

WESTMINSTER
FOUNDATION FOR
DEMOCRACY

National Audit Office

Str. Luj Paster 14/3 1000 Skopje,
Republic of Macedonia

T +389 (0) 77 930 640 F +389 (0) 23 212 356

Ул. Луј Пастер 14/3 1000 Скопје,
Република Македонија

Тел +389 (0) 77 930 640 Факс +389 (0) 23 212 356

Rr. Luj Paster 14/3 1000 Shkup,
Republika e Maqedonisë

ZURË +389 (0) 77 930 640 FAX +389 (0) 23 212 356

www.wfd.org www.parliamentarycentre.mk

The Westminster Foundation for Democracy Limited
Registered in England No 2693163
Registered Office: Artillery House, 11-19 Artillery Row,
London, SW1P 1RT United Kingdom

ФИНАНСИСКИ НАДЗОР ЗА СТРУЧНИТЕ СЛУЖБИ ВО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Прирачник

Подготвено од:

ЦЕНТАР ЗА ЕКОНОМСКИ АНАЛИЗИ – ЦЕА

Скопје 2009

За издавачот	Марјан Николов Претседател на ЦЕА
Наслов	Финансиски надзор за стручните служби во Собранието на Република Македонија
Уреднички одбор Уредник	Марјан Николов – ЦЕА
Учесници	Марјан Николов – ЦЕА Шенај Хаџимуштафа – ЦЕА Тања Таневска – ГДР – ДЗР Јадранка Бошкоска – ДЗР Цвета Ристовска – ДЗР Јулијана Стефановиќ – ДЗР Трајко Спасовски – Министерство за финансии Методија Тошевски - поранешен главен државен ревизор
Преведувач на македонски	Христијан Ристески

CIP Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

35.073.526(497.7)(035)

Финансиски надзор за стручните служби во Собранието на Република Македонија/
Превод (Христијан Ристески), - Скопје: Центар за економски анализи –ЦЕА, 2009
142 стр.: табели; 30 cm.

ISBN 978-9989-2632-2-4

А) Јавни финансии – Контрола – Македонија – Прирачници

COBISS.MK – ID 79914762

Почитувани читатели,

Пред Вас го имате првиот прирачник за финансиски надзор кој е резултат од пионерските напори за обучување на стручните служби при Собранието на Република Македонија во една тесна област од јавните финансии. Тој е организиран во два главни дела. Во првиот дел се прикажани насловите на 19 наставни единици од кои се состои обуката, целите и соодветни корисни текстови. Во вториот дел во анекс се приложени дел од вежбите кои ќе бидат разработени во текот на обуката. Целта на прирачникот не е исцрпна презентација на основните теоретски и практични аспекти на темите кои се обработуваат во наставните единици туку да побуди интерес кај учесниците на обуката за натамошна надградба во контролата на јавните финансии и примена на стекнатите знаења и вештини во нивната секојдневна работа.

Контролата на јавните финансии е фундаментална карактеристика на парламентарната демократија воопшто, а системот на отчетност во Република Македонија иако постојано се надградува сепак, има за цел да го пронајде оној степен на отчетност каде процесите во Собранието на Република Македонија за поголема одговорност на извршната власт во трошењето на јавниот денар ќе бидат поефективни.

За таа цел Вестминстер фондацијата за демократија, Државниот завод за ревизија на Обединетото Кралство – ДЗР на ОК и Центарот за Економски Анализи – ЦЕА, влегоа во партнерство подржано од Британската Амбасада во Скопје, за изработка и локализирање на наставен план и програма за обука на стручните служби во Собранието на Република Македонија. Овој прирачник е само еден наставен инструмент од една целина која опфаќа и пет дневна обука преку обработка на студии на случаи, панели и презентации како и практикум кој сигурен сум дека ќе доведе до зголемени вештини и знаења за јавните финансии на стручните служби.

ЦЕА е на мислење дека врската помеѓу нас како тинк тенк, Државниот завод за ревизија на Република Македонија – ДЗР и Собранието на Република Македонија треба да е на ниво на партнерство исто така, имајќи ја во предвид синергијата од нашето работење кон остварување на заеднички интереси кои произлегуваат од нашите мисии.

Поради тоа би сакал да изразам посебна благодарност до Претседателот на Собранието Г-динот Трајко Вељаноски кој имаше визија за Собранието на Република Македонија, до Главниот Државен Ревизор Г-ѓа Тања Таневска која веднаш ја препозна улогата на ДЗР во овој проект, несебично го подржа проектот и активно учествуваше во неговата реализација. Голема благодарност и до сите обучувачи кои дадоа се од себе да подготват високо квалитетни материјали и кои имаа трпение да ги ислушаат моите конструктивни забелешки во текот на целиот процес. Особена благодарност и до ДЗР на ОК за спремноста да несебично го споделат своето искуство со нас во Република Македонија.

Во иднина јас се надевам на скоро подобро издание на овој труд, за кој очекувам и повратни информации и од Вас драги читатели, а и да ви посакам среќа и успешна обука.

Марјан Николов
Претседател на ЦЕА
Скопје 2009 година

ПРЕГЛЕД НА ОБУКАТА	5
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 1: Вовед	6
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 2: Јавни финансии	9
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 3: Што претставува модерен систем за јавна внатрешна финансиска контрола	14
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 4: Надзор на буџетот, расходите и успешноста на реализацијата – Буџетски циклуси	18
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 5: Ревизија на расходи во финансиски план - Вежба (види прилог)	20
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 6: Користење на кост бенефит анализа за оценување на проекти (види прилог)	21
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 7: Подготовка на пишан извештај (вежба)	31
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 8: Оценување на финансиски извештаи (види прилог)	32
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 9 – Презентација на усмен извештај пред група ..	37
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 10: Креирање прашања на седници на комисија врз база на извештај	38
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 11: Создавање на ефективни извештаи со издржани препораки – вежба (види прилог)	43
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 12: Која е улогата на Државниот завод за ревизија?	49
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 13: Кои се клучните карактеристики на Комисијата за внатрешна ревизија при Парламентот на Обединетото Кралство?	50
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 14: - Како можат ДЗР и Собранието подобро да соработуваат?	51
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 15 – Подготовка за седница на Комисија- практично повторување	57
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 16: Улогата на Собранието во намалувањето на можностите за корупција	60
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 17: Користење на надворешна експертиза (види прилог)	70
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 18: Финансиски информации и Менаџмент информациони системи за Собранието	71
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 19: Подготовка за практична работа и заокружување на обуката	72
ВОДИЧ ЗА ПРАКТИКУМОТ	73
АНЕКС	75
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 4	75
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 5	88
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 6	90
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 7	95
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 9	106
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 11	124
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 13	132
НАСТАВНА ЕДИНИЦА 17	133
ЗА ОБУЧУВАЧИТЕ	153

ПРЕГЛЕД НА ОБУКАТА

ГЛАВНА ЦЕЛ: Учесниците да се здобијат со основни познавања за финансискиот надзор, а посебно со можноста за разбирање на терминологијата на:

- Јавни финансии (буџетски циклус, сметководствени принципи, отчетност и одговорност и внатрешна контрола),
- Оценка на проекти (кост бенефит, информации, надворешна експертиза),
- Развој на вештини (подготовка на извештаи, пишани и усни, оценување на финансиски извештаи),
- Улогата на ДЗР, Собранието и собраниските комисии.

ВРЕМЕНСКА РАМКА НА ОБУКАТА: Осум часа дневно, пет работни дена со цел да се покрие целиот материјал.

МЕТОДИ НА ОБУКАТА: Предавачи од NAO-UK (National Audit Office –UK), ЦЕА, ДЗР и Министерство за финансии. Power point презентации, панели, примери и студии на случај.

НАСТАВНИ ЕДИНИЦИ И ПРАКТИКУМ: Овој прирачник е организиран во 19 наставни единици за 5 дневна обука како и практикум. На следнава табела е илустрирана динамиката за усвојување на наставните единици.

1 ден	2 ден	3 ден	4 ден	5 ден
Наставни единици 1, 2 и 3	Наставни единици 4, 5, 6 и 7	Наставни единици 8, 9, 10 и 11	Наставни единици 12, 13, 14 и 15	Наставни единици 16, 17, 18 и 19

По усвојување на наставните единици се спроведува практикумот. За сите единици и за практикумот во натамошниот текст ќе може да ги најдете кои се целите, соодветни содржини, а во прилог и студии на случај, вежби и практични примери.

ПРОГРАМА НА ОБУКАТА

- Буџетски циклус
- Основни сметководствени принципи
- Улоги и одговорности на институциите
- Финансиски надзор
- Користење надворешна експертиза
- Ризици и менаџирање со ризиците
- Намалување на можностите за корупција
- Мобинг
- Внатрешни контроли
- Оценка на проекти
- Подготовка на извештаи

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 1: Вовед

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба да:

- Ги разберат целите и структурата на обуката
- Да ги одредат сопствените очекувања, очекувањата на групата и на предавачите
- Ги имаат поставено сопствените цели
- Го разбираат концептот на отчетност и одговорност
- Имаат способност да ги идентификуваат главните учесници и да обезбедат отчетност за нивната улога

ЈАВНАТА ОТЧЕТНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КОИ СЕ КЛУЧНИТЕ ИГРАЧИ И НИВНАТА УЛОГА ВО ЈАВНАТА ОТЧЕТНОСТ?

ТРАЈКО СПАСОВСКИ, МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ

Клучни играчи на јавната отчетност во Република Македонија се:

- Раководството на државата - Двајца претседатели (на државата и парламентот)
- Законодавното тело – Собранието
- Владата
- Партиите
- Администрацијата - државни службеници
- Правосудството - обвинителството и судовите
- Министерство за финансии
- Државниот завод за ревизија
- Организациите на цивилното општество
- Медиумите

ШТО ЗНАЧИ ДА СЕ БИДЕ ОТЧЕТЕН?

Раководителот на секој субјектот е отчетен за постигнување на целите на субјектот од јавниот сектор преку управување со јавните средства на законски, економичен, ефикасен и ефективен начин. При ова од особена важност претставува одредувањето остварувањето на општите и посебните цели на субјектот преку изготвување и реализација на стратешките и други планови и програми. Секако дека ова не е можно да се реализира доколку во организацијата не се воспоставени јасни линии на известување во согласност со пренесените овластувања и одговорности, не се обезбеди компетентност на сите вработени за извршување на задачите во согласност со финансиското управување и контрола и не биде воспоставено управување со ризиците при воведување соодветни и ефикасни внатрешни контроли.

Основни карактеристики на државното уредување

Република Македонија согласно Уставот донесен на 17 ноември 1991 година и дополнет со 30-те амандмани донесени во 1992, 1998, 2001, 2003 и 2005 година е дефинирана како суверена, самостојна, демократска и социјална држава, чиј суверенитет е неделив, неотуѓив и непренослив и истиот произлегува од граѓаните и

им припаѓа на граѓаните, а граѓаните на Република Македонија власта ја остваруваат преку демократски избрани претставници по пат на референдум и други облици на непосредно изјаснување.

Должности и права на граѓаните

Во Република Македонија, секој е должен да плаќа данок и други јавни давачки и да учествува во намиравањето на јавните расходи на начин утврден со закон.

Согласно Уставот, секој граѓанин има право да учествува во вршењето на јавни функции, а секој граѓанин има право да поднесува претставки до државните органи и другите јавни служби и на нив да добие одговор, при што граѓанинот не може да биде повикан на одговорност, ниту да трпи штетни последици за ставовите изнесени во претставките, освен ако со нив не сторил кривично дело.

Собрание на Република Македонија

Со уставот е утврдена и организацијата на државната власт, во која Собранието на Република Македонија претставува претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт на Републиката. Собранието го сочинуваат од 120 до 140 пратеници избрани на општи, избрани на непосредни и слободни избори со тајно гласање. Пратеникот ги претставува граѓаните и во Собранието одлучува по свое уверување. Собранието на Република Македонија, меѓу другото, го донесува и изменува Уставот; донесува закони и дава автентично толкување на законите; ги утврдува јавните давачки; донесува републички буџет и завршна сметка на буџетот; избира Влада на Република Македонија и врши политичка контрола и надзор над Владата и над другите носители на јавни функции што се одговорни пред Собранието.

Влада на Република Македонија

Владата на Република Македонија е носител на извршната власт. Своите права и должности Владата ги врши врз основа и во рамките на Уставот и законите, а организацијата и начинот на работата на Владата се уредува со закон. Меѓу другото, Владата на Република Македонија: ја утврдува политиката на извршувањето на законите и другите прописи на Собранието и е одговорна за нивното извршување; предлага закони, републички буџет и други прописи што ги донесува Собранието; донесува уредби и други прописи за извршување на законите; утврдува начела за внатрешна организација и за работа на министерствата и другите органи на управата, ја насочува и врши надзор над нивната работа и врши именувања и разрешувања на носители на јавни и други функции утврдени со Уставот и со закон. Владата и секој нејзин член, за својата работа одговараат пред Собранието.

Органи на државната управа

Државната управа ја сочинуваат министерства и други органи на управата и организации утврдени со закон, а политичкото организирање и дејствување во органите на државната управа е забрането. Органите на државната управа работите од својата надлежност ги вршат самостојно врз основа и во рамките на Уставот и законите и за својата работа се одговорни на Владата.

Органите на државната управа, како дел од извршната власт, се основаат во областите и подрачјата кои се од значење за вршење на функциите на државата и за ефикасно остварување на правата и должностите на граѓаните и правните лица. Тие

своите надлежности утврдени со закон ги извршуваат врз основа на начелата на законитост, одговорност, ефикасност, економичност, транспарентност, еднаквост и предвидливост. Органите на државната управа во рамките на својата надлежност се должни да им обезбедат на граѓаните ефикасно и законито остварување на нивните уставни слободи и права.

Надзорот над работата на органите на државната управа

Надзорот над работата на органите на државната управа го опфаќа надзорот над законитоста и ефикасноста на нивната работа. Надзорот над работата се врши и над јавните претпријатија, јавните служби и установи, како и над физичките и правните лица на кои со закон им е доверено вршење на јавни овластувања.

Надзорот над законитоста на прописите на единиците на локалната самоуправа и градот Скопје го врши министерството надлежно за вршење на работите на локалната самоуправа, а надзорот над законитоста на работата на органите на единиците на локалната самоуправа и градот Скопје се врши од органите на државната управа. Надзорот над делегираните надлежности го врши органот на државната управа чии надлежности се делегирани на единиците на локалната самоуправа и градот Скопје.

Надзорот над работата на министерствата го врши Владата. Надзорот над работата над органите во состав на министерствата го вршат министерствата, а над другите органи на државната управа министерството што е надлежно за управната област за која е образуван органот на државната управа. Надзорот над работата на управните организации го врши министерството во чија надлежност е управната област за која е основана управната организација.

РАКОВОДЕЊЕ СО ОРГАНИТЕ НА ДРЖАВНАТА УПРАВА

Со работата на министерството раководи министер. Министерот го претставува министерството, организира и обезбедува законито и ефикасно вршење на работите и задачите; донесува прописи и други акти за кои е овластен и презема други мерки од надлежност на министерството во согласност со закон; одлучува за правата, должностите и одговорностите на државните службеници и други лица вработени во министерството кои немаат статус на државни службеници, доколку со закон поинаку не е определено. Министерот може да овласти државен службеник да донесува решенија во управните работи. Министерот може да овласти државен службеник да потпишува акти, да решава за определени прашања и да врши други работи од надлежност на министерството, освен за акти и работи кои во согласност со закон се во надлежност на министерот.

Кога зборуваме за одговорност, најзначајно е дефинирањето кој пред кого е одговорен. Владата и секој нејзин член, за својата работа одговараат пред Собранието, со оглед на тоа дека, Собранието врши политичка контрола и надзор над Владата, односно нејзиното утврдување на политиката на извршувањето на законите и другите прописи. Органите на државната управа (министерствата и другите органи) работите од својата надлежност ги вршат самостојно врз основа и во рамките на Уставот и законите и за својата работа се одговорни на Владата.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 2: Јавни финансии

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да бидат способни да ги идентификуваат главните учесници во менаџментот и сметководството на јавните финансии и да ги разберат нивните улоги и одговорности
- Да бидат способни да ги разберат разликите помеѓу процесите од Законот за Буџети (буџетирање, одобрување на средства, следење на трошоците, известување за расходите и успешноста) и нивната оценка (улогата на ДЗР и Комисијата за финансирање и буџет)
- Да ги разберат стандардите и етиката на кои е засновано управувањето со јавните финансии
- Да ги знаат концептите на Меѓународното сметководство и финансиско известување
- Да ја разберат примената на општо прифатените сметководствени принципи за јавните финансии
- Да ја разберат разликата помеѓу готовинско и неготовинско (accrual) сметководство
- Дефинирање на концептот за “Единственост на владините сметки” (Whole of Government Accounts) (како пример можеме да ја земеме иницијативата на ММФ за Европски стандардизирани сметки).

БУЏЕТСКИ ЦИКЛУС, УЛОГА НА ГЛАВНИТЕ УЧЕСНИЦИ И ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ЗАКОНСКИ ПРОЦЕДУРИ

БРАНИСЛАВ ГУЛЕВ, ДРЖАВЕН ЗАВОД ЗА РЕВИЗИЈА

Буџетирањето претставува процес на алокација на ограничени ресурси за реализација на планираните владини програми. Ресурсите треба да се алоцираат на таков начин што треба да го подобрат стандардот и животните потреби на граѓаните, но располагањето на буџетските средства може да се движи во спротивен правец и до злоупотреба на истите. Овие ресурси се секогаш ограничени што подразбира потреба од мерење на резултатите од нивното користење, со цел да се утврди дали целите се постигнати.

Фискална транспарентност како значајна компонента:

Фискалната компонента укажува колку постои отвореност/транспарентност кон јавноста функциите на Владата на Република Македонија, целите на фискалната политика и проекциите, односно: колку буџетските средства се користат согласно законските прописи, колку буџетскиот процес во фазите на планирање, донесување и извршување претставува транспарентен процес, колку трансакциите во буџетскиот процес се реално и објективно искажани во завршната сметка.

Прашањата за буџетскиот циклус, улогата на главните учесници во истиот и обезбедување на законските процедури се разработени во Законот за буџетите („Службен весник на Р.М.“ број 64/2005, 4/2008 и 103/2008).

Кои се главните учесници во полето на јавните финансии, односно чинители при подготвување на буџетите ?

Согласно законската рамка која се применува во Република Македонија, главни и одговорни учесници при подготвување, донесување и контрола на буџетите се:

- **Владата на Република Македонија**, одговорна за: утврдување на **стратешките приоритети** и за донесување на **фискалната стратегија**, доставување на **предлогот на буџетот** на Република Македонија до Собранието на Република Македонија и доставување на **завршната сметка** на Буџетот на Република Македонија до Собранието на Република Македонија.
- **Министерството за финансии**, одговорно за: изготвување на **фискалната стратегија** за среднорочен период од три години, предлагање на максимални износи на одобрени средства за наредните три години по буџетски корисници од централната власт и за фондовите, доставување на **инструкциите/буџетски циркулар** до буџетските корисници на централната власт и фондовите и до градоначалниците на општините, **усогласување на буџетските барања** со раководителите на буџетските корисници, доставување на **предлогот на буџетот** на Република Македонија заедно со извештајот за неусогласените буџетски барања, до Владата на Република Македонија, водење **евиденција** на одобрените средства со Буџетот на Република Македонија и со буџетите на општините во Трезорската главна книга, давање **одобренија за спроведување на прераспределба на буџетски средства** во рамките на буџетскиот корисник, доставување на **завршната сметка** на Буџетот на Република Македонија,
- **Собранието на Република Македонија**, одговорно за: **донесување на Буџетот** на Република Македонија, **прераспределба на буџетските средства помеѓу буџетските корисници** на централната власт у меѓу фондовите и измени и дополнување на буџетот.
- **Државниот завод за ревизија**, одговорен да изврши ревизија на финансиските извештаи како составен дел на завршната сметка на Буџетот на Република Македонија.

II. БУЏЕТСКИ ЦИКЛУС

Што е основната цел при подготвување и извршување на буџетот ?

Тоа е обезбедување на макроекономската стабилност и одржлив и стабилен национален економски развој. Изготвувањето, донесувањето и извршувањето на буџетот на Република Македонија треба да се потпираат на следните елементи:

- Исполнување на **буџетските цели и начела**, како што се: сеопфатност, буџетска рамнотежа, специфичност, економичност, ефикасност, ефективност, транспарентност и сигурно финансиско управување;

- **Навременост** во започнување на буџетскиот процес, донесување на **фискалната стратегија**, доставување на **Буџетскиот циркулар** до буџетските корисници, доставување на буџетските барања до Министерството за финансии;
- **Усогласеност на планираните средства со буџетските корисниците и нивните стратешки планови** како резултат на анализа од страна на буџетските аналитичари;
- **Усогласеност на буџетските барања и одобрениот буџет.** Во пракса оваа измена не е целосно и соодветно имплементирана, бидејќи од една страна, во одредбата на Законот за буџети не е прецизиран периодот за преговарање (периодот пред да се достави предлог буџетот до Владата на Република Македонија), а од друга страна определеното ниво на преговарање доведува до преклопување на активности од различни фази.
- **Флексибилноста на буџетите**, односно прераспределбата на буџетските средства зависи од видот и висината на прераспределбата. Прераспределбата на буџетските средства во рамките на буџетските корисници од централната власт и за фондовите ја одобрува Министерството за финансии, додека за прераспределбата на средствата помеѓу буџетски корисници одлучува Собранието на Република Македонија.

Усвојување на завршната сметка и одобрување на актот:

Министерот за финансии најдоцна до 31 мај до Владата на Република Македонија ја доставува завршната сметка на Буџетот на Република Македонија, при што кон истата се доставува и извештајот на овластениот државен ревизор за извршената ревизија на основниот буџет, заедно со коментарите на Министерството за финансии, како и завршните сметки на буџетите на општините.

Откако ќе биде разгледана завршната сметка од страна на Владата на Република Македонија истата се доставува за разгледување и донесување до Собранието на Република Македонија, најдоцна до 30 јуни.

Извори на средства:

Буџетските корисници кои со закон се овластени да вршат наплата на приходите и другите приливи на основниот буџет се одговорни за целосната и навремена наплата на истите. Сите приходи и други приливи на Буџетот на Република Македонија и буџетите на општините се уплатуваат на Трезорската сметка и се евидентираат на соодветни сметки во Трезорската главна книга.

Со цел да се одржува буџетската рамнотежа потребно е особено внимание да се посвети во целосно и навремено наплаќање на даночните и неданочните приходи, пред се во делот на:

- Обезбедување целосна база на податоци за даночните обврзници за сите даноци;
- Правилен избор и доволен опфат на даночни обврзници за контрола;
- Централизирано следење на секојдневните царински операции на декларантите во однос на царинскиот долг и гаранциите, ефикасна наплата на царинскиот и дополнителниот царински долг;

- Целосна база на податоци на сите корисници на концесии, континуирано следење на плаќањата по основ на концесии;
- Целосна база на податоци на сите корисници на земјоделско земјиште под закуп и континуирано следење на плаќањата по основ на користење на земјоделско земјиште под закуп.

Извршување на расходи и други одливи:

За извршување на Буџетот на Република Македонија, секоја година Собранието на Република Македонија донесува Закон за извршување на Буџетот на Република Македонија, во кој се одредени законски рамки кои треба да се применуваат при користење на буџетските средства. Најчестите прекршувања во користењето на буџетските средства се констатирани во делот на реализацијата на капиталните средства, јавните набавки и користење на резервите.

Мислење од Државен завод за ревизија:

Што е предмет на ревизија ?

Предмет на ревизијата на Буџетот на Република Македонија е во делот на:

- планирањето на Буџетот на Република Македонија,
- прибирање на изворните приходи на Буџетот на Република Македонија,
- извршувањето на Буџетот на Република Македонија – функционирање на трезорот,
- финансискиот извештај за приходи и расходи на Основниот буџет-финансиран со изворни приходи утврдени во Буџетот на Република Македонија .

Кои се цели на ревизијата ?

- Дали постапката на планирање, донесување и извршување на Буџетот на Република Македонија се спроведува на начин со кој се обезбедува планираните средства да ги отсликуваат вистинските потреби на буџетските корисници;
- Дали постојат контроли кои ќе осигураат законитост, целосност, точност и навременост во процесот на прибирање на изворните приходи на Буџетот на Република Македонија;
- Дали контролните постапки функционираат ефикасно и правилно во спречување или откривање на грешки во процесот на функционирање на трезорот;
- Дали финансискиот извештај вистинито и објективно го искажува резултатот на финансиските активности во согласност со применетата законска регулатива.

Мислење:

Врз основа на извршената ревизија, овластениот ревизор дава мислење за процесот на планирањето на Буџетот на Република Македонија, дали е обезбедено доволно уверување дека процесот на планирање е усогласен со стратешките планови на буџетските корисници и буџетската политика, како и мислење дали финансискиот извештај Биланс на приходи и расходи ги претставува вистинито и објективно, во сите значајни аспекти финансиските

активности на Буџетот на Република Македонија и резултатот на годината која завршува со тој датум.

ШТО ЗНАЧИ ДА СЕ БИДЕ ОДГОВОРЕН ?

ТРАЈКО СПАСОВСКИ, МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ

Секој раководител од јавниот сектор, кој е давател на овластување, е одговорен да воспостави систем на финансиско управување и контрола, односно систем на политики, процедури и активности, со цел да се обезбеди разумно уверување дека целите на субјектот ќе бидат остварени.

Одговорноста за финансиско управување и контрола, пред се претставува одговорност за подготвување на буџетот, извршување на буџетот и известување за буџетот на субјектот со кој раководи, како и контрола на водење на сметководството, преземање на финансиски обврски и извршување на плаќањата, прибирање на приходите и заштита на средствата и обврските.

Секој раководител на субјект од јавниот сектор покрај тоа што е одговорен за воспоставување и постојано проценување на финансиско управување и контрола одговорен е и да воспостави внатрешна ревизија во сите организациони структури, програми, операции и процеси, раководени од него.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 3: Што претставува модерен систем за јавна внатрешна финансиска контрола

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да ги разберат принципите на корпоративно управување во јавниот сектор и улогите и одговорностите на главните “играчи”
- Да бидат во можност да го дефинираат концептот на јавна внатрешна финансиска контрола
- Да ја разберат улогата на внатрешната и надворешната ревизија во оценувањето на ефективноста во управувањето со ризикот
- Да имаат познавања за главните меѓународни стандарди за внатрешна контрола и нејзините основни компоненти
- Да ја разберат потребата за управување со ризиците и да бидат способни да ги идентификуваат ризиците кои влијаат во финансискиот менаџмент на јавниот сектор и остварувањето на целите
- Да бидат способни да ја опишат методологијата за управување со ризиците

ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА СТАБИЛЕН СИСТЕМ НА ФИНАНСИСКИ МЕНАЏМЕНТ

ТРАЈКО СПАСОВСКИ, МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ

Клучни принципи за воспоставување на стабилен систем на финансиски менаџмент се :

- Принцип на економичност
- Принцип на ефикасност
- Принцип на ефективност
- Заштита на финансиските интереси на ЕУ фондовите
- Пропорционалност на административните трошоци
- Едноставни и јасно разбирливи процедури
- Транспарентност во извршувањето
- Распределба на одговорностите

Основни услови за воспоставување на стабилен систем на финансиско управување се:

1. Повеќегодишна стратешка политика
2. Годишно стратешко планирање
3. Стабилна организациска рамка
4. Внатрешна контрола
5. Стратегија за човечки ресурси

6. Управување со ризик
7. Транспарентни процедури
8. Воспоставување на одржливи и функционални работни процедури на сите нивоа на активност
9. Процедури за плаќања
10. Прво ниво на верификација на трошоците
11. Проверка во тек
12. Одобрување на трошоците
13. Соодветен систем на контрола и известување
14. Интегритет на податоците во системот
15. Управување со неправилностите
16. Управување со документите/ревизорски траг/систем за архивирање
17. Транспарентност, информирање и јавност на остварените резултати
18. Индикатори за остварените резултати
19. Годишен извештај за активностите
20. Конечна годишна проценка на спроведените активности – ex post Евалуација
21. Независност на внатрешната ревизија
22. Соодветен систем на сметководство

1. Повеќегодишна стратешка политика

- Активностите во секоја институција треба да се базираат на повеќегодишна стратегија (најмалку 4 години)
- Оваа стратегија треба да ја идентификува тековната состојба во институцијата и планираните цели за наредните 4 години (реализирано vs планирано)
- Со оваа стратегија треба да се дефинираат : мисијата, мерките, општите и специфичните цели
- Специфичните цели треба да се распределат во годишни квартали
- Целите треба да се јасни, мерливи, остварливи, релевантни и временски утврдени
- Стратегијата треба да ја опишува постоечката законска, контролна и процедурална рамка во институцијата како и промените кои треба да се направат со цел да се постигнат планираните цели
- Стратегијата треба да се базира на SWOT анализа која ќе се изврши во институцијата и истата ќе предложи јасни насоки за отстранување на постоечките тешкотии, ќе ја зајакне институцијата, ќе ги оствари можностите и ќе го ублажи ризикот
- Стратегијата треба да ги опише изворите потребни за да се остварат целите и да ја утврди методологијата (акционен план)
- Остварувањето на целите треба да биде контролирано со пресметка на индикатори за извршувањето на секоја од активностите

2. Годишно стратешко планирање

- Годишното стратешко планирање треба јасно да ги дефинира целите предложени во текот на една година
- Предложените цели треба да бидат усогласени со целите кои се утврдени со повеќегодишната стратешка политика
- Треба да се утврди:

- Појдовната точка
 - Предлог активности кои треба да се остварат во текот на годината
 - Методологијата што ќе се применува
 - Одговорно лице за секоја од активностите
 - Роковите во посредувањето
 - Потребните ресурси
 - Идентификуваните ризици и активностите со кои би се намалиле овие ризици
 - Реалните индикатори со кои ќе се мерат и ќе се контролираат постигнатите резултати
- Индикаторите треба да се соодветни, прикладни, релевантни и временски утврдени

3. Стабилна организациска рамка

- Спроведување на гар анализа на ниво на институцијата со цел да се утврдат отстапувањата од барањата и стандардите на ЕУ (органizaciona дијагноза)
- Појдовни активности со кои би се остварил развој и подобрување на организационата рамка а со тоа би се оствариле и целите
- Организациона структура со јасно дефинирани нивоа на авторитет
- Воспоставување на функционални одделенија и точки на внатрешна контрола
- Воспоставување на процедурална рамка
- Координација на активностите
- Систем на интерна комуникација

4. Внатрешна контрола

- Најважен елемент за добар финансиски менаџмент е цврста внатрешна контрола
- Јавната внатрешна контрола е во основа превентивна и се базира на :
 - воспоставена контролна стратегија
 - избегнување на конфликт на интереси
 - изготвување на checklists
 - воспоставена тековна внатрешна контрола за идентификување на слабостите и исклучоците
 - периодична проценка на функционалноста на контролниот систем
 - достапност на резултатите од контролата до сите учесници инволвирани во контролниот процес
 - временски усогласени контролни мерки
 - отстранување на повеќекратната/двојната контрола
 - принцип на подобро cost-benefit ratio при контролата
- Контролни мерки треба да се воспостават на сите нивоа во организацијата
- Овие мерки треба да осигураат :
 - усогласеност на активностите со контролната рамка и можност Координаторот за авторизација да осигура законитост, вистинитост и регуларност на преземените активности
 - активностите да бидат подредени на планираните стратешки цели
- Главните мерки на внатрешната контрола вклучуваат :
 - воспоставување на интерни нивоа на превентивна контрола

- употреба на „visa system” со цел да се обезбеди ефективна проверка на извршувањето во областа на правото и финансиите
- проверка на документите од сите активности
- назначување на лица со искуство при вреднувањето на активностите (особено кај финансиските активности)
- воспоставување на ex-ante механизам за одобрување на активностите

5. Стратегија за човечки ресурси

- Имплементацијата на стратегијата за човечки ресурси е неопходна за воспоставување на соодветно работно окружување на ниво на институцијата
- Оваа стратегија треба да се фокусира на :
 - проценка на постоечкото работно окружување
 - идентификување на целите од областа на човечките ресурси
 - работни норми за секој член на персоналот и опис на работното место
 - намалување на флукуациите во персоналот
 - укажување на надлежностите и одговорностите на персоналот
 - привлекување на персонал со искуство од областа на јавните услуги
 - формулирање на водич за напредување во кариерата на вработените
 - обезбедување континуирани обуки за персоналот, вклучително и тековни обуки врз основа на потребите на секоја индивидуа
 - подобрување на интерната комуникација
 - периодична проценка на вештините и способностите на персоналот

Стратегијата за човечки ресурси треба да вклучи Акционен план за обуки и Кодекс на стандарди за професионализам како и Кодекс на етика.

Управување со ризик

Управувањето со ризикот е неопходна алатка, која е составен дел на системот на контрола и истата е потребна за да се идентификуваат ризиците и ризичните области. Ризиците треба да се еволуираат и управуваат во согласност со организационата политика. Проценката на ризикот се врши од страна на менаџментот а не од внатрешните ревизори. Комитет за управување со ризик треба да се основа на сите нивоа на организацијата. Комитет за управување со ризик периодично (најмалку еднаш месечно) треба да има состаноци со цел да се дискутира за појавените ризици во организацијата. Со Комитетот за управување со ризици треба да претседава раководителот и во него членуваат сите раководителите на одделенија во организацијата.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 4: Надзор на буџетот, расходите и успешноста на реализацијата – Буџетски циклуси

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба да:

- Да ги разбираат основните принципи за составување на буџетот, вклучувајќи ги проценките за приходи и расходи, и улогата на Собранието во одобрувањето на буџетите
- Како горенаведените принципи функционираат во пракса
- Улогата на Собранието во буџетскиот процес - различни модели на парламентарен надзор
- Буџетскиот циклус – владините проекции за приходите и расходите, среднорочни рамки и планираниот временски хоризонт и годишните буџети
- Развој на буџети, како и зошто се менуваат во текот на периодот за кој се известува – на пример внатрешни шокови
- Улогите на Собранието и Комисиите во надзорот на буџетите, како и нивните права за барање информации
- Начини на кои персоналот од Собранието може да им помогне на народните претставници за внимателен надзор на буџетските планови
- Успешноста на поставените цели и мерење на успешноста
- Други извори на финансиски информации достапни до Собранието

АНАЛИЗА НА БУЏЕТ, ТРОШОЦИ И ПЕРФОРМАНСИ

ШЕНАЈ ХАЦИМУСТАФА, ЦЕА

Буџетот претставува најважен инструмент на фискалната политика, и оттука произлегува значењето за неговата реална анализа и базирање на реални претпоставки. Составувањето на истиот базира на одредени принципи и начела кои треба да се почитуваат. Самиот процес на подготовка на буџетот поминува низ повеќе фази и во рамките на повеќе институции кои на крај го составуваат мозаикот на буџетот. Во различни земји постои и разлика во пристапот на подготовка и реализација на буџетот, како и на користењето на буџетот како инструмент за постигнување на одредени поставени приоритети и цели во државата.

Во рамките на оваа наставна единица ќе се презентираа самиот циклус и актерите во процесот на составување и реализација на буџетот, нивните улоги и одговорности и базите од каде се црпат информациите за буџетот.

Посебно значење треба да се посвети на концептот на мерење на перформансите и составување на буџет кој ќе се базира кон остварување на одредени резултати со помош на достапните средства (приходите).

Во поглед на претходното улогата која ја има парламентот и Комисијата за Финансирање и буџет е од огромно значење бидејќи се тие крајната инстанца која треба да даде зелено светло за она што е претходно скроено со фискалната политика и предлог буџетот во рамките на министерството за Финансии. Реалната и професионална анализа на ускладеноста на предлог буџетот споредено со фискалната стратегија и приоритетите на земјата ќе дадат правилна насока за движење на земјата кон поголем економски раст и развој.

Користена Литература:

1. [Закон за извршување на Буџетот на Република Македонија за 2009,](http://www.finance.gov.mk/files/u6/Zakon_za_izvrsuvanje_2009.pdf)
http://www.finance.gov.mk/files/u6/Zakon_za_izvrsuvanje_2009.pdf
2. Деловник на Собранието на Република Македонија,
[http://www.sobranie.mk/default-](http://www.sobranie.mk/default-mk.asp?ItemID=ACC6DA520871404DAC43337AA45027A5)
[mk.asp?ItemID=ACC6DA520871404DAC43337AA45027A5](http://www.sobranie.mk/default-mk.asp?ItemID=ACC6DA520871404DAC43337AA45027A5)
3. <http://openbudgetindex.org/files/FinalFullReportEnglish1.pdf>
4. Прирачник за фискална транспарентност на ММФ,
<http://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507m.pdf>
5. Фискална стратегија на РМ 2010- 2012
http://www.finance.gov.mk/files/u6/Fiskalana_strategija_2010-2012_konечно.pdf
6. Насоки за буџетски циркулар 2010,
http://www.finance.gov.mk/files/u1/budget/nasoki_za_budgetski_cirkular_2010.pdf
7. Буџетирање на перформанси,
www.finance.alberta.ca/publications/.../module5_overview.pdf
8. Програма за јавни инвестиции на РМ 2009-2011,
<http://www.finance.gov.mk/files/u1/PIP-2009.pdf>
9. <http://en.wikipedia.org/wiki/Budget>
10. <http://en.wikipedia.org/wiki/Accrual>
11. www.openthegovernment.org/otg/Bailout-Recovery2.pdf

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 5: Ревизија на расходи во финансиски план - Вежба (види прилог)

ЈАДРАНКА БОШКОСКА, ДЗР

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба да:

- Да ја познаваат улогата на Собранието и Комисиите во надзорот на буџетите и плановите (во согласност со Законот за Буџети), и нивните права за барање информации.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 6: Користење на кост бенефит анализа за оценување на проекти (види прилог)

МАРЈАН НИКОЛОВ, ЦЕА

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да ја разберат потребата од модели во оценувањето на проекти и политики;
- Да ја разберат потребата за економски анализи за дополнување на финансиските анализи
- Да ја разберат важноста на мерењето на успешноста во утврдувањето на вредност на парите
- Да ја разберат основната потреба за дисконтирање на готовинските текови
- Проценка на тоа како еден модел (како што е кост бенефит анализата) може да се користи за да се утврди вредноста на парите со фокус на проекти од областа на ЈПП
- Да можат да работат преку едноставен табеларен пример.

Оценување на успешноста и Вредноста на парите¹

Вовед

Успешност претставува завршување на некоја задача или активност.

Мерењето претставува методот и единиците што се користат за да се оцени што е постигнато.

Индикатори за успешност претставуваат резултатите од мерењето,

Пример – едно лице трча 5 километри за 12 минути.

- Успешност е истрчувањето на 5-те километри
- Мерењето – како се пресметува
- Индикатор е 12 минути – мерката е време.

Прашање – Дали 12 минути е добар или лош успех?

Пред да го утврдиме квалитетот на успешноста мора да ги знаеме и некои други фактори.

¹ Делови од овој текст се развиени од авторот при работа на ЕАР проект за поддршка на процесот на децентрализација во Република Македонија.

- Која е возраста на лицето? Доколку има 96 години, ова претставува одличен успех.
- Дали ова лице е трениран спортист или не?
- Кои се неговите/нејзините резултати од минатото?
- Какви беа временските услови за време на трчањето?

За секое мерење на успешноста мора да постои **Стандард** – нешто кое служи за споредба. Само 12 минути не значат ништо.

Ќе видиме понатаму дека стандардот мора да биде нешто што може да се постигне, а не идеалистички невозможен стандард.

Во наредните примери ќе видиме дека освен времето и други мерки можат да се користат за дефинирање на успешност

- **Физички нешта** – послужени оброци, исчистени улици
- **Пари** – искористени фондови, собрани приходи
- **Луѓе** - едуцирани деца, излечени пациенти во болница

Овие мерки можат лесно да се соберат и избројат, но постојат и такви за кои тоа е многу тешко.

Потешки но многу важни за властите се следниве мерки:

- **Промени во ставовите** – Дали се граѓаните посреќни од услугите?
- **Стегнати придобивки** – Дали учениците се поздрави по воведувањето оброци во училиштата?
- **Влијанието направено** – Дали се патиштата во подобра состојба како резултат на службите за одржување?

Многу често целите за успешност се однесуваат за подобрување на квалитетот на живот. Ова може да биде тешко да се измери но не и невозможно.

Индикатори за успешност

Постојат четири групи на Индикатори за успешност

1. Индикатори за извршена работа
 2. Индикатори за економичност
 3. Индикатори за ефикасност, и
 4. Индикатори за ефективност
- **Индикаторите за извршена работа** се однесуваат за произведените единици на производи или услуги – бројот на улични светилки што светат, завршените задачи и сл.
 - **Индикаторите за економичност** се однесуваат на потрошувачката на ресурси на даден квалитет на нештата, времето или луѓето.

- **Ефикасноста** значи најдобро искористување на ресурсите (опрема, системи, луѓе и време) и нивно не растурање
- **Ефективноста** значи произведување на правилниот производ со соодветен квалитет, со ефикасно користење на процесите и ресурсите со соодветен квалитет и цена.

Други критериуми за мерење на **квалитет на успешноста**, како и за квантитетот се следниве:

- **Соодветност** – да одговара на потребите на корисниците и организацијата.
- **Севкупност** – обезбедување на реалната употреба е во однос на потребите и очекувањата на корисниците. Ниту премногу, ниту премалку.
- **Свесност** - корисници имаат познавање на она што е достапно.
- **Достапност и пристапност** - услугата се добива таму каде што е потребно и кога потребна.
- **Праведност** – услугите се распределени еднакво на сите со право на нивно користење.

На пример, ако една библиотека не е отворена кога повеќето луѓе можат да ја посетуваат, лоцирана е далеку од домовите на луѓето и има неколку книги и оние што ги има луѓето не ги сакаат – успешноста паѓа на критериумите на соодветност, севкупност, достапност и пристапност

ИЗВАДОК ОД НАСОКИ ЗА ПОДГОТОВКА НА ПРЕДЛОГ БУЏЕТСКАТА ПРЕСМЕТКА ЗА 2009 ГОДИНА²

Индикатори

Процесот на унапредување на буџетското планирање ја наметнува потребата од развивање на посебни индикатори на остварување за секоја одделна програма, преку кои ќе се овозможи мерење на резултатите од реализацијата на програмите, како и оправданоста на алоцираните средства во истите. Индикаторите треба да се фокусираат на клучните активности на програмата и би требало да ја мерат нејзината најважна активност. Важно е да се напомени дека индикаторите на остварување не се развиваат за да известуваат за секоја активност која што се извршува со програмата, туку да се фокусираат на најважните цели кои се постигнуваат со програмата, нивната поврзаност со стратешкиот план и како се трошат средствата од програмата.

Постојат четири категории на индикатори на остварување-инпут, аутпут, индикатори на ефикасност и индикатори на резултати.

Инпут индикаторите ги мерат потребните средства за извршување на програмите. Во Буџетот на Република Македонија за 2007 година како инпут индикатори се користат: број на вработени и одобрени средства според економската класификација.

Аутпут индикаторите ја мерат количината на стоки или услуги кои се добиваат со реализација на активностите од одделните програми. Пример за аутпут индикатор е број на сообраќајни казни дадени од сообраќајната полиција

Индикаторите на ефикасност претставуваат мерка за потрошените средства од страна на буџетските корисници за активностите кои се извршуваат преку

² Извор: Министерство за финансии.

буџетските програми. Истите може да се претстават како “трошок по аутпут”, “единици по инпут”, или како “трошок по резултат”. Пример за индикатор на ефикасност е индикаторот кој го мери “оперативниот трошок по вработен”. Со Буџетот на Република Македонија за 2008 година е утврден индикатор на ефикасност на ниво на буџетски корисник: оперативни трошоци по вработен.

Индикаторите на резултат ја мерат ефективноста во постигнувањето на саканиот резултат. Пример за индикатор на резултат е зголемување на бројот на решени судски предмети за 10%. Подолу е даден пример на добро дефиниран индикатор на остварување:

Буџетски корисник: Министерство за образование и наука

Буџетска програма: 5 Ученички стандард

Аутпут индикатор: Број на ученици сместени во ученички домови

Дефиниција на индикаторот:

Објаснување/Важност:

Подобрување на условите за сместување и исхрана, на 2.200 ученици сместени во ученичките домови, ќе им се овозможи да имаат подобри услови за работа и живот, притоа остварувајќи подобри резултати во образовно-воспитниот процес.

Извор на податоци:

Апликациите на учениците, кои конкурирале за сместување во ученичките домови.

Пресметка:

Број на одобрени апликации на учениците за сместување во ученичките домови.

Аутпут индикаторот:

2008	2009	2010	2011
2,200	2.200	2.200	2.200

Во процесот на развивање на индикаторите на остварување, Министерството за финансии укажува дека буџетските корисници со буџетското барање за 2009 година задолжително треба да утврдат само аутпут индикатор за секоја буџетска програма.

Зошто е потребно да се мери успешноста?

Поради тоа што Владата е непрофитна организација, целта се нејзините услуги, а во никој случај профитот. Парите не можат да бидат мерка за успех.

Мерките за успешност се користат за следново:

- Да и помогне на администрацијата за мерење на **резултатите, корисноста и влијанието** од обезбедените услуги.
- Обезбедување на **споредба на успешноста** со некои стандарди - било со други оддели, влади или споредба во различни временски периоди,
- Обезбедување информации за носење **одлуки за иднината**.

- Да се обезбеди информации за **цена на чинење по единица** на услугите – едуцирани деца, чисти улици.
- Преку анализи на импактот да помогне во **проценките за соодветноста на политиките**.
- Да и помогне на властите да **развијат систем на награди** базиран на резултатите и нивото на успешност.

Пример за мерење на успешноста.

Една општина троши 2,8 милиони денари секоја година за поправка на своите патишта. Раководството одлучило да направи анализа за ефикасноста на услугите за поправка на патиштата со цел да се види дали може да се подобрат без зголемување на трошоците. Кои индикатори може да го користат за мерење на успешноста на ефикасноста на услугите?

Единиците мерки се следниве: време, бројот на поправени и непоправени улици, опремата, вработените и материјалите за поправка на патиштата.

Индикаторите за успешност можат да го вклучат следново:

- Трошокот за километар реконструиран пат – Индикатор за извршена работа.
- Процентот на денови во кој тимовите за реконструкција на улиците имаат услови за работа – Индикатор за ефикасност.
- Трошоци на материјалот потребен за поправка на еден километар пат – индикатор за економичност
- Трошоците за поправка на патиштата споредено со буџетот – индикатор за економичност
- Трошоци за гориво за километар поправен пат – индикатор за економичност
- Просечниот временски период помеѓу потребата за поправка и поправката на патот – Индикатори за ефективност.

Овие мерки неможат да бидат споредувани со претходните постигнувања, другите општини и националните стандарди (бенчмаркови) и сл.

Забелешка – Индикаторите за извршена работа се броеви (луѓе, настани, време и пари) и се изразени во апсолутни бројки, проценти, трендови и/или пропорции.

Завршни примери

- Загревање вода за чај со горење банкноти како гориво не претставува добра економичност.
- Загревање пет литри вода за правење една шолја чај не е многу ефикасно.
- Правење шолја чај, кога потрошувачот сака кафе не е ефективно.

Практични презентации на концепти и практики.

Во овој дел ќе презентираме практични примери за Мерење на успешноста. После секој пример ќе ги потенцираме важните работи од него. Презентирани се во вид на прашања за одговарање или дискусија. Точните одговори се дадени на крајот од овој дел.

Пример 1

Општината троши голем дел од својот буџет за противпожарна заштита на превенција од пожари. Овие активности вклучуваат:

- Контрола на јавните згради,
- Обука и информативни посети
- Истражување на нови методи за превенција
- Анализи на пожарите и како тие настанале,
- Блиска соработка со високо ризични субјекти како што се магацини за гориво, и
- Железничките складови за опасни хемикалии.

Индикатори за успешност кои можат да се користат за мерење на ефектите од овие услуги се следниве:

- Бројот на јавни објекти каде е извршена инспекција, како процент од сите објекти за една година;
- Бројот на учесници на обуките и трендовите од изминатите години;
- Оценка на задоволството од присутните на информативните посети;
- Времето поминато во анализирање на причините за пожар;
- Бројот на пожари во објектите каде што е извршена инспекција, анализа на трендот;
- Број на посети и средби со високо ризични организации;
- Извештаи и средби за нови пристапи во превенцијата од пожари;
- Цена на чинење за главните активности и нивните трендови.

Забелешка: Потребно е да поседуваме систем кој ќе ги евидентира овие мерки.

Пример 2

Општината обезбедува оброк во училиштата. Бенефитот од обезбедувањето на оброк во училиштата многу јасно е оправдан со подобрената здравствена состојба на учениците и подобрената посетеност на наставата. (Ефективност). Но во секој случај, трошокот за обезбедувањето на оброците (економичност) треба да биде земен во предвид

Економските индикатори вклучуваат:

- Цена на училишните оброци на 100 ученици;
- Трошоци за калирање, шкарт, отпадок како дел од вкупните трошоци;
- Споредба на трошоците за руралните и градските училишта;
- Споредба на цената на училишните оброци со цената на други училишта – бенчмаркинг;

- Трошоци за вработените за направени и сервирани 100 оброци;
- Трошоците во однос на планираните буџети.

Прашања и одговори

Следниве прашања се поставени со цел да го тестираат вашето разбирање на концептите и практиките презентирани во претходните делови на обуката. Обидете се сами да одговорите на прашањата.

Ситуација а)

Една општина организира автобуски превоз. Напиши 4 индикатори за успешност што општината треба да ги земи во предвид?

Твојот одговор:

-
-
-
-

Можни одговори:

- Трошокот по километар како бенчмарк во однос на други општини;
- Заминувањето на кадарот изразен во проценти во однос на изминатите периоди;
- Просечна старост на возилата изразено во проценти од вкупните патувања;
- Број на расипувања на возилата изразено како процент од вкупните патувања;
- Број на сообраќајни несреќи изразено во проценти од вкупните патувања;
- Времето кога автобусите не се користат како процент од вкупното расположливо време;
- Процент од јавноста што смета дека услугата е на задоволително ниво.

Ситуација б)

Градоначалникот на Општината е загрижен за ниското јавно мислење на граѓаните за Советот на Општината. Тој сака да воведо систем за мерење на успешноста со цел да се обезбедат информации за ефикасноста и ефективноста на Советот и неговите членови.

Кои индикатори ќе ги препорачаш?

Твојот одговор

-
-
-
-
-

Можни одговори:

- Бројот на состаноци на Советот на кој присуствувал секоја член;
- Трошоците за еден член на Советот;
- Процент на вкупните трошоци направени за Советот и Градоначалникот;
- Процент на завршени проекти од Советот;
- Процент на одговорени писма и реализирани комуникации за една недела;
- Бројот на жалби во врска со Советот - тренд и бенчмаркови;
- Процент од граѓаните што се задоволни од услугите.

Забелешка: За последните два индикатори потребен е систем за мерење на успешноста кој вклучување истражување на мислењето на граѓаните

Студија на случај за мерење на успешност и Вредност за пари

Вредноста за пари може да се дефинира како оптимална комбинација на цена и квалитет со која се исполнуваат потребите на корисникот.

Вредноста за пари го оценува квалитетот на обезбедувањето на услугите во однос на трошоците за обезбедување на услугата. Ако истиот исход може да се постигне со помал трошок, или пак, ако може да се постигне подобар исход со истиот трошок, тогаш клиентот нема квалитетен производ или услуга. Така, приодот го разбира квалитетот како поврат на инвестицијата и не само што се мери чинењето на стоките и услугите, туку во предвид се земаат и, на пример, квалитетот и навременоста.

За да се обезбеди вредност за пари во употребата на ресурсите, општините и институциите треба да го имаат следново:

- Вештини за стратешки менаџмент кои им овозможуваат на институциите да реагираат на променливите околности - да иновираат и воведат нови иницијативи
- Добра пракса на финансиски менаџмент за контрола на ресурси и за сметководство
- Организирано работење на таков начин со што расположливите ресурси ќе се користат на начин на кој ефективноста ќе биде максимална

Важно е да се забележи дека ако ресурсите се користат неефикасно во еден дел од општината или институцијата, тогаш тие неизбежно ќе ги лишат другите делови од општината или институцијата од ресурси кои би можеле поефективно да се искористат во тие делови.

Вредност за пари и училиштата – Пример

Релевантните лица во училиштата треба да внимаваат како се трошат ресурсите за да оценат дали постигнуваат вредност за пари.

Концептот вредност за пари тукушто е воведен во институциите во јавниот сектор, кои во иднина мора да покажат како се постигнати економичноста, ефикасноста и ефективноста при користење на ресурсите.

Преминот кон финансиска децентрализација на буџетските корисници, вклучувајќи и ги училиштата, ќе овозможи менаџментот на ресурсите во овие установи оценувајќи ја вредноста за пари, од буџетските корисници ќе можат да се ослободат ресурси во рамките на една област за употреба во друга, или меѓу организациите, на пр. меѓу училиштата во една општина.

При примена на вредност за пари за посебни надлежности, треба да се одговорат следниве прашања:

- Дали ги избираме вистинските области на кои трошиме ресурси и дали тоа ја рефлектира целокупната стратегија и приоритети?
- Кои се правните услови за услугите во таа надлежност?
- Дали сме сигурни дека ресурсите кои ги користиме се добро потрошени?
- Дали постоечките методи за набавка и обезбедување на стоки и услуги се доволно економични, ефикасни и ефективни?
- Дали сме сигурни дека нашите процедури се добри?
- Дали сме сигурни дека нашите процедури се конкурентни во споредба со можните алтернативи?
- Дали знаеме дали нашата работа ги постигнува посакуваните резултати?
- Кои стандарди ги постигнуваат сличните организации?
- Кои се импликациите за справување со ризик - стратешко влијание на услугата/производот/активноста?

Некои елементи може да се субјективни, тешко се мерат и не се материјални. Затоа, потребна е проценка кога се размислува дали вредноста за пари е успешно постигната или не.

Понатаму во текстот примерот се однесува за случај на купувањето на компјутери и употреба на индикаторите за успешност за да ја потенцира ниската вредност на парите. Индикаторите ја истакнуваат важноста на употребата на Стратегија за мерење на успешноста со цел да се избегне непотребна потрошувачка на пари и ресурси. Индикатори се дадени во форма на листа подолу.

<u>Успешност</u>	Критериум
1. Општината има купено скапи работни станици во случај кога едноставни терминали би биле соодветно решение;	Економичност
2. Има купено нова опрема, кога веќе имаат оскуден капацитет;	Економичност
3. Не преговара за искористување на попусти за потрошните материјали како што се дискови, хартија и сл.	Економичност
4. Користи високо квалитетна хартија за печатење за внатрешни потреби;	Економичност
5. Не ги разгледува цените на добавувачите наспроти цените на други добавувачи во редовни временски интервали.	Економичност
6. Одредени компјутерски системи и процеси се повторуваат едни со други.	Ефикасност
7. Постојат проверки и контроли кои функционираат без да ја остваруваат намената, да ги намалат ризиците;	Ефикасност
8. Одредени компјутерски процеси користат повеќе компјутерски ресурси отколку што им се потребни поради неефикасно користење на објектите за обработка и чување на податоци;	Ефикасност
9. Многу работи што не се користат и не се потребни се испечатени.	Ефикасност
10. Одредени ИТ системи трошат повеќе средства отколку што е оправдано со оправдување за одредени бенефиции;	Ефективност

Извори и ресурси за натамошни истражувања:

1. Одделение за деца, училишта и семејства:
<http://www.dcsf.gov.uk/valueformoney/index.cfm?action=AnalyticalWork.Default&ContentID=30>;
2. Водич за кост бенефит анализа на Комисијата на ЕУ:
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/working/sf2000_en.htm;
3. Водич за Вредност за пари на HM Treasury:
http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.hm-treasury.gov.uk/documents/public_private_partnerships/additional_guidance/ppp_vfm_index.cfm;

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 7: Подготовка на пишан извештај (вежба)

ЈАДРАНКА БОШКОСКА, ДЗР

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба да:

- Ги познаваат клучните елементи на ригорозно напишан извештај;
- Бидат во можност да продуцираат извештај во прифатлив формат;
- Бидат во можност да обезбедат критичка и конструктивен повратна врска за извештаи направени од страна на колегите.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 8: Оценување на финансиски извештаи (види прилог)

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба да:

- Бидат свесни за главните предности и слабости на менаџмент информационите системи и известувањето за успешноста на менаџментот;
- Да знаат каде одделени информации за успешноста се наоѓа и каде е складирана;
- Да ја разберат специфичната улога на Собранието во разгледување на резултатите и успешноста:
 - Клучните индикатори за успешност на едно тело (сработеното, резултатот) – Кои информации за успешност треба да ги добие;
 - Презентирање на финансиски извештаи и нивната цел;
 - Што да барате во финансиските извештаи.

ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ/РЕЗУЛТАТ

ЦВЕТА РИСТОВСКА, ДЗР

Секоја институција ја извршува својата дејност, согласно својата мисија и визија, стратегија за работење и поставените стратешки цели. Во текот на работењето неминовно се наметнуваат бројни прашања:

Дали институцијата ги *остварила* клучните целите на своето постоење?

Како да го измери својот *напредок*?

Потребно ли е нешто да се *менува*?

Што и каде да се менува?

Потребата од развивање на посебни индикатори кои ќе овозможат мерење на резултатите од работењето како и оправданоста на средства алоцирани за реализација на целите е реалност.

Индикаторите потребно е да се фокусираат на клучните активности на институцијата, примарните цели и потрошокот на средствата за нивна реализација.

Постојат четири категории на индикатори на остварување:

- **инпут индикатори** – ги мерат потребните средства за извршување на целите (пр.број на вработени и висина на буџетот за една година),
- **аутпут индикатори** – ја мерат количината на стоки и услуги кои се добиваат со реализацијата на активностите на институцијата (пр.број на извршени ревизии во Државниот завод за ревизија),
- **индикатори на ефикасност** – ги мерат потрошените средства од страна на институцијата за реализација на активностите (пр.потрошени 1.315 илјади денари по ревизор во Државниот завод за ревизија) и
- **индикатори на успешност/резултат** – ја мерат ефективността во постигнувањето на поставените цели.

Што се индикатори на успешност/резултат?

Индикаторите на успешност/резултат се алатка на институцијата во дефинирањето и мерењето на напредокот кон стратешките/организациските цели.

Индикаторите на успешност/резултат се процент, индекс, стапка или друг вид на споредба, следена во однапред утврдени интервали и споредлива со еден или повеќе критериуми, кој ни покажува дали целта е остварена или во кој степен е остварена.

Индикаторите на успешност/резултат мора да ги одразуваат целите на институцијата, да бидат клуч за нејзиниот успех и да бидат мерливи.

Индикаторите на успешност/резултат обично се долгорочни, дефинирани согласно поставените цели и истите се менуваат доколку се изменат поставените цели.

Индикаторите на успешност/резултат помагаат во одговорот на прашањето:

Како ќе знаеме дали и што сме постигнале?

До кој степен е постигната целта?

Придобивка од примена на индикаторите

Индикатори на успешност/резултат го покажуваат степенот на реализацијата на целите и бараат следење, интерпретација, поради фактот што истите *не се само нумерички показатели*. Потребно е да се користат како иницијатива за поставување на прашањето за *ефикасноста на нашето работење* како и за подобрување на целокупното работење. Нереализирањето/делумно реализирање на некоја од поставените цели, идентификувани со помош на индикаторите, го покажува „тесното грло,, во институцијата. Тие посочуваат одговорност - чија е делегирана обврска за реализацијата на определена цел. Со нивно следење можеме да воочиме во кој дел од нашата институција (секторот, одделение) е потребно подобрување на работењето.

Потешкотии при примената на индикаторите

Институциите често имаат потешкотии при јасно идентификување на целите кои сакаат да ги исполнат. Оттука дефинирањето на индикаторите на успешност/резултат се наметнува како уште потешка активност.

За соодветно утврден индикатор на успешност/резултат потребно е целта на институцијата да биде остварлива, временски детерминирана, мерлива, соодветна на дејноста, а зададените резултати да не бидат преамбициозни.

Неисполнувањето на некој од овие критериуми значи нејасно дефинирана цел, неадекватно зададен индикатор, нереални резултатите, па следствено, степенот на ефикасноста на работењето добиен со индикаторите на успешност/резултат не претставува реален одраз на работењето на институцијата.

Индикатори на успешност/резултат се еден вид на квантитативни информации за ефикасноста на работењето на субјектот. Индикаторите може да бидат квалитативни или квантитативни, но секако мерливи.

Постои ли можност лошо утврден/поставен/дефиниран индикатор да симулира резултати, за кој институцијата смета дека остварила напредок, само заради порастот на квантитативниот аспект на индикаторот?

Да. Со цел за јасно, точно, благовремено дефинирање/утврдување на индикаторите на успешност/резултат од суштинско значење е:

- Јасно идентификување на институционалните вредности - *мисија, визија, стратешки цели,*
- јасно идентификување на *корисниците* и нивните потреби;
- поставените *цели* да се во согласност и со целите што *државата* треба да ги постигне во однос на своите потреби,
- јасно дефинирање на секој *чекор* во процесот на давање/вршење на услуги (што треба да се постигне со секој чекор во процесот),
- за реализација на активностите да се задолжени адекватен број на извршители/ лица со соодветни квалификации,
- разумни *рокови* за реализација на активностите и
- реално очекувани *резултати*.

Пример:

Државниот завод за ревизија е врховна ревизорска институција во Република Македонија која има за цел навремено и објективно да го информира Собранието, Владата и другите носители на јавни функции и јавноста за ревизорските наоди од спроведените ревизии. Преку јасните и ефективните препораки Државниот завод за ревизија обезбедува поддршка на државните институции и корисници на државните средства за унапредување на управувањето на истите.

За успешно исполнување на својата цел – водење грижа за јавните средства и да придонесуваме за унапредување на управувањето со истите, визија на Државниот завод за ревизија е континуирано да обезбедува квалитет во работењето со што би го задржала епитетот на независен и професионален партнер со висок интегритет кој истовремено е носител на напредокот во управувањето со државните средства, отчетноста и транспарентноста во работењето.

Стратешка цел : Вршење високо квалитетни ревизии

Непосредни цели:

- Подобрување на ефикасноста на планирањето и извршувањето на финансиски ревизии,
- Зголемување на бројот на ревизии на успешност и нивно фокусирање на теми од општ /државен интерес/ специфични ревизии- хоризонтални ревизии, тематски ревизии, ревизии на ЕУ фондови и ЕУ програми, ревизии на успешност од областа на заштитата на животната средина,
- **Воведување / Развивање / извршување нови видови ревизии – Ревизии на јавните приходи, Хоризонтални ревизии, Паралелни ревизии, ИТ ревизии,**
- Обезбедување квалитет на ревизиите и
- Унапредување на системот за следење на препораките дадени во ревизорските извештаи.

Акциски план за непосредна цел: Воведување/развивање/извршување нови видови ревизии –ревизии на јавните приходи, хоризонтални ревизии, паралелни ревизии, ИТ ревизии.

Активност	Задолжен	Рок	Резултат	Индикатор
Воведување нови видови ревизија	-Помошници во Сектори за ревизија	Крај на 2009 година	Нови видови ревизии вклучени во Годишната програма 2010 година	- Нови видови ревизии (5) планирани во Годишната програма 2010 година
Обуки од областа на новите ревизии	-Помошник во сектор за развој -Помошници во сектори за ревизија	Крај на 2009 година	- План за обуки за развој на способностите на ревизорите за вршење нови видови ревизии - Извештај за реализирани обуки	-Обуки (3) се реализирани согласно планот
Прифаќање ЕУРОСАИ предлози/ иницијативи за изведување паралелни / заеднички ревизии со други ВРИ	-Помошник во сектор за развој -Помошници во сектори за ревизија	Согласно предлозите рокови	-Предлог за изведување паралелна/ заедничка ревизија - Извештај од спроведена ревизија	Реализацијата е согласно планот

Реализиравме 5 (пет) ИТ ревизии, по одржувањето на 3 (три) обуки од областа на ИТ ревизиите учесниците се здобија со сертификати. Предложена и прифатена е една паралелна ревизија во соработка со „Холандскиот суд за ревизија,, која ќе се реализира во текот на 2010 година.

Заклучок:

- Индикатори за успешност/резултат се правилно дефинирани/утврдени,
- Индикатори успешност/резултат се мерливи,
- Можеме да го согледаме нивото на ефективност на нашето работењето,
- Ги реализираме поставените цели,
- Ја реализираме нашата стратегија и
- Интензивирање на соработката со други ВРИ за вршење на паралелни ревизии, заради размена на искуства и стекнување на нови знаења кои ќе придонесат кон подобрување на работењето.

Каква е состојбата кај јавните претпријатија, претпријатијата во кои државата е доминантен акционер, другите институции основани со закон, како и институции финансирани од јавни средства?

Анализата на позициите на билансот на состојба и билансот на успех кај овие претпријатија и институции се врши со цел да се добијат показатели за финансиската состојба на субјектот, врз основа на кои *понатаму* се утврдуваат индикатори за успешност во работењето.

Показатели за финансиската состојба на субјектот се:

1. Показатели на солвентност

- **коэффициент на финансиска стабилност** – во која мера постојаните средства зголемени за залихите се покриени од изворите на финансирање. Во пракса се смета дека оптимален коефициент за финансиска стабилност е 1.
- **Степен на самофинансирање** – во кој процент средствата (активата) се покриени од сопствени извори. За оптимална состојба се смета средствата да се покриени од сопствени извори со 50%.
- **Степен на задолженост** – учеството на обврските во вкупните извори на финансирање. За оптимално се цени учество помало од 50%.

2. Показатели на ликвидност (способност за тековно плаќање)

- **тековна ликвидност** – односот помеѓу паричните средства и побарувањата и долговите. Финансиска рамнотежа се смета за оптимална состојба.
- **Општа ликвидност** – односот помеѓу тековните средства и тековните обврски. За оптимално ниво се цени два пати поголеми тековните средства од тековните обврски.
- **Просечен број на наплата на побарувања** – односот на побарувањата (збир на состојба во две последователни години поделен со 2 и помножен со 360) и наплатените побарувања во текот на годината. Оптимална динамика на наплата на побарувањата е 30 дена.
- **Просечен број на наплата на обврските** – односот на обврските (збир на состојба во две последователни години поделен со 2 и помножен со 360) и платените обврски во текот на годината. Оптимална динамика на наплата на обврските е 30 дена.

3. Показатели на деловна активност

- **Коефициент на обрт на вкупните средства** – однос на вкупните приходи и вкупните средства. За оптимален коефициент се цени коефициент поголем од 1.

- 4. **Показатели на економичност** – однос на вкупните приходи и вкупните расходи. За оптимален коефициент се цени коефициент поголем од 1.

- 5. **Показатели на профитабилност – профитна маржа** – односот помеѓу добивката за финансиската година и вкупните приходи. Просек за малите правни субјекти е 5,1%, а за средните и големите правни лица е 9,3%.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 9 – Презентација на усмен извештај пред група

ЈАДРАНКА БОШКОСКА, ДЗР

Согласно вежбата од Наставната единица 7.

Сите членови на групата имаат по неколку минути (зависно од обучувачот) за да ги презентираат нивните писмени извештаи, а потоа неколку минути за давање конструктивна повратна врска.

- Писмен извештај
- Усна презентација
- Прашања
- Извештај
- Препораки

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 10: Креирање прашања на седници на комисија врз база на извештај

МЕТОДИЈА ТОШЕВСКИ, ПОРАНЕШЕН ГЛАВЕН ДРЖАВЕН РЕВИЗОР

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да бидат способни да користат ревизорски извештај за генерирање група на ригорозни прашања што треба да се користат од страна на пратениците во јавни расправи.

Ревизијата е нова гранка во активностите на државната власт, кај нас востановена во 1997 година. Во содржините што за оваа обука ќе ги обработуваме ги имаме три наставни единици обработени од Методија Тошевски:

Во Рамките на првата наставна единица ќе зборуваме за тоа како треба да се чита ревизорскиот извештај и како да се поставуваат квалитетни прашања

Што се тоа квалитетни прашања, што преставува поимот квалитетни прашања?

Кој може (сака) да ни дефинира што се тоа квалитетни прашања? Како ја препознаваме материјата во ревизорскиот извештај за која можеме да поставиме, или да поставуваме квалитетни прашања?

(Комуникација со групата - можност еден до два слушатели да направат обид да дефинираат што се тоа квалитетни прашања?)

Значи, ако сакаме да развиеме дискусија по некој конкретен ревизорски извештај, во овој случај по Конечниот извештај на овластениот државен ревизор за Агенцијата за државни патишта³), се задржуваме на оние точки констатирани во ревизорскиот извештај во кои овластениот државен ревизор ги изнесува утврдените наоди со ревизијата кои можат да се однесуваат:

- за неправилна примена на прописите,
- за неточно прикажување на материјалните докази за финансиските трансакции,
- за утврдените фалсификати на документи,
- за ненаменско трошење на средства во однос на програмираната структура за употреба на средствата,

³ Извештајот ќе биде доставен за време на обуката. Сите извештаи од ДЗР се избрано од ЦЕА како примери за обработка низ наставните единици.

- за пречекорување на овластувањата и потпишување на финансиска документација од неовластени лица,
- за самоволна исплата и користење на аванси надвор од утврдените законски рамки,
- за лично користење на средства без одлука на надлежен орган,
- за исплати повисоки од договорените во рамки на законски утврдени величини,
- за задолжувања на правниот субјект без одлуки и овластување од надлежен орган,
- за позајмување на средства за кое нема законска основа и сл. и сл.

Во случајот на Агенцијата за државни патишта овластениот државен ревизор утврдил наоди:

- За процесот на интерните контроли, кои се однесуваат на :

Електронскиот систем за следење на патарината не дава целосно уверување за точна наплата на тарифата за надоместокот по категории возила, целосна и точна евиденција од наплатата и навремена и комплетна уплата на патарина. Значителната присутност на човечки фактор во постоечкиот систем за наплата на патарината, создава ризик од прикажување неточни податоци за бројот на возила кои го користат патот, возила кои одбиле да платат патарина, возила кои се ослободени од плаќање на патарина, како и за наплатениот надомест по тарифа соодветна на категоријата на возилото,

Агенцијата нема востановено контроли на наплатената патна такса (готовинска и вирманска од старана на овластените правни лица за регистрација на моторни возила; Агенцијата нема обезбедено целосна информација за бројот на регистрираните возила по категории и општини;

Агенцијата не врши контрола на вистинитоста и целосноста на податоците за наплатените средства од надомест за употреба (користење) на јавните патишта што го плаќаат странските возила на граничните премини (категоризација - втора алинеа, неточно прикажување на податоците)

Наведените состојби создаваат ризик за целосност и точност на (за утврдувањето и прикажувањето) на приходите од патарината и патната такса

- За неправилна примена на акти кои се однесуваат на:

Агенцијата нема обезбедено документи за сопственост (имотни/поседовни листи) на објектот во кој е сместена, како и за останатиот имот со кој располага,

Агенцијата во 2008 година врши исплати по фактури и времени ситуации и од 2007 година, кои не се предвидени со Буџетот и Годишната програма за изградба, реконструкција, одржување и заштита на магистралните и регионалните патишта во РМ во вкупен износ од 92 мил.ден. што не е во согласност со Законот за буџетот (Категоризација – прва алинеа, неправилна примена на прописите)

- Неправилности во искажувањето на позициите во билансот на состојбата

Постои неусогласеност помеѓу позициите Капитални средства и Изворите на капитални средства во износ од 112 мил.ден. спротивно на Законот за сметководство на буџети и буџетски корисници. (категоризација - втора алинеа, неточно прикажување на податоците)

Да видиме сега како ќе ги категоризираме овие наоди:

Првата група наоди ја категоризираме како наоди (од втората алинеа) – наоди за неточно прикажување на податоците)Втората група наоди ја категоризираме како наоди (од првата алинеа) - неправилна примена на прописите)Третата група наоди ја категоризираме исто така, како наоди (од втората алинеа) – наоди за неточно прикажување на податоците

Значи, да потенцираме, квалитетни прашања се оние зад кои постои законска основа за намената, за начинот и за износот на којшто требало да се изврши финансиската трансакција а не е постапено така. Квалитетните прашања помагаат да се утврди причината и одговорноста на овластените лица кои незаконски, неовластено и неодговорно извршуваат или наложуваат извршување на финансиска трансакција,

Прашања кои не се поврзани со некои од наведените основи, ами само со личноста или субјектот кај кои се извршуваат финансиските трансакции, или пак со опортуноста на направената постапка, не можеме да ги подведеме под дефиницијата квалитетни прашања. Така, ако надлежниот и овластен извршител, министер, директор, управник, раководител потпише, изврши или наложи извршување на програмирана финансиска трансакција за одредена програмирана намена и кон лиценциран или договорен субјект, независно од величината на износот на трансакцијата (ако тој износ е во законски рамки) неможе да се оквалификува како инкриминирана финансиска трансакција само затоа што е износот висок а субјектот познат на нарачателот.

Оттука, квалитетно прашање во расправата за ревизорскиот извештај е она кое ќе покрене одговорност за незаконито и неовластено работење на овластените финансиски или други раководни извршители произлезено од сериозното проучување на ревизорскиот извештај а не од импулсивно но неаргументирано реагирање за прашања надвор од овој корпус, во текот на самата расправа на седница. (На пример, јас немав време да го прочитам ревизорскиот извештај, но во врска со наодите мислам... и т.н. се даваат најчесто неаргументирани, злонамерни или небитни забелешки, или пак се поставуваат прашања вон контекст).

Прашањата во врска со наодите во ревизорскиот извештај на овластениот државен ревизор се откриваат и подготвуваат во фаза на читање и проучување на ревизорскиот извештај за да се постават на надлежните одговорни раководители и лица, и на овластениот државен ревизор во фазата на расправа по ревизорскиот извештај на собраниската комисија за ревизија или на пленарна седница на Собранието. Прашањата мора да бидат издржани и аргументирани, базирани врз документацијата која ја користел овластениот државен ревизор, или реална документација која постоела а која на овластениот државен ревизор не му била

достапна и немал можност да ја опсервира, а пратеникот дошол до неа по институционални канали. На пример: министерството за финансии финансирало изградба на пат од локален карактер иако за таа намена немало ставка во буџетот на министерството, при што таквиот зафат е надлежност на друго министерство или на локалната самоуправа која го финансира од средства во својот буџет. Евидентно, постои факт за тој зафат, а во министерството нема документација за финансирањето на тој проект. Во конкретниов случај Агенцијата за државни патишта нема документација и не може во своето книговодство да евидентира патишта во вредност од 263мил.ден. кои ги финансирало Министерството за финансии директно иако тоа било туѓа надлежност, и средствата требало да се реализираат од надлежниот орган. Во расправата се бара одговорност на лицата кои го овозможиле тоа ненаменско и незаконско финансирање, ги злоупотребиле овластувањата и направиле инкриминирано дело – прикривање на документација.

Се разбира, подготовката за расправа по ревизорските извештаи на овластениот државен ревизор на седницата на собраниската комисија за ревизија (комисијата за финансирање и буџет) е многу битна компонента за рационален исход од расправата. Стручната служба на Комисијата треба многу продлабочено, конкретно и исцрпно да ги проучува ревизорските извештаи и заедно со членовите на комисијата да се подготви за расправата. Набележувањето на квалитетните прашања по кои треба да се води расправата околу ревизорскиот извештај во целост ќе ја направи квалитетна, рационална и ефикасна расправата и мерките кои по тој повод Комисијата ќе одлучи да ги преземе.

Да не ја испуштиме приликата да кажеме дека кон поставување на квалитетни прашања во расправата по ревизорските извештаи на овластениот државен ревизор, пред расправата, во врска со расправата и после расправата голем импулс, предизвик или провокација можат да иницираат информациите што ги емитуваат медиумите со анализа на ревизорските извештаи, како и граѓанските невладини организации кои ја следат активноста на Владата и Собранието, презентирајќи ги мислењата и реакциите на јавноста за начинот и корисноста од употребата на јавно прибраните средства во Буџетот на државата и на локалната самоуправа.

Собранието барајќи одговорност од Владата за спроведувањето на финансиските и буџетски политики ја јакне својата доверба во електоратот пред кого ја става својата работа на оценка во текот на изборните циклуси

Важна улога во стимулирањето и унапредувањето на државната ревизија можат да остварат и остваруваа и меѓународните и европските институции кои ги иницираат, потпомагаат и создаваат услови за успешно спроведување на реформските процеси во многу сегменти од државните функции на патот кон европската интеграција на Република Македонија, вклучувајќи ја и државната ревизија.

На оваа и слична основа се отвора расправа во која пратениците ги по поставуваат прашањата и аргументацијата, а овластените раководители на институциите по чии ревизорски извештаи се расправа и овластениот државен ревизор, одговорно и аргументирано даваат одговори или констатираат одговорност за утврдените наоди.

Овде треба да истакнеме дека во Собранието на Република Македонија расправата се води по глобалниот Годишен извештај на ДЗР (и во рамки на тоа се расправа за по некој сегмент кој се однесува на одреден конкретен субјект). Иако ревизорските извештаи за секоја посебна институција ДЗР ги доставува до Собранието, расправата се изведува еднаш годишно по повод Годишниот извештај за извршените ревизии поднесен од ДЗР. Комисијата за финансирање и буџет како надлежно собраниско тело за ревизијата, треба да расправа за секој конкретен ревизорски извештај со присуство и учество на надлежните одговорни раководители на институциите, во присуство и дијалог со овластениот државен ревизор. Неможноста на комисијата за финансирање и буџет како собраниска комисија за ревизија да расправа по секој извештај за институциите само ја разводнува постапката за преземање на мерки на одговорност против сторителите на наоди со инкриминирана содржина.

ДЗР уште во 2003 година поднесе аргументиран и образложен предлог да се формира посебна собраниска комисија за ревизија со надлежност да ги разгледува и расправа по извештаите на ревизорските и контролните органи на државата и да предлага мерки на одговорност против одговорните раководители кои не ги почитуваат законските прописи сврзани со извршување на буџетите и финансиските планови. За жал тој предлог, и покрај важноста на наодите во извештаите на ревизорските, инспекциските и контролните органи на македонската држава не наиде на разбирање, и до денес нема решение по таа иницијатива

Нема потреба понатаму да ја образложиме потребата и важноста од поединечна расправа по ревизорските извештаи за секоја институција со што во далеку поголема мера би се потенцирала и би се развивала свеста и самосвеста за одговорноста на овластените раководители во државните институции.

Вежба:

Конечниот извештај на овластениот државен ревизор за Министерството за правда ќе биде предмет на практичната вежба за анализа на наодите во ревизорскиот извештај од аспект на откривање и поставување на квалитетни прашања сврзани со наодите за состојбите со финансиските извештаи на ова министерство.

По ова излагање се отвора дискусија за анализата на дадениот конкретен ревизорски извештај на учесниците. Учесниците се делат на групи: дел во функција на пратеници, дел во функција на одговорни раководители на институцијата чии извештаи се разгледуваат и дел во функција на овластен државен ревизор. Останатите учесници ја следат расправата.

На основа на расправата медијаторот прави оценка за соодветноста и квалитетот на прашањата и одговорите кои ќе ги постават и коментираат учесниците
Ако времето допушти, можно е да се доделат дополнителни ревизорски извештаи за анализа од страна на учесниците

(ЦЕА има направено избор и обезбедено конкретни ревизорски извештаи за дополнителна анализа)

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 11: Создавање на ефективни извештаи со издржани препораки – вежба (види прилог)

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да бидат запознаени со најдобрите практики за пишување;
- Да бидат во можност да состават препораки што се остварливи и мерливи.

ПИШУВАЊЕ НА ЕФЕКТИВНИ ИЗВЕШТАИ

ЈУЛИЈАНА СТЕФАНОВИЌ, ДЗР

ШТО Е РЕВИЗОРСКИ ИЗВЕШТАЈ?

Известувањето е третата фаза од процесот на ревизијата. По фазата на планирање и извршување на ревизијата следи известувањето.

По секоја завршена ревизија, следи финалниот продукт, а тоа е писмениот извештај, кој треба да ни обезбеди разумно уверување за резултатите од ревизијата. Поимот „разумно уверување,“ („reasonable assurance,“) значи високо но не и апсолутно ниво на уверување.

Ревизорскиот извештај е опишан производ од извршената ревизија. Тој претставува кулминација на планирањето, вложените напори и време и го одразува квалитетот и сеопфатноста на ревизијата. Неадекватниот извештај може да ја обезвреди и најдобро спроведената ревизија, може да го намали ефектот на најдобро изведените заклучоци. Ваквиот извештај може да има негативно влијание на угледот на ревизијата.

Ревизорскиот извештај има три главни функции:

1. Тој е акционен документ- треба да предизвика соодветна активност за подобрување на констатираните состојби. Ако извештајот не предизвика активност тогаш ревизијата била губење време за сите оние кои учествувале во неа. За да се остварат активностите извештајот треба на ревидираниот субјект да му даде кратка, објективна проценка на констатираните состојби, да ги истакне значителните слабости кои биле идентификувани, ефектот на тие слабости и да му предложи начин на нивно отстранување.

2. Тој е траен запис – формален документ за завршените ревизорски активности и донесените заклучоци

3. Тој ја презентира објективноста, независноста, професионализмот и компетентноста на државната ревизија. Тој покажува дека ревизорот може да придонесе во подобрувањето на законитоста, ефективноста и ефикасноста во работењето.

ШТО СОДРЖИ РЕВИЗОРСКИОТ ИЗВЕШТАЈ?

Насловна страна – се наведува насловот на извештајот, датумот на издавање и бројот на извештајот.

Содржина- го содржи насловот на извештајот, насловите и поднасловите на секој дел на извештајот и листа на сите анекси.

Вовед (предмет на ревизија, законски основ, континуитет, одговорност на раководството на субјектот и на ревизорите на ДЗР, период на вршење на ревизијата и извршители)

Цели и делокруг на ревизијата (цели на ревизијата, заснованост на финансиските извештаи, усогласеност со стандарди, користена методологија,)

Наоди и препораки – наодите се систематизираат по видови

- Неправилна примена на акти
- Неправилна примена на сметководствени политики и начела
- Неправилности во искажувањето на приходите/расходите
- Неправилности во искажување на позициите во БС
- Ненаменско и незаконско користење на средствата
- Слабости во финансиското раководење и известување (СИК)

Елементи на наодот

Состојба (Каква е?)

Состојбата покажува што се случува во моментот или што се случило во минатото. Тоа е онаа состојба што ние сме ја утврдиле со ревизијата/фактичката состојба.

Критериум (Како треба да биде?)

Критериумот е идентификување на посакуваната/очекуваната состојба односно како би требало да биде состојбата. Критериумот може да биде поставен со закон или друга регулатива, стандардите за одредена област, интерни акти политики и процедури воспоставени од раководството на субјектот предмет на ревизија, мислења на експерти, добрата пракса, здравиот разум и сл. Состојбата се мери со критериумот.

Причина (Зошто?)

Причината е одговорот на прашањето „ Зошто состојбата и критериумот не се совпаѓаат?“. При известувањето за причината, треба да се разгледа, дали доказите обезбедуваат разумни и убедливи аргументи, зошто дадената причина е клучен фактор кој придонесува за разликата наспроти други можни причини.

Ефект (Па што?)

Ефектот е степенот на ризик на кој е изложена организацијата или пак може да биде изложена ако причината не се отстрани или состојбата не се поправи. Овој елемент е најважен од овие пет затоа што дава одговор на прашањето „ Па што?“. На убедлив начин треба да се објаснат ризиците со тоа што истото ќе се поткрепи со факти, и доколку е можно и со конкретни бројки да се посочи големината, веројатноста и зачестеноста на појавата.

Препорака (Што треба да се направи?)

Препораките се предлози за тоа како да се коригираат постојните состојби и како да се спречи нивното повторно појавување. При пишувањето на препораката не треба да

се повторуваат критериумите – треба да се даде решение со кое може да се отстранат причините. Тие треба да се однесуваат на причината на проблемот а не на симптомите.

Препораките не треба да бидат воопштени, напротив тие треба да бидат јасни, недвосмислени, конкретни, логични, економски исплатливи и остварливи.

Ревизорско мислење – со ревизијата на финансиските извештаи ревизорот изразува мислење:

- дали финансиските извештаи вистинито и објективно ја искажуваат финансиската состојба и резултатот на финансиските активности во согласност со применетата законска регулатива и
- дали е остварено законско и наменско користење на средствата кои претставуваат државни расходи

Ова мислење вообичаено е во стандарден формат и се однесува на финансиските извештаи во целина. Зборот „ мислење“ се користи за да ги одрази ревизорските заклучоци како резултат на целокупно спроведената ревизија и општо ги изразува резултатите од широк спектар. Согласно стандардите за ревизија се даваат четири видови мислења за секоја од наведените цели:

- **Мислење без резерва**- се дава кога ревизорот е задоволен по сите значајни прашања (со користење на терминот „ ...ги претставуваат вистинито и објективно.....“ и „остварено е законско и наменско користење на средствата...“)
- **Мислење со резерва**- кога ревизорот не се согласува или не е сигурен во врска со една или повеќе позиции од финансиските извештаи кои се значајни, но не и фундаментални за разбирање на извештаите (со користење на терминот „... освен за..“)
- **Воздржување од давање мислење** -кога ревизорот не е во можност да формира мислење за финансиските извештаи во целина, поради несигурност или поради можниот ефект на ограничување на делокругот, кој е толку материјален и распространет што ревизорот не е во состојба да прибави достатни соодветни ревизорски докази за да изрази мислење (со користење на терминот „...ние не изразуваме мислење ...“)
- **Негативно мислење** - кога ефектот на несогласување е толку материјален и распространет што ја нарушува прикажаната состојба во финансиските извештаи до степен што мислењето со резерва по определени прашања е несоодветно, во кој случај се дава негативно мислење.(со користење на терминот „...не ја претставува вистинито и објективно...“)

Обелоденување – извештајот на ревизорот може да биде дополнет со додавање пасуси во кои се нагласуваат прашања/неизвесности кои немаат влијание на финансиските извештаи и немаат влијание врз искажаното мислење на ревизорот (најчесто за судски спорови).

ШТО Е РЕЗИМЕТО?

Резимето е најважниот дел од извештајот. Тоа е огледало на извештајот и треба да биде нашето „ златно јајце,. Резимето треба да го пробуди интересот кај читателот и да го охрабри да го прочита деталниот извештај. Тоа треба да се смести на почетокот

на извештајот веднаш по насловот и содржината, а пред воведниот дел и пасусите со детални наоди и препораки. Зошто е потребно резимето да стои на почетокот на извештајот? одговорот е едноставен, за да го пробуди интересот за читање, за да можеме веднаш да ги добиеме информациите кои ни се важни.

Читањето долги извештаи со мноштво информации, бројки, сложени состојби, за кои читателот нема доволно време да посвети должно внимание и да ги извлече поважните од помалку важните состојби и препораки е вистински проблем. Во вакви услови постои ризик да се превидат некои важни моменти или пак да се извлечат погрешни заклучоци. Резимето треба да го олесни читањето, треба да го содржи сето она што сака да го слушне читателот, само накратко и без да има потреба истото да го бара во деталниот извештај. Тоа треба да му овозможи на високото раководство лесно и брзо добивање на информации за :

- Опсегот и главните цели на ревизијата
- Зошто е направена ревизијата
- Природата и опсегот на ревидираниот систем или активност
- Главните заклучоци од ревизијата
- Главните препораки

КАКО СЕ ПИШУВААТ ЕФЕКТИВНИ ИЗВЕШТАИ/РЕЗИМЕ?

Клучни фази во процесот на пишување се:

- пишување план
- обликување
- подготвување нацрт
- правење потребни измени
- пречистување (уредување) на текстот
- лекторирање(проверка дали има печатни и граматички грешки)

Метод на пишување:

При пишувањето може да се користи:

- **Индуктивен метод** – процесот на собирање на информации е индуктивен, односно собирање на конкретни факти за да се дојде до општи заклучоци.
- **Дедуктивен метод**- започнува со општо тврдење кое се поткрепува со конкретни факти.

ЕФЕКТИВНО ПИШУВАЊЕ

Обично не треба да бидат опфатени сите информации за темата, тие треба да се групираат според сродните елементи и да се образложат на разбирлив начин. Процесот на организирање на информациите се нарекува класифицирање. Организирањето на фактите треба да се врши врз основа на следните прашања: кој? што? кога? каде? зошто? и како?

Читателот не треба да се оптовари со премногу факти, објаснувања, бројки, тој брзо ја губи концентрацијата. За да му помогне на читателот треба да се користат табели/графикони/илустрации, односно се она што ќе го привлече и задржи вниманието на читателот. Доколку има потреба од објавување на детални информации тие треба да бидат поместени во прилози кон извештајот а не во самиот текст на извештајот.

Се што е потребно е извештајот да содржи доволно информации за да го убеди читателот во веродостојноста на тврдењата содржани во извештајот. Извештајот мора да содржи факти, субјективните коментари не се прифатливи.

ПИШУВАЊЕ ЕФЕКТИВНИ (УБЕДЛИВИ) ПАСУСИ

Пред се треба да се разгледаат различните видови на пасуси и да се предложи начин како пасусите да се направат почитливи и поубедливи. При пишувањето на пасусите треба да се обрне внимание на прегледноста, односно речениците во пасусот да бидат поврзани од аспект на содржината и структурата. Тие треба да ја поткрепуваат главната идеја. Главната идеја најчесто е изразена во една (резимирана) реченица, позната како „реченица –тема“. Треба да се избегнуваат долги пасуси.

Пишувањето треба да биде јасно и концизно, треба да се изберат едноставни зборови наместо комплицирани термини, да се избегнуваат празни зборови и фрази, да се избегнува пренатрупаност, треба веднаш да се прејде на главното.

КЛУЧНИ ПРОВЕРКИ

Процесот на пишување подразбира читање на нацрт -извештајот со додавање, бришење и преместување на делови од текстот со цел да се подобри квалитетот на извештајот. Во овој процес, кој е особено важен треба да дадеме одговор на низа прашања и тоа:

1. Општи прашања за извештајот:

- дали извештајот ја остварува целта?
- дали извештајот ја следи главната идеја?
- дали содржи доволно аргументи за да ја поткрепи својата цел?
- дали има премногу аргументи?
- дали може да се скрати и да се направи поедноставен?
- дали има единствена тема или можеби некои делови делуваат неповрзано?
- дали стилот на пишување одговара на видот на корисниците кому овој извештај е наменет?
- дали читателите ќе можат да разберат што сакаме да им соопштиме?
- дали речениците имаат логички редослед?
- дали со цртежи/табели/графикони може да се подобри разбирањето на извештајот и презентирањето на фактите?
- дали некои информации можат да се поместат во прилози за да се скрати должината на текстот на извештајот?

2. Прашања за дадените препораки:

- дали дадената препорака нуди ефективно решение како да се отстрани причината?
- дали е јасна?
- дали упатува кој треба да ја спроведе?
- дали може да се спроведе?
- дали нејзиното спроведување е финансиски исплатливо?

3. Прашања за уредување на текстот:

- дали има граматички грешки?
- дали има печатни грешки?
- дали правилно се користени големите букви, заградите, запирките, знаците, кратенките и броевите?

- дали тонот на извештајот е соодветен?
- дали извештајот лесно се чита и разбира?
- дали се избришани сите непотребни зборови и фрази?
- дали речениците се целосни?

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 12: Која е улогата на Државниот завод за ревизија?

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да ја знаат улогата на ДЗР и нивните главни видови;
- Да го разберат концептот на независност и неговата важност;
- Да го разберат степенот до кој сопствената надлежност ги исполнува меѓународните стандарди - финансирано од Влада? Врз основа на Уставот? Потребата од покана за пишување на извештај?
- Да ги познаваат главните видови на ревизии, како тие се вршат и нивните производи;
- Да го осознаат буџетот на ДЗР, како ДЗР е финансиран и колку се следи неговата ефикасност од Собранието;
- Да бидете во можност да ги истакнете клучните предностите и слабостите на ДЗР.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 13: Кои се клучните карактеристики на Комисијата за внатрешна ревизија при Парламентот на Обединетото Кралство?

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба да:

- Да ја разберат улогата што може да ја има Комисијата за внатрешна ревизија во подобрувањето на демократска отчетност;
- Да го разберат концептот на независност, политичка неутралност.
- Да ги знаат клучните карактеристики на ефикасна Комисија за внатрешна ревизија;
- Да ја знаат улогата што персоналот на Парламентот може да ја има во поддршката на таквите комисии;
- Да бидат во можност да ги истакнат клучните предностите и слабостите на Комисија за внатрешна ревизија.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 14: - Како можат ДЗР и Собранието подобро да соработуваат?

МЕТОДИЈА ТОШЕВСКИ, ПОРАНЕШЕН ГЛАВЕН ДРЖАВЕН РЕВИЗОР

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба да:

- Бидат повеќе запознаени со начините на кои ДЗР може ефикасно да соработува со парламентот;
- Да разберат каква поддршка и совети персоналот од Собранието може да побара од ДЗР;
- Бидат во можност да предложат начини како Собранието може поефикасно и поефективно да ја искористи работата на ДЗР.

Во рамките на втората наставна единица ќе зборуваме за тоа како ДЗР и Собранието на Република Македонија по однос на ревизорските извештаи на овластениот државен ревизор можат да работат заедно и подобро

Поаѓаме од Уставната и законската поставка дека ДЗР е самостојна и независна државна ревизорска институција која за својата активност и работа е одговорна пред Собранието на Република Македонија. Од друга страна Собранието на Република Македонија е орган кој ја следи, разгледува и ја оценува работата на ДЗР и предлага мерки на одговорност од своја надлежност кон сторителите за наодите утврдени во ревизорските извештаи што овластените државни ревизори во ДЗР ги подготвуваат и поднесуваат на оценка пред Собранието. Оттука многу јасна е дистинкцијата за меѓусебната поврзаност и упатеност на взаемна соработка на ДЗР со Собранието и на Собранието со ДЗР.

Соработката на ДЗР и Собранието на Република Македонија се одвива на неколку нивоа и тоа: функционално, нормативно и организационо.

На функционално ниво би се одвивала

Соработка во фазата на подготвување на Програмата за работа на ДЗР, но и програмата за работа на Собранието;

Соработка во навременото доставување и разгледување на ревизорските извештаи за да се спречат натамошните незаконитости во користењето на финансиски и други средства надвор од прописите и намените со преземање на навремени мерки на одговорност кон овластените раководители кои ги пречекоруваат овластувањата

Соработка со повратна интеракција на Собранието изразена во препораките до ДЗР во врска со продлабочувањето на елементите при ревизирање на финансиските извештаи на институциите за чија работа има надлежност Собранието;

ДЗР за актуелни прашања индицирани при ревизиите може да подготви и поднесе посебни извештаи или да обави усни брифинзи (излагања, соопштувања) пред

пратениците на нематичните собраниски комисии заинтересирани за одделни прашања кои се однесуваат на финансиското управување, практиките и успешноста на интерните (внатрешните) контроли кај институциите, нивните годишни извештаи за буџетите, на доброто користење на буџетските пари или за откриените злоупотреби и незаконитости.

Собраниската комисија за ревизија (комисијата за финансирање и буџет, а и другите собраниски комисии преку комисијата за финансирање и буџет) можат да бараат вонреден претрес по некои од покарактеристичните ревизорските извештаи на ДЗР иницирани од актуелноста на карактеристични состојби или настани.

Соработка меѓу Собранието и ДЗР иницирана од влијанието на медиумите, граѓанските и невладини организации, како и укажувањата на меѓународните и европските институции за потребните реформи во организација на власта во извршувањето на нејзините функции..

На нормативно ниво би се одвивала

Соработка во подготовка на одредени прописи од финансиската и буџетската сфера за да се одбегнат судир на решенијата и овластувањата кои потоа доведуваат до „законска незаконитост“ во нивната примена;

Соработка во подготовка и усогласување на интерните акти на ДЗР и Собранието во врска со опсервирањето на ревизорските извештаи и повратната интеракција;

Пратениците можат (во одреден процент од бројот на ревизиите да бараат промена на Програмата на ДЗР ако сметаат дека на ревизијата на финансиските извештаи на некоја институција. или на ревизијата на квалитетното изведување на некој проект поддржан од буџетски средства треба да се даде предност и да ги истакнат аргументите за таквото барање;

ДЗР може да побара совет (препорака) за пристап кон разрешување на потенцијални ревизорски и контролни проблеми или потенцијални ризици што би произлегле од решенијата во некои проекти на нацрт прописи (на пример намалувањето или зголемувањето на одредени видови даноци, несоодветни намени на средства, неприродно распоредување на надлежност и сл. – средства во социјалната сфера, бонификации во приватното стопанство, прекумерна јавна потрошувачка во однос на БОП за здравствени прашања се дава надлежност на образовна институција и сл.)

ДЗР и Собранието можат да соработуваат во усогласување на разликите помеѓу политиките на министрите за изборот во трошењето на јавните средства и ставовите на повисоките јавни службеници (претседател на Собранието, претседател на влада, министер за финансии кои ја предлагаат политиката на органите со кои раководат) за спроведување на финансиските резолуции – управување со политиките.

На организационо ниво би се одвивала

Соработка во заедничка едукација на лицата кои извршуваат финансиска и буџетска постапка и лицата кои одлучуваат за мерките против прекршителите на законските прописи;

Соработка во заедничкото истражување на добрите практики на парламентарните тела и државните ревизорски институции заради подобрување и поефикаснување на домашните ревизорски практики

Пратениците можат да поставуваат претходни прашања во врска со реални информации за финансиски злоупотреби кај одредени државни институции и јавни

претпријатија со цел да ја насочат ревизијата кон актуелни состојби и настани и на тој начин да прејудицираат стопирање на незаконитостите;

Собраниската комисија за ревизија (комисијата за финансирање и буџет, а и другите собраниски комисији преку комисијата за финансирање и буџет) можат да бараат вонреден претрес по некој од покарактеристичните ревизорските извештаи на ДЗР иницирани од актуелноста на конкретни состојби или настани.

Стручните служби на собраниската комисија за финансирање и буџет пред расправата на комисијата треба да подготват квалитетни прашања на кои во расправата треба да се дадат одговори од страна на одговорните раководители чии ревизорски извештаи се разгледуваа и контра аргументација на овластениот државен ревизор во одбрана на установениот ревизорски наод.

Стручните служби на собраниската комисија за финансирање и буџет по обавената расправа треба децидно да ги регистрира сите заклучоци, предлози и препораки на парламентарната комисија за ревизија до надлежните тела, органи и институции за да може ефикасно да се постапува по нив било да се работи за подобрувањето на финансиските и ревизорските практики, било да се работи за предлози за преземање на мерки на одговорност против неодговорните извршители на прекршувањето на прописите.

Во контекст на поефикасна соработка и функционирање, ДЗР треба, нечекајќи поднесување на Годишен извештај за извршените ревизии Собранието да го известува за прогресот во примената на неговите препораки до ДЗР, и за ефектите од тие препораки.

Врз основа на ваквата меѓусебна поставеност и упатеност треба да се оцени каква и која поддршка ДЗР може да ја очекува од соработката со Собранието, односно со пратениците

Вежба: Да се направи анализа на записник за конкретна расправа, по конкретен ревизорски извештај на случај од обавена расправа на комисијата за финансирање и буџет, на пример по Годишниот извештај за извршени ревизии на ДЗР обавена во Собранието.

На седница на Собраниската комисија за ревизија (комисија за финансирање и буџет)
Да се потенцираат прашањата што ги иницирал претседавачот на комисијата или пратениците

На пленарна седница на Собраниската во расправата по Годишниот извештај за извршените ревизии на ДЗР

Да се специфицираат прашањата кои ги поставиле пратениците

Да се изврши анализа на брифинзите (расправите) на другите собраниски тела во врска со Годишниот извештај за извршени ревизии на ДЗР

Известувањата за овие прашања ќе не упатат на потребниот договор за принципите на избор на најдобра практика која треба да се применува во ваквите расправи.

Да ги разгледаме сега начините на кои Собранието на Република Македонија може подобро да ги користи ефектите од работењето на ДЗР

Во пристапот кон разгледување на ова прашање треба да нагласиме дека Собранието (пратениците, претставниците на стручните служби на собраниската комисија за ревизија - комисијата за финансирање и буџет, но и другите заинтересирани комисии треба:

Перманентно да ја следат активноста на ДЗР во реализирање на неговата Програма за работа и да бараат навремено доставување на ревизорските извештаи за расправа, оценка, заклучоци и препораки на собраниската комисија за ревизија;

Навремено ставање на добиените извештаи од ДЗР на седница на собраниската комисија за ревизија; за расправа, оценка, заклучоци и препораки до ДЗР и до институциите за кои се поднесува ревизорскиот извештај;

Собраниската комисија за ревизија и другите собраниски комисии преку неа, можат да иницираат прашања за состојби и субјекти за чие управување со финансиските средства сакаат да добијат навремени информации, посебно кога за нив во јавноста има некои непотврдени но реални информации за незаконитости.

Се' би било така ако нема едно „ама“. Ама, во овој случај значи, дека во комуникацијата меѓу Собранието и ДЗР може да се јават пречки и ограничувања кои потекнуваат од

Институционални или групни интереси за работата и за јавноста во работата на некои институции (ЈП, Фондови и сл.)

Различните партиски интереси на пратеничките групи за работата на одделни министерства, зависно чиј претставник го води министерството (така едните бараат претрес, другите не го поддржуваат тоа)

Персоналните разлики во сфаќањето на функцијата и улогата на ДЗР (ревизорска, контролна и едукативна) од страна на раководните лица на собраниската комисија за ревизија, на министерствата или на другите државни институции);

Неажурност (или дослухот) на државната собраниска администрација со собраниските или политички интересни групи (бавна експедиција на добиените извештаи од ДЗР, намерно одлагање на нивното доставување, политика на планирање и утврдување на дневниот ред за седниците и сл.

Да одговориме сега како би можеле да се надминат овие намерни, функционални или организациони ограничувања.

Коментар на претходните наводи со спротивен предзнак?

ЗАЈАКНУВАЊЕ НА СОРАБОТКАТА МЕЃУ ДРЖАВНИОТ ЗАВОД ЗА РЕВИЗИЈА И СОБРАНИЕТО НА РМ ТАЊА ТАНЕВСКА, ДЗР

Државниот завод за ревизија е врховна ревизорска институција во Република Македонија која за своето работење е одговорна пред Собранието на Република Македонија. Таа е самостојна во своето работење, самостојна во донесувањето на програмата за работа, дефинирањето на наодите на ревизијата, препораките и заклучоците по нивното соочување и усогласување со субјектите на ревизија. Со

ваков начин на работење се остварува едно од основните начела на независност на врховните ревизорски институции.

Надлежноста на Државниот завод за ревизија е утврдена со Законот за државната ревизија кој се базира на основните начела на Лима декларацијата за водечките упатства за принципите во ревизијата: независност, компетентност, објективност, неутралност, рационалност, доверливост, професионалност и тимската работа. Во оваа смисла, Државниот завод за ревизија дава значаен придонес за правилно и ефикасно работење со парите на даночните обврзници и јакнење на финансиската дисциплина во јавниот сектор. Во тек е донесување нов Закон за државната ревизија во насока на усогласување со европското законодавство.

Мисија

Државниот завод за ревизија е врховна ревизорска институција во Република Македонија која има за цел навремено и објективно да го информира Собранието, Владата и другите носители на јавни функции и јавноста за ревизорските наоди од спроведените ревизии. Преку јасните и ефективните препораки Државниот завод за ревизија обезбедува поддршка на државните институции и корисници на државните средства за унапредување на управувањето со истите. На тој начин Државниот завод за ревизија придонесува за подобрување на животот на граѓаните на Република Македонија.

Визија

За успешно да ја исполнуваме нашата цел – водење грижа за јавните средства и да придонесуваме за унапредување на управувањето со истите, наша визија е дека треба континуирано да обезбедуваме квалитет во работењето со што би го задржале епитетот на независен и професионален партнер со висок интегритет кој истовремено е носител на напредокот во управувањето со државните средства, отчетноста и транспарентноста во работењето.

Модел на ВРИ

1. Наполеонски
2. Вестминстерски/ Англо-саксонски
3. Борд на директори

Наполеонскиот модел уште се нарекува Суд на ревизори, има и судско и административно овластување и функционира независно од законодавната и извршната власт. Овој тип на ВРИ е интегрален дел од судската власт и може да донесува пресуди за начинот на трошење на јавните средства. Овој модел е применет во Франција, Италија, Шпанија, Португалија, Турција, повеќето земји од Латинска Америка и франкофонските земји во Африка.

Вестминстерскиот модел или т.н. office type, при што ВРИ е независна институција која за своето работење е одговорна пред Собранието. ДЗР е основан согласно овој модел, а исто така се применува во Англија, Австралија, Канада, Индија и други држави.

Третиот модел е сличен на претходниот, со тоа што со ВРИ раководи Борд на директори, пр. 3 во Словенија и Холандија, 5 во Црна Гора, 10 во Бугарија- сите со еднакви овластувања.

Нашата ВРИ значи е основана согласно вестминстерскиот модел, од Собранието на РМ и за своето работење одговара пред Собранието со поднесување ГИ за своето работење.

Оттука, во изминатиот период ДЗР вложува големи напори за интензивирање на соработката со Собранието на РМ, особено со Комисијата за финансирање и буџет. За таа цел, од страна на двете институции беа назначени лица за контакт, како прв чекор во понатамошната соработка. Исто така, на последната седница на Комисијата за финансирање и буџет, во јуни 2009 година, на која се разгледуваше ГИ на ДЗР за 2008, беше донесен заклучок за разгледување на ревизорските извештаи од страна на комисијата на редовна основа. Треба да се истакне и тоа дека, вообичаено, претседател на Комисијата за финансирање и буџет е секогаш претставник од опозиционите политички партии.

Зошто е важна оваа соработка

Иако независни, сепак ВРИ не се изолирани од целиот систем на управување со јавните средства и менаџерската одговорност бидејќи се дел од заокружениот процес на планирање, буџетирање, управување, сметководство и ревизија. Многу од проблемите во процесот на планирање и извршување на буџетот на една држава можат да се откријат преку ефикасна надворешна ревизија. Ова е една од основните причини за зајакнување на ВРИ, заедно со подобрувањето на целиот систем за финансиски менаџмент и контрола.

Но бидејќи ВРИ се независни и политички неутрални институции, континуираната соработка со Парламентот ќе им овозможи и тие да бидат запознаени со политичките прашања. Всушност и едните и другите се грижат за начинот на трошење на јавните средства. Парламентот би бил поефикасен доколку може да се потпре на информациите од ВРИ, а од друга страна ВРИ своите препораки може да ги промовира токму преку Парламентот. Ова упатува на една балансирана соработка, при што двете институции треба да ја задржат својата независност.

Во РМ ние правиме напори да ја интензивираме оваа соработка и со задоволство можам да кажам дека работите се движат во нагорна линија. Годишниот извештај за работењето на ДЗР за 2008 година беше презентираан пред Собранието на РМ и едногласно беше усвоен од сите пратеници. Се надевам дека во многу скоро време ќе можеме да ги видиме и резултатите од преземените мерки.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 15 – Подготовка за седница на Комисија- практично повторување

МЕТОДИЈА ТОШЕВСКИ, ПОРАНЕШЕН ГЛАВЕН ДРЖАВЕН РЕВИЗОР

Ве молиме погледнете ги НАСТАВНИТЕ ЕДИНИЦИ 10 и 11.

Да се вратиме малку на прашањата кои веќе ги разгледавме.

Во презентацијата на прашањата во наставна единица 10, рековме дека, ако сакаме да развиеме дискусија по некој конкретен ревизорски извештај, во овој случај по Конечниот ревизорски извештај за Министерството за сообраќај и врски, се задржуваме на оние точки од извештајот во кои овластениот државен ревизор изнесува наоди за некои од основните недозволените постапки во финансиското работење: на пример за неправилна примена на прописите, за неточно прикажување на материјалните докази за финансиските трансакции, за утврдените фалсификати на документи, за ненаменско трошење на средства во однос на програмираната структура за употреба на средствата, за пречекорување на овластувањата и потпишување на финансиска документација од неовластени лица, за самоволна исплата и користење на аванси надвор од утврдените законски рамки, за лично користење на средства без одлука на надлежен орган, за исплати повисоки од договорените во рамки на со закон утврдени величини, за задолжувања на правниот субјект без одлука и овластување од надлежен орган, за позајмување на средства за кое нема законска основа и сл.

Рековме исто така, дека квалитетни прашања се оние зад кои постои законска основа за начинот на којшто требало да се изврши финансиската трансакција а не е постапено според Законот.

Рековме исто така, дека треба да се утврди причината и одговорноста на овластените лица кои неовластено и неодговорно извршуваат или наложуваат извршување на финансиска трансакција,

Потенциравме дека, прашањата кои не се поврзани со некои од наведените основи, ами со оценка на опортуноста од извршувањето на трансакцијата, или само со личноста од која или субјектите кај кои се извршуваат финансиските трансакции не можеме да ги подведеме под дефиницијата квалитетни прашања. Така, ако надлежниот и овластениот извршител: министер, директор, управник, раководител потпише, изврши или наложи извршување на програмирана финансиска трансакција за одредена програмирана намена и кон лиценциран или договорен субјект, независно од величината на износот на трансакцијата (ако тој износ е во законски и програмски рамки) неможе да се оквалификува како инкриминирана трансакција само затоа што е износот висок а извршителот под опсервација на коментаторот.

Затоа заклучивме, дека, под поимот квалитетно прашање во расправата за ревизорскиот извештај подразбираме прашање кое ќе покрене одговорност за незаконито и неовластено работење на овластените финансиски или раководни извршители произлезено од сериозно и објективно проучување на ревизорскиот извештај а не од импулсивно но неаргументирано реагирање во текот на расправата на самата седница во случаи кога неретко, се поставуваат неаргументирани забелешки или се поставуваат прашања вон контекст.

ВЕЖБА: Во овој случај ќе го анализираме Конечниот ревизорски извештај на овластениот државен ревизор за ЈП Улици и патишта Скопје, кој ќе биде предмет на оваа практичната вежба за откривање и поставување на квалитетни прашања.

Анализата продолжува низ дискусија со учесниците, како што направивме и при вежбата во лекција 10, по групи на претставници и тоа: дел во функција на пратеници, дел во функција на одговорни раководители на институцијата чии извештаи се разгледуваат и дел во функција на овластен државен ревизор. Останатите учесници ја следат расправата.

ПИШУВАЊЕ НА РЕЗИМЕ

ЈУЛИЈАНА СТЕФАНОВИЌ, ДЗР

Резимето е најважниот дел од извештајот. Тоа е огледало на извештајот и треба да биде нашето „златно јајце,.. Резимето треба да го пробуди интересот кај читателот и да го охрабри да го прочита деталниот извештај. Тоа треба да се смести на почетокот на извештајот веднаш по насловот и содржината, а пред воведниот дел и пасосите со детални наоди и препораки. Зошто е потребно резимето да стои на почетокот на извештајот? одговорот е едноставен, за да го пробуди интересот за читање, за да можеме веднаш да ги добиеме информациите кои ни се важни.

Читањето долги извештаи со мноштво информации, бројки, сложени состојби, за кои читателот нема доволно време да посвети должно внимание и да ги извлече поважните од помалку важните состојби и препораки е вистински проблем. Во вакви услови постои ризик да се превидат некои важни моменти или пак да се извлечат погрешни заклучоци. Резимето треба да го олесни читањето, треба да го содржи сето она што сака да го слушне читателот, само накратко и без да има потреба истото да го бара во деталниот извештај. Тоа треба да му овозможи на високото раководство лесно и брзо добивање на информации за :

- Опсегот и главните цели на ревизијата
- Зошто е направена ревизијата
- Природата и опсегот на ревидираниот систем или активност
- Главните заклучоци од ревизијата
- Главните препораки

Резимето дава значајна можност да се охрабри читателот да го погледне деталниот извештај и/или да преземе активности или да овозможи да се превземат соодветни активности.

Резимето не би требало да биде подолго од три печатени страници и треба да ги содржи следните подделови:

Вовед и општи информации – ги содржи:

- општите информации за ревидираната област, вклучувајќи и индикации за значењето на темата/системот и зошто истата е предмет на ревизија;
- опсегот и главните цели на ревизијата;
- важни аспекти од процесот кои се исклучени од ревизијата и зошто;
- кога и зошто е извршена претходна ревизија на областа;

Главни заклучоци – тука треба да се парафразираат најважните заклучоци од деталниот извештај. Заклучоците често се даваат посебно за секој дел, но некогаш може да е поефикасно да се идентификуваат заедничките „теми“ кои се провлекуваат низ извештајот. Генералното мислење мора точно да ги рефлектира наодите и коментарите во деталниот извештај. Во овој дел треба да се обрне внимание на главните прашања и да се изведат главните заклучоци.

Главни препораки – овде треба да се наведат само главните (најприоритетните) препораки кои се јавуваат во деталниот извештај секоја од нив треба да се однесува на еден или на повеќе главни заклучоци.

Одлучувачки фактори при пишувањето на резимето се :

- дали пишуваме за минатото („врз основа на спроведената ревизија ние констатиравме дека раководството нема изготвено контролни процедури за...“), или сме фокусирани на иднината („врз основа на тоа што го констатиравме, раководството во иднина треба да“).
- во резимето се пишува за најважните прашања од ревизијата, не за секој наод.
- треба да се прави разлика помеѓу фактите и личното мислење
- треба да си го поставиме прашањето „што е она што би го држело раководството будно?“ („What should keep them awake?“)

Секојпат по изготвувањето на резимето треба да се направат неколку клучни проверки, односно да се запрашате за следните работи:

- дали резимето доволно го мотивира читателот да го прочита деталниот извештај?
- дали главните заклучоци точно ги рефлектираат главните проблеми и заклучоци содржани во Деталниот извештај?
- дали секоја клучна препорака е поврзана со еден или повеќе од главните заклучоци?
- дали се избришани непотребните зборови и фрази?
- дали структурата на текстот е логична и лесно се следи?
- дали текстот на резимето е растеретен од жаргон, технички термини и клишеа?
- дали доминираат активните реченици?
- дали почетните реченици се силни и го привлекуваат вниманието?
- дали тонот е избалансиран?
- дали се отстранети сите печатни и граматички грешки?

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 16: Улогата на Собранието во намалувањето на можностите за корупција

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да имаат разбирање за тоа што е тоа корупција, како и зошто се јавува и зошто е таа штетна за доброто управување;
- Да бидат во можност да идентификуваат каде постои можност за корупција и да сугерираат мерки до Собранието за намалување на овие можности; и
- Да бидат запознаени со најдобрите практики за антикорупциски мерки, и да разберат зошто некои антикорупциските мерки се само-поразувачки.

УЛОГАТА НА СОБРАНИЕТО ВО НАМАЛУВАЊЕ НА МОЖНОСТА ЗА КОРУПЦИЈА

ШЕНАЈ ХАЦИМУСТАФА, ЦЕА

Корупцијата може да се дефинира како „злоупотреба на доверената моќ за приватни користи“. Корупцијата е главна пречка за водење на бизнис на земјите во развој. Емпириските истражувања укажуваат дека високите нивоа на корупција негативно влијаат на капиталните приливи, стапките на инвестирање и економскиот раст.

Корупцијата може да заземе различни форми, но секоја од нив подеднакво значи злоупотреба на туѓи ресурси. Преку индикаторите кои се подготвуваат во меѓународни рамки може да се увиди реалната ситуација и место на нашата земја во борбата против корупцијата. Иако постои одредено подобрување во оваа насока, сепак постои сеуште простор за делување и намалување на оваа негативна појава. Имајќи во предвид дека корупцијата се наоѓа на четврто место во рамките на проблемите со кои се соочува бизнис заедницата, негативното влијание на истото во голема мера ги кочи претпријатијата во процесот на нивно економско делување.

Корупцијата испраќа негативни сигнали до бизнис заедницата, инвеститорите и меѓународните актери. Поврзано со корупцијата може да се спомене и мобингот, кој претставува злоупотреба на работното место, кое може да се јави во разни форми. Често пати процесот на корупција може да влијае на создавање на мобинг во рамките на одредени институции, притоа создавајќи одреден притисок на вработени кои се соучесници или сведоци на одредени форми на прекршоци и корупција.

Имајќи во предвид дека буџетот претставува збир на јавни пари, можноста за корупција е голема, а со тоа и улогата и влијанието кое може да го има парламентот и соодветните комисии во спречувањето на појавата на корупција е уште поголема. Разни форми можат да се искористат за идентификување на истата и намалување на негативните ефекти.

Искуствата од другите земји можат да се земат како појдовна основа на која ќе се базира уникатен сет кој ќе се искористи во нашата земја во борба против корупцијата.

Користена Литература:

1. www.transparency.org/publications/gcr/gcr_2008
2. http://www.transparency.lt/new/images/ti_pasaulinis_korupcijos_barometras_2009.pdf
3. <http://info.worldbank.org/governance/wgi/resources.htm>
4. www.transparency.org/.../TI_recommendations UNCAC review eng.pdf
5. [http://www.undp.org.mk/datacenter/publications/documents/MK%20UNDP%20Methodology%20\(2\).pdf](http://www.undp.org.mk/datacenter/publications/documents/MK%20UNDP%20Methodology%20(2).pdf)
6. <http://siteresources.worldbank.org/PSGLP/Resources/PerformanceAccountabilityandCombatingCorruption.pdf>
7. <http://www.oecd.org/dataoecd/41/0/37686316.pdf>

МОБИНГ – ПСИХИЧКИ ПРИТИСОК НА РАБОТНОТО МЕСТО

ШЕНАЈ ХАЦИМУСТАФА, ЦЕА

Здравјето и безбедноста на работа се најценетите вредности на индивидуата, заедницата и општеството. Секој човек има право на здрава и безбедна работа и работна средина која му овозможува социјален и економски продуктивен живот.

Мобингот е негативна општествена појава која може да има апсолутни последици по физичкото и менталното здравје на човекот, квалитетот и продуктивноста на работата, го нарушува нормалниот тек на животот на вработениот, неговата семејна хармонија. Мобингот има правни, општествени, финансиски последици и штети на целокупната општествена заедница. Овие последици се толку сериозни и нарушувачки што треба многу јасно да се истакне дека феноменот мобинг (особено што некои примери на мобинг имаат многу трагична судбина по луѓето) е напад и кршење на основните човекови права, што во многу општества е санкционирано веќе подолг временски период.

Мобингот се јавува во повеќе форми и може да има различни последици по однос на физичкото или психичкото здравје на работникот. Процесот на транзиција најчесто е извор за мобинг во транзиционите земји. Меѓутоа по примерите на другите земји треба да се развие регулатива која ќе ја регулира оваа негативна социо-економска појава и ќе постои заштита на жртвите на мобингот.

Според статистичките податоци на ниво на Европска Унија

- секои четири и пол секунди се повредува по еден работник
- секои три и пол минути умира по едно лице поради причини што се поврзани со работата

Спроведените истражувања во САД покажуваат резултат каде секој 4 работник е предмет на мобинг. Во Велика Британија секој 8 работник е предмет на мобинг во последните 5 години.

Големо истражување на овој феномен помеѓу членките на Европската Заедница е направено во текот на 2000 година. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions врз база на 21,500 вработени во заедницата, дојде до следниве резултати:

- 2% (3 милиони) работници се предмет на физичко насилство од лица на исто работно место
- 4% (6 милиони) работници се предмет на физичко насилство од лица надвор од работното место
- 2% (3 милиони) работници се предмет на сексуално насилство
- 9% (13 милиони) работници се предмет на мобинг

Во Република Македонија е спроведено едно истражување за анализа на присутноста и последиците од постоење на мобинг на работните места. Анализирани се 510 лица од различни дејности, од кои 56,5% жени. Најдоминантна старосна структура е од 41-50 години (46%). Средната стручна подготовка (ССС) доминира со 53%, 74% се во брачни односи, а според националната структура 72% се од Македонска националност. Според резултатите 41% од испитаниците одговориле дека се жртви на мобингот и тоа најмногу во однос на подметнувањата, контролата, озборувањата, исмејувањата и интригите (51%). Карактеристиките кои најмногу влијаеле да се биде под влијание на мобингот се: политички, психички и потеклото. Најчесто мобер е претпоставениот, а последиците од мобингот се јавуваат најмногу во вид на нарушена социјална емотивна рамнотежа и промени во однесувањето и склоностите. Психичките нарушувања се манифестираат преку пониженоста, празнината, депресијата и демотивацијата за работа. Физичките нарушувања се јавуваат преку главоболки, астма, притисок, тахикардија, хроничен замор, пробава. Речиси секогаш како последица на мобинг се јавува намалување на концентрацијата, која во некои случаи е толку изразена што сериозно ја намалува способноста во извршувањето на работните задачи. Стресот и деконцентрацијата влијаат врз резултатите кои вработените ги постигнуваат под дејство на мобингот. Значаен дел од вработените не знаат дали во рамките на нивните компании и на ниво на држава (од страна на Синдикатот) постои заштита од мобинг,

Во надминување на проблемот со мобингот особена важност имаат комуникациите. Во денешни услови тие се масовни и имаат сосема поинаква природа и функција во споредба со традиционалниот тип на комуникации.

Масовното комуницирање, кое претпоставува постоење комплексни начини на комуницирање (се користат различни средства за комуникација: печат, радио, телевизија, филм, интернет....) станува јавно, наменето за огромна публика и емитира масовни пораки од најразличен вид.

Комуникациите ги претвораат индивидуалните искуства во заеднички и јавни и силно влијаат врз интеграцијата на општеството и самите претставуваат фактор на

општествената социјализација, но во исто време, наметнуваат норми и ставови, ги уриваат традиционалните вредности, создаваат лажни илузии, ги глорифицираат материјалните вредности, придонесуваат за општествената дезорганизација, за застрашувачка зачестеност на општествено-патолошките и деликвентни појави, итн.

Условите на пазарното стопанство диктираат определени правила, но само нормална здрава и безбедна работна средина може да ги донесе саканите деловни резултати и вкупен економски прогрес во државата.

Согласно Уставот на РМ и Законот за работни односи, на национално ниво се отпишани колективни договор за приватниот и јавниот сектор во кои се дорегулирани правата од работен однос. Покрај овие колективни договори, Сојузот на синдикатите на Македонија се залага за потпишување посебни колективни договори за дорегулирање на правото на вработените за безбедни и здрави услови при работа, чија содржина може да биде и заштитата од мобинг и мерките што треба работодавачот да ги преземе во договор со Синдикатот за неговото надминување.

Користена литература:

1. Мобинг – психички притисок на работното место, Сојуз на синдикатите на Македонија, Фондација „Фридрих Еберт” - Канцеларија во Македонија и Македонско мобинг здружение, Скопје јуни 2009
2. <http://www.mobbing.hr/index.en.html>
3. <http://www.dnevnik.com.mk/default-mk.asp?ItemID=53E84E814A257D4C8B9ECE4416CBE4C7&arc=1>
4. <http://www.dnevnik.com.mk/default-mk.asp?ItemID=4B201C820F96EA4FA9DCBEFAA4464464&arc=1>
5. <http://www.dnevnik.com.mk/default-mk.asp?ItemID=E987D190987A394D9B9A610D39F9B772&arc=1>

УЛОГАТА НА СОБРАНИЕТО ВО НАМАЛУВАЊЕ НА МОЖНОСТА ЗА КОРУПЦИЈА

МЕТОДИЈА ТОШЕВСКИ, ПОРАНЕШЕН ГЛАВЕН ДРЖАВЕН РЕВИЗОР

Темата за која ќе зборуваме во разработка на денешната наставна единица ќе се однесува на улогата на Собранието на Република Македонија во редуцирање на можноста за корупција

Најнапред да дефинираме што се подразбира според Законот за спречување на корупцијата (Сл.весник на РМ број 28 / 2002 , 46 / 2004 и 10 / 2008 година, под помош корупција. Во членот 2 од овој Закон е дефинирано дека: „Никој не смее да ја злоупотреби својата јавна функција или должност за извршување или пропуштање на дејствие што според закон не смее, односно морав да го изврши, ниту да го подреди извршувањето на законито дејствие на својот личен интерес, ниту на интересот на друго лице.

Никој не може да биде повикан на одговорност за корупција освен во случаите и условите предвидени со овој закон, со Кривичниот закон и друг закон во постапка предвидена со закон“.

Не завлегуваме во теоретската расправа, дали таа дефиниција е сеопфатна, децидна и соодветна на појавната содржина на сфаќањето на корупцијата во јавноста кај нас.

Во македонската јавност, за онаа државна структура што ги преставува нивните интереси - јавната администрација, постои длабока увереност дека во редовите на државната администрација корупцијата постои и се развива, независно како таа се дефинира и како се сфаќа тој поим. Корупцијата вирее во многу пори на општествениот и државен механизам..

Во македонската поширока јавност, народот, корупцијата е анатемисана појава, но појава со која секој се сретнува и која свесно или несвесно (со чесни исклучоци) секој ја овозможува и стимулира.

Независно колкави се познавањата за делувањето на корупцијата и за нејзините појавни форми, таа живее на „задоволство на сите“, и на тие што ја овозможуваат и на тие што ја користат. Учесниците во корупциските активности се свесни за нејзината разурнувачка моќ на доброто владеење, но тие неа ја заменуваат со „знаењето како моќ“ и ги користат плодовите од нејзиното практикување.

До кога? До кога плодовите од корупциското однесување на државната администрација ќе бидат поприоритетни од плодовите на ефикасната и чесната државна администрација?

Според познавачите на ова општествено зло, до оној момент кога администрацијата ќе стане стручна, ефикасна и ажурна и згора на тоа добро платена. И дали со тоа ќе заврши приказката со корупцијата кај нас? И. Америка, Германија, Израел се богати земји, имаат ефикасна и добро платена администрација (во однос на нашата) па, сепак и таму се откриваат корупциски афери. Во што е проблемот тогаш?

Во карактерот, во навиката и во можноста корупцијата да се практикува без посериозна опасност да се одговара пред законот за таквото однесување, и да се поднесат последици од материјален, морален и политички карактер

Ние овде, сепак, нема да водиме академска дискусија за корупцијата, туку ќе се обидеме да ги идентификуваме можностите за откривање на корупција во државните и општествените средини во нашата држава, и да сугерираме мерки кои треба да ги презема Собранието на Република Македонија за да се избегнат и намалат нејзините разорни ефекти врз имиџот на власта, довербата во државните органи и институции, конечно и врз себот на, главно осиромашениот народ.

Корупцијата ја распознаваме по упатите или прашањата кои ни ги прави државната администрација при општењето со неа кога бараме било каква нејзина услуга. Парафразирањето на некои од нив нека не се сфати како сарказам. Ќе почнеме со познатите:

Дојдете утре

Службеникот е отсутен, брзо ќе се врати

Раководителот, началникот, министерот е службено отсутен - актот не е потпишан, ама и кога ќе се врати ќе биде многу зафатен!

На овој предмет долго треба да се работи – не оди тоа така брзо како вие (вие, напишано со мали букви) што мислите

Мало честење не ќе те чини многу

Кај кого полагаш испит, кај кого се лечиш

Контролата на инспекторите предолго трае и е пропратена со постојани закани за божемни сторени прекршоци кои повлекуваат од материјална до кривична одговорност

Отворено соопштување дека услугата која се бара, вреди толку и толку (ќе ве чини толку и толку)

Изборот е прашање на договор (кај јавните набавки)

Помалку ќе чини да платиш отколку да чекаш

Комшијата (тој и тој – ретко се кажува вистинското име) те пријави, а ти мисли му што ќе правиш

Лиценца, па тоа чини пари (на пример лиценца за нотар, медијатор, извршител)

Тие локации се наменети за специјални купувачи, не се даваат туку - така

И така натаму, и така наваму...!!!

Ако ја разглобиме анатомијата на секое од овие и многуте други нерегистрирани прашања, ќе добиеме одговор за напишаната цена што треба да ја плати барателот на услуга од државната администрација за да стигне до својата цел. Многу од граѓаните плаќаат а сепак не стигнуваат до целта. Така и се откриваат коруптивните појави. Или, луѓето ќе преплатат и пак не ќе стигнат до целта и тоа ќе ги натера да „отворат уста“ и да „прозборат“.

Ваквата состојба на нештата со корупцијата во земјата, колку и да се прават напори за нејзиното сузбивање, не задоволува и го руши угледот на државата во меѓународните односи и со меѓународните асоцијации кон кои државата стреми. Затоа, Собранието на Република Македонија презема и ќе продолжи да презема мерки за нејзино намалување и сузбивање. Во тие рамки во 2002 година го донесе Законот за спречување на корупцијата (Сл. весник на РМ број 28 / 2002 година) којшто е менуван и дополнуван во број 46 / 2004, 126 / 2006 и два пати во број 10 и 161 / 2008 година

Законот за спречување на корупцијата децидно ги утврдува

целите (сузбивање на корупцијата),

начелата (на законитост, на доверба, на еднаквост и на јавност) во спречувањето на корупцијата, и

органот кој ќе ја остварува таа функција (Државна комисија за спречување на корупцијата).

Законот се применува над физичките лица вршители на функции со јавни овластувања и над правните лица кај кои се случуваат корупциските дејствија.

Законот за спречување на корупцијата ги опфаќа следните сфери со мерки за спречување на корупцијата:

Спречување на корупцијата во политиката: (услови за вршење на стопанска дејност, забрана на користење на буџетски средства, забрана за нови инвестиции и вонредни исплати во изборна кампања, забрана за користење средства од нелегални извори.

Поткупувањето на избирачите и нивното привилегирање и дискриминација по изборите и влијанието при избор, именување и разрешување на лица на раководни места, законот го смета за изборна корупција.

Во овој дел законот ги разработува и прашањата за ограничување на државната или друга тајна, заштитата на соработници на правдата и сведоци, како и лицата кои работат на сузбивање на корупцијата.

Спречување на корупцијата во вршењето на јавни овластувања: законот пропишува забрана за вршење на други дејности на избран или именуван функционер, ограничување во соработката со правни лица и користење на државни заеми, располагање со државен имот. Законот налага економично користење на државните средства од страна на избран или именуван функционер. Законот го регулира и прашањето за вршење дејност по престанокот на функцијата, за стекнување на акционерски права во правно лице во кое вршел јавни овластувања или управувачка функција.

Законот уредува забрана на влијание за вработување на блиски роднини во орган во кој е избран функционерот, забрана на примање подароци, злоупотреба на службени податоци и злоупотреба при јавни набавки, Законот налага обврска за пријавување на имотот и промена на имотот на јавните и избрани функционери, и ја уредува постапката за испитување на имотната состојба на избран или именуван функционер, службено и одговорно лице.

Спречување на судир на интереси: Законот ги регулира прашањата на судир меѓу личниот и општествениот интерес, ги предвидува случаите на изземање на таквите лица во определени постапки и дејствија, ги регулира санкциите за спречување на извршувањето на незаконските барања на претпоставено лице, непријавувањето на сознание за сторено кривично дело, злоупотребите во вршење на дискреционите овластувања, понудите на поткуп, постапката во случај на обвинение за корупција, ништавноста на правните акти и надоместокот на штета.

Државна комисија за спречување на корупцијата како орган за спроведување на Законот и мерките против сторителите на коруптивни дејствија. Законот ги уредува прашањата за именувањата на членови на Државната комисија, нејзината надлежност, правата, должностите и одговорностите, начинот на работа, начинот на повикување на лица и барање известувања, правото на вршење увид во сметките на државните органи.

Спречување на корупцијата во вршење на работи од јавен интерес и други дејности на правните лица: Законот ја уредува заштитата на државниот имот од злоупотреба од страна на лице кое врши работи од јавен интерес, заштитата и злоупотребата на средствата за јавно информирање, злоупотребите во финансиското работење како и спречувањето на корупцијата во трговските друштва.

Казните за правното лице и забрана за вршење функции и должности

Вака стимулираните законски решенија, практички ги лоцираат и местата каде и како може да настанат корупциски дејствија и начинот на кои таквите дејствија треба да се сузбиваат.

Нека ни биде допуштено да направиме мала дигресија и личен коментар на состојбата со корупцијата во Република Македонија. Ако се појде од претпоставката дека законот уредува мноштво од пунктовите каде може да настанат коруптивни дејствија, тоа значи дека кон тие места треба да бидат насочени и мерките и дејноста на надлежните државни служби (не само Државната комисија за сузбивање на корупцијата, ами на сите).

Дали е така? По моето скромно мислење не е. Напротив, токму наведените пунктови во Законот се и најмногу напаѓаните места со коруптивни дејствија на очи на целата општествена јавност и државни органи. Сосем малите поместувања неможат да ја оправдаат инертноста или незаинтересираноста, или намерата на државните служби и одговорните чинители во нив. Едноставно мерките што ги пропишал Законот (иако тој регистар може да се прошири или да се рационализира) не се спроведуваат ефикасно, ажурно и одговорно. Оттаму, токму тука треба да биде фокусирано вниманието на Собранието, но и на сите контролни органи (инспекциите, внатрешните контроли, државната ревизија, супервизијата на НБМ и сл.)

Најдобрите практики на полето на спречувањето на корупцијата се оние кои го почитуваат и применуваат Законот, независно чии интереси ќе бидат загрозени или заштитени со неговото извршување. Важно е да биде заштитен државниот имот и да бидат ефикасно употребени средствата алиментирани од граѓаните преку даноците, надоместоците и таксите. Со тоа ќе се истакне и покаже заедничкиот интерес за заштита на државните материјални добра и угледот на власта и на државата во комуникациите со народот и со светот.

По ова изложување се отвара расправа со учесниците при што треба да се провери :

- Дали учесниците ја идентификуваат корупцијата, воопшто, како и во своите редови
- Дали учесниците ја сфаќаат штетноста и разурнувачката моќ на корупцијата врз угледот на власта и државата но и врз положбата на народот, на граѓаните, вклучително и врз иднината на својата егзистенција
- Дали учесниците ги препознаваат условите кога корупцијата може да се појави и зошто се појавува и во нивната средина
- Дали учесниците имаат сознанија за негативниот ефект на корупцијата врз тековите на економијата, врз авторитетот на Собранието и пратениците, врз Владата и врз животот на граѓаните како и на меѓународниот углед на Република Македонија
- Дали учесниците можат да посочат дополнителни мерки за сузбивање на корупцијата од оние што досега ги презема власта

Во продолжение на овие опсервации ќе се изведе вежба за тоа кога и како настанува корупцијата и на некои конкретни случаи (од работата на Државната комисија за спречување на корупцијата и на некоја странска контролна институција) да се направи разлика во пристапот, ефикасноста и посветеноста на контролните околии кон сузбивање на условите за настанување на корупцијата во Република Македонија и во Велика Британија..

Што може да направи Собранието на Република Македонија за да ја намали корупцијата? Наредните поенти од излагањето на медијаторот треба да иницираат интерес од учесниците за коментари и предлози)

Сега да поразговораме како Собранието во својата работа да вклучи елементи кои значат:

Годишна програма за контрола на буџетот и расходите по Комисија базирана на препознатливи и очекувани ризици;

Регистар на изјави на пратениците и другите службени лица за интересот за себе, за интересот на семејството и пријателите, со уредување на стриктни правила за давање и примање подароци, гостопримство, заземање компаниски позиции (учества во менаџментот и управувачките структури на ЈП, платени или неплатени).

Независна Комисија за стандарди треба да истражува и известува за настанати повреди во однесувањето на изјавителите;

ДЗР да обезбеди јасно дефинирана уставна позиција, улога и пристап до сите подрачја на алокација на државните средства, да обезбеди независност и соодветни аранжмани за навремено известување на Собранието;

Нематичните комисији да обезбедат информации и докази за големите проекти и да произведуваат нивни сопствени извештаи во стилот на собраниската комисија за ревизија (комисијата за финансирање и буџет);

Регулативата и финансиските политики да се дополнат со одредби за промоција на отворена конкуренција при тендери, обврски за истражување на разликите, инспекција по завршување на постапката за јавни набавки при што ќе се обрне внимание на договорената и платената цена на јавната набавка, како и на постигнатиот квалитет;

Отвореност во известување за доделените договори за јавни набавки и друго, известување за применетиот метод на избор и доделување на договорот, договорената и исплатената цена;

Пристап на медиумите до медиумите и можност тие да известуваат за неповолните наоди без цензура;

Соодветни аранжмани за предупредување и јасно дефинирани процедури за истражување во врска со водење на постапките;

Регулатива во која ќе се внесе казнена мерка за прекршок подмитување на јавен службеник или претставник како и за примањето поткуп;

Обезбедување професионални квалификувани совети од независни професионалци и поддршка за Комисиите во нивната работа за сузбивање на корупцијата;

Проширување и поострување на регулативата за сторителите на перење пари, работата на офшор банкарството.

Олеснувања во регулативата за слободен пристап до информации;

Исто така битно е преку Комисиите и на ресорско ниво да се вклучи можноста:

Да се бараат и претресат извештаите на внатрешната контрола на институциите како дел од годишното финансиско известување. Да се изврши идентификација кои финансиски контроли не функционираат и зошто; какви мерки се потребни и дали се преземаат

Да се промовира култура во која ресорите водат и имаат Регистар на декларации за искажаните интереси на службените. Да се прават ревизорски проверки за усогласеноста на тие интереси со Законот за спречување на корупцијата;

Да се обезбеди периодична ревизија од страна на Комисијата на големи еднократни договори од почеток на изведувањето на проектите до крајот на завршувањето, со перманентно известување на Собранието за резултатите. Да се обрне внимание на доделените договори и резултатите, на и буџетираните средства наспроти реализираните трошоци;

Да се земат предвид мерките користени во други земји
Во Собранието

Да се применуваат истите мерки коишто се бараат од останатите субјекти.

Важноста од изборот на вистински мерки, по вистински редослед да се провери низ искуството што функционираше или нефункционираше на во практиката на други места.

Некои мерки кои се контрапродуктивни, било да се премногу рестриктивни или не се поткрепени со вистинска регулативна и административна рамка да се доуредат.

Некои мерки кои можат со време да станат премногу комплексни или реструктивни, да не може да се следи нивното спроведување, или да станат неупотребливи поради честите исклучоци да се доуредат

Да се вклучат веб страни со корисни информации, да се издаваат популарни публикации и иницијативи, каде учесниците ќе можат да научат повеќе за тековните размислувања за корупцијата и како против неа се борат останатите земји

Треба да се користи искуството на специјализираните институции на други земји и меѓународни асоцијации

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 17: Користење на надворешна експертиза (види прилог)

МАРЈАН НИКОЛОВ, ЦЕА
ШЕНАЈ ХАЦИМУСТАФА, ЦЕА

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да бидат способни да ги идентификуваат изворите на надворешна експертиза;
- Да знаат како надворешната експертиза може да му помогне на Собранието во вршењето на финансискиот надзор;
- Да знаете како да управувате ефикасно со експертите и нивните наоди вклучувајќи и справување со потенцијална пристрасност.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 18: Финансиски информации и Менаџмент информации системи за Собранието

МАРЈАН НИКОЛОВ, ЦЕА

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да ги разберат улогите на Владата, Собранието и ДЗР во циклусот на собраниските финансиски процедури;
- Да ги разберат различните видови на финансиски информации кои можат да бидат презентирани пред Собранието и како тие се разгледуваат од страна на Собранието;
- Да бидат способни да идентификуваат тешкотии и проблеми со собранискиот надзор на финансиските информации и да укажуваат на начини за подобрување на системот.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 19: Подготовка за практична работа и заокружување на обуката

Цели:

На крајот на предавањето, учесниците ќе треба:

- Да ја дефинираат сопствената практична задача;
- Да биде согласен/а со целите за учење;
- Да биде согласен/а со рамката за оценување;
- Да го идентификуваат наученото;
- Да бидат во состојба да формулираат стратегија за надополнување на наученото како за себе, така и за групата;
- Да предложат подобрувања за идните курсеви.

ВОДИЧ ЗА ПРАКТИКУМОТ

Практикумот претставува можност за учесниците на обуката да ги применат новостекнатите знаења и вештини и да добијат повратни информации и поддршка за спроведување на истиот. На крајот на курсот, учесниците ќе треба да изберат активност што ќе ја спроведуваат. Активноста може да биде за развивање на нов начин на известување на комисија, развивање на нов начин за пишување препораки или подготвување извештај со користење на нов формат. За време на реализацијата на практикумот, учесниците на обуката ќе можат да се обратат за помош за совети и насоки од ЦЕА и ДЗР на Обединетото Кралство - ОК.

По околу два месеци учесниците на обуката ќе имаат повторна средба со претставници од ЦЕА и ДЗР на ОК со цел да разговараат за задачите и лекциите научени индивидуално и како група.

Подготовка за учесниците – Одбирање на вистинската тема

Изборот на вистинската тема за вашиот практикум е една од најважните одлуки што ќе треба да ги направите како дел од обуката. Ние бараме да идентификувате област каде што ќе можете да ги искористите вештините научени од обуката во вашата секојдневна работа со пратениците и/или комисиите во кои работите. Доколку имате можност, може да работите со колеги кои имаат поминато претходни слични обуки, како заеднички проект, но целта треба да биде да се создаде нешто што ќе биде од помош за да се подобри начинот на кој функционира Собранието. За време на обуката ќе имате можност да поразговарате за вашата избрана активност со предавачите од ДЗР на ОК и ЦЕА. Од вас се очекува да направите краток извештај за тоа што сте направиле, како поминала изработката, кој има корист од направеното, и што би направиле различно следниот пат. Извештајот треба да биде подготвен седум дена пред неделата за Практикум.

Поддршка за време на Практикумот

Додека ја извршувате веќе договорената активност, редовно ќе бидете контактирани од ЦЕА, кои пак ќе бидат во контакт со предавачите од ДЗР на ОК. За време на разговорите ќе се дискутира за појавата на одредени проблеми и напредокот во извршувањето на задачата. Целта е да бидете сигурни дека она што го правите има влијание и претставува нешто што Собранието може и сака да го прифати во иднина.

Структура на Практикум-неделата

Целта на практикум-неделата е да ви овозможи поддршка и можност да разговарате за напредокот. Практикум-неделата ќе започне со групна сесија на сите учесници во обуката, со цел да може да ги споделите вашите искуства помеѓу себе, преку фокус групи и општа дебата. Предавачите од ДЗР на ОК и ЦЕА ќе ја водат оваа сесија, со цел да се осигура дека сите важни работи се опфатени од групата. Ова ќе биде проследено со сесии со секој од вас поединечно со цел да се разговара подлабоко за одделни прашања. Предавачите од ДЗР на ОК и ЦЕА исто така, ќе разговараат со претставници од соодветните комисии и/или високи собраниски претставници со цел да го слушнат нивното мислење за новите пристапи, тествани од страна на учесниците. На крајот од неделата, групата повторно ќе се собере за повратни

информации од тренерите од ДЗР на ОК и ЦЕА, и да се процени целокупната корисност од програмата, патот за напредок во иднина и подобрување на идните активности.

Тековна поддршка

Примарниот начин за поддршка пред и по Практикумот е директен контакт преку електронска пошта или организирани средби со ЦЕА. Сепак, Вестминстер Конзорциумот се обидува да обезбеди сеопфатна поддршка со помош на електронски комуникации, како што се форуми за учесниците за дискутирање на одредени прашања, и доколку има можност и видео конференции. Ве молиме консултирајте се со одговорните за ова можност.

АНЕКС

Во овој анекс се прикажани дел од вежбите кои ќе бидат разработени за време на обуката.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 4

ANDREW DENNEY, ДЗР на ОК

Практична Вежба – Буџетски Надзор

Вашата улога:

Вие работите во Собранието како поддршка на Комитетот за транспорт. Вашата работа е да обезбедите за членовите на комитетот забелешки и прашања за дискусија кои ќе можат да ги користат во расправата за надзорот врз успешноста на Министерството за транспорт.

Сега се наоѓате на половина од фискалната година и Министерот за транспорт има поднесено документ за Зимските буџетски промени до Собранието, каде што бара да бидат усвоени одредени амандмани во буџетот на министерството:

Датум	2008-09 Активности	
Ноември	Министерството поднесува предлог буџет до Собранието	
Декември	Собранието го одобрува предлог буџетот	
Јануари		
Февруари		
Март		
Април	Започнува фискалната година Министерството за финансии поднесува целосен буџет до Собранието	
Мај		
Јуни		
Јули	Собранието го одобрува целосниот буџет Објавени се годишните сметки за 2007-08	
Август		
Септември		
Октомври		
Ноември	Зимските промени на буџетот се поднесени до Собранието	Вежба; Наставна единица 4
Декември	Собранието ги одобрува Зимските промени на буџетот	
Јануари		
Февруари	Пролетните промени на буџетот се поднесени	

	до Собранието	
Март	Собранието ги одобрува пролетните промени Крај на фискалната година	
Април		
Мај		
Јуни		
Јули	Објавени се годишните смети за 2008-09	

Комитетот за транспорт сака да изврши надзор врз документот и да постави прашања на Министерот пред Собранието да го одобри буџетот.

Вашата задача:

Комитетот за транспорт од вас бара да ги оцените Зимските промени на буџетот, со цел да согледате дали има некои големи промени или работи за кои што е потребно да се дискутира и добијат повеќе информации. Претседателот на комитетот е заинтересиран за најновите случувања, тој е запознаен со случајот со договорот за Јавното -Приватно Партнерство на Лондонското Метро, и се интересира дали ова ќе има влијание врз буџетот на министерството. (за пишување користете го назначеното поле).

1. Претседателот на комитетот сака да знае дали договорот за ЈПП претставува ризик за буџетот на Министерството за транспорт. Следниве документи ви се достапни:
 - Прилог од весник кој ги потенцира проблемите од договорот за ЈПП
 - Основен текст од расправата за ЈПП
 - Извадок од Годишните сметки за претходната финансиска година каде што е опфатена позицијата на ЈПП.

Ризици што произлегуваат од проблемите од договорот за ЈПП

2. Претседателот на комитетот сака да знае дали Министерството бара повеќе финансиски средства како резултат на проблемот со договорот за ЈПП:

Влијанието на договорот за ЈПП врз бараните промени во буџетот на Министерството за транспорт.

3. Дали постојат други клучни работи во Зимските промени на буџетот за кои Претседателот на комитетот треба да биде запознаен?

Останати работи:

The Times: 18 Јули 2007 - "Лондонското метро компанија Метронет оди во стечај"

Метронет, изведувач на работите на Лондонското метро, покрена постапка за стечај, потег што претставува закана за стотина работни места и става огромен прашалник над иднината на шемите за јавно-приватно партнерство (ЈПП).

Ова следи по одлуката од страна на официјалниот арбитер за ЈПП, да го отфрли барање за итно финансирање од 551 милиони фунти до понеделник. Тој им додели на Метронет само 121 милиони фунти.

Но смртта на Метронет се заканува да направи политичка бура околу употребата на договорите за ЈПП и привлекувањето на приватниот сектор во финансирање на најголемата инвестиција на лондонското метро од Втората светска војна.

На одговарањето на прашања во Парламентот, Премиерот застапа во одбрана на јавно-приватните партнерства и инсистираше на тоа владата да остане посветена на една од најголемите градежни програми некогаш направени за Лондонското метро. Тој додаде: "Ако Метронет се повлечи, во тој случај друга приватна фирма ќе биде финансирана да го заземе местото."

Вредност на трошоците на Метронет за двата 30-годишни договори за надградба на девет од дванаесет линии на Лондонското метро се искачи на речиси 2 милијарди фунти. Метронет денеска изјави: "Метронет бара дополнителни средства за да може да ги заврши своите договорени обврски. Оваа компанија заклучи дека нема пристап до дополнителни средства. Поради тоа Метронет нема да биде во можност да ги заврши своите договорени обврски и побара да биде ставена во ЈПП стечај."

Арбитерот за ЈПП го обвини Метронет за неефикасен и неекономичен начин на работа. Транспорт за Лондон – TfL инсистираше на тоа дека има резервни планови за да се обезбеди безбедното движење на Лондонското метро. Се очекува TfL да го преземе краткорочно управувањето со Метронет за одржување на инфраструктурата на метрот до повторното излегување на тендерот за приватниот сектор.

Неделното финансирање се одвива тековно, се проценува дека 30 милиони фунти неделно се доволни за да се платат под-изведувачите.

Јавно Приватно Партнерство

Што е:

Јавно Приватно Партнерство (ЈПП) претставува механизам кој најчесто се користи за реализација на големи владини инфраструктурни проекти. Во Обединетото Кралство најчесто се користи за изградба на училишта, болници и патишта.

ЈПП од конвенционалните проекти се разликува на следниве начини:

- Конзорциум од приватни компании претходно ги позајмуваат финансиските средства за проектот и го преземаат ризикот за изградбата во однос на временската рамка и буџетот. Во конвенционален проект, владата ги позајмува финансиските средствата и го презема ризикот.
- Обезбедувачот на услугата од приватниот сектор е одговорен за одржување на средствата откако објектот ќе стане оперативен.
- Владата плаќа годишно износ на приватниот партнер, врз основа на перформансите. Договорите се долгорочни (на пр. 20 години) со цел обезбедувачот на услугата од приватниот сектор да може да ги поврати трошоците за време на располагањето и управувањето со проектот.

Главната предност за владата со користење на ЈПП е преносот на ризикот од владата кон приватниот сектор, особено во областите при реализација на капитални инвестиции во согласност со претходно договорената временска рамка и планиран буџет. Искуството во Обединето Кралство покажува дека обезбедувачите на услугите од приватниот сектор имаат подобра историја отколку владата во менаџирањето на овие ризици. Овој пренос на ризикот и повисоките трошоци за кредитирање на приватните партнери можат да го направат ЈПП поскапо од конвенционалното финансирање инфраструктурни проекти. ЈПП многу често е критикувано и за својата долгорочна природа на обврските за плаќање, а со тоа може да се намали флексибилноста.

Клучни фактори за успех на ЈПП:

ЈПП генерално е поуспешно во случаи кога:

- Постои конкуренција помеѓу одреден број на потенцијални партнери од приватниот сектор што можат да ја обезбедат услугата, а со тоа и се зголемува и вредноста за пари;
- Постои соодветно ниво на пренос на ризикот на приватниот сектор, при тоа владата ја задржува одговорноста за други ризици кои подобро може да ги менаџира. Строги процедури и процеси за менаџирање на ризикот се неопходни;
- Постои јасна спецификација на услугите, и цврста рамка за мерење на успешноста со цел да се одредат трансферите и заштитат интересите на владата;

- Постојат договорени аранжмани што би се презеле во случај да се променат условите со цел долгорочните договори да се направат колку што е можно повеќе фер;
- Помеѓу владата и приватниот партнер постои отворена и кооперативна партнерска култура.

Извадоци од 2007-08 Годишен извештај на Одделот (Министерството) за транспорт Metronet

4.67 Под јавно-приватно партнерство (ЈПП) две приватни компании од секторот инфраструктура, Тјуб Линс (Tube Lines), и Метронет (Metronet), се одговорни за одржување и подобрување на инфраструктурата на Метроото во Лондон (возови, пруги, сигналната инфраструктура и станици). ЈПП приватните компании ги имаат закупено под лизинг основните средства од Метроото и се одговорни за потребната надградба и одржување на 30-годишен лизинг договор.

4.68 Поради проблемите со доставата, особено поврзани со ескалацијата на трошоците и програмата за станиците, Метронет побара арбитража (посебно ЈПП тело за арбитража) на договорот за ЈПП во јуни 2007 година за да направи вонреден преглед со цел да се утврди одговорноста покривање за овие дополнителни трошоци според договорот. Но сепак пред завршување на овој преглед Метронет стапи во посебна ЈПП стечајна постапка на 18 јули 2008 година.

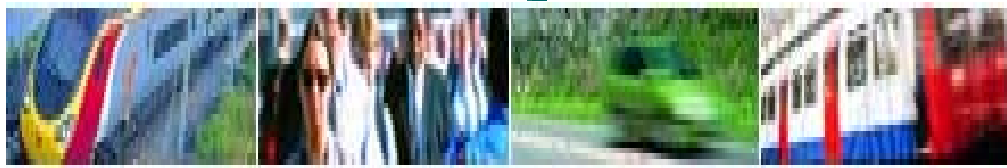
4.69 Корпоративниот неуспех на Метронет беше голема разочарување. Владата се обврза да осигура дека сите страни ќе ги научат соодветните лекции за во иднина. Во овој период се очекува дека Транспорт за Лондон (TfL) ќе ги преземе обврските од договорот на Метронет за краток период од две до три години, додека не се обезбеди долгорочно решение. Дискусиите веќе се во тек меѓу Одделот, Лондонското Метро (LUL) и Трезорот за да се утврди најдоброто решение за одржување и подобрување на дел од мрежата на Метроото, претходно одговорност на Метронет.

4.70 На договорот за јавно-приватно партнерство е овозможена опција за Спогодбата, со која Лондонското Метро (LUL) би можеле да бараат да го откупат долгот на Метронет шест месеци по настанувањето на несолвентноста. Пред влегувањето во договор за ЈПП, управата на Метронет конституира несолвентност со цел да може да биде активирана опцијата за Спогодба како дел од договорот за ЈПП. Како дел од Целосниот извештај за трошоците од 2007 било договорено дека грант од 1,700 милиони фунти ќе биде достапен за Лондонското Метро (LUL) конкретно за користењето за плаќање на опцијата за Спогодба од договорот за ЈПП.

4.71 Владата на 6 февруари презентира пред Парламентот план за порамнување на долгот за “Транспорт за Лондон” (TfL) во рамките на Целосниот извештај за трошење од 2007. Оваа значи дека “Транспорт за Лондон” ќе треба да управува со трошоците на Метронет за периодот на стечајната постапка и договорот за јавно-приватните партнерства до 2017-18. Сметките покажуваат усогласувања во корист на

Метронет за 157.5 милиони фунти за секои четири години од 2007-08, за преземените обврски со купувањето на Опција за спогодба од договорот.

Department for Transport

Промовирање на транспорт што функционира за сите

ИЗВАДОК: ЗИМСКИ ДОПОЛНИТЕЛНИ ПРЕСЕМЕТУВАЊА 2008-09

МЕМОРАНДУМ ЗА ПРОЦЕНКА

Вовед

Одделот за транспорт во Зимската Дополнителна Процена за 2008-09 ги бара потребните ресурси за поддршка на функционирањето на Одделот за транспорт и нејзините агенции, како и за поддршка на изградбата на инфраструктурата и објекти поврзани со Олимписките игри во 2012 година. Овие активности се продолжение од Главните Проценки.

Целта на овој Меморандум е да ги обезбеди парламентарните комисии со објаснување за тоа колку средства се бараат во Зимската Дополнителни Процена за да се реализираат целите на Одделот за транспорт.

Промените во одредба за Дополнителни Процена првенствено се однесуваат на:

Трошоци:

- Покачување на грантот за Greater London Authority за покривање на обврските на Транспорт за Лондон (TfL) за задолжувања во однос на Метронет (7.080.000 фунти) и исплата на Транспорт за Лондон за трошоци во врска со Метронет 2007-08 одложени поради подоцнежниот излез од ЈПП стечај (157.500.000 фунти)
- Пренос од резервите (не вклучени во Проценката) од 112.114.000 фунти вклучувајќи и повлекувања од резервите на Одделот (23.744.000 фунти за линиите Н, М, О, Р и Q)

Капитал:

- Пренос од резервите (не вклучени во Процената) за Агенцијата за автопати (10.300.000 фунти), и Агенција за истрага на воздушни катастрофи (200,000 фунти); делумно се компензира со
- Рокот на отплата на кредитот од капиталот на Британската транспортна полиција (- 1.500.000 фунти на линиите АС).

ЗБИР НА ГЛАВНИТЕ КОНТРОЛИРАНИ ИЗНОСИ СОДРЖАНИ ВО ПРЕСМЕТКАТА

Одобрени одредби

Дополнителната пресметка предвидува зголемување од 0,42% од веќе одобрените средства:

- Зголемување на Нето потребните средства (NRR Net Resource Requirement) од 64.000.000 фунти (или вкупно околу 15.000.000.000 фунти)
- Зголемување на Нето готовинските потреби (Net Cash Requirement - NCR) од 286.013.000 фунти (или вкупно околу 12.300.000.000 фунти)

Податоци од Буџетот

Клучните промени во износите на Буџетот во рамките на контролата на Одделот се:

Зголемување на ограничувањето за тековни средства на Одделот +627.000 фунти

Зголемувањето на ограничувањето на трошоците за Одделот е финансирано од:

- Зголемување од + 7.080.000 фунти од Трезорот за дополнителен грант за Greater London Authority за покривање на долгот од Транспорт за Лондон - TfL трошоците за задолжувањата во однос на Метронет; делумно се компензира со
- Нето-трансфер од - 6.453.000 фунти до други државни служби.

Исто така има понатамошно повлекување од резервите за 31.244.000 фунти, иако ова не е зголемување на буџетот во рамките на контролата на Одделот.

Намалување на ограничувањето за капиталните трошоци на Одделот (Министерството) -9.962.000 фунти

Намалувањето на ограничувањето за капитални трошоци е одраз на трансферот до Шкотската Извршна власт во однос на индексирани трошоци за префрлените железнички услуги на Шкотска.

Исто така има повлекување од капиталните резерви од 20.000.000 фунти (вклучувајќи го капиталниот грант од 9.500.000 фунти)

**ДЕТАЛНИ ОБЈАСНУВАЊА ЗА ПРОМЕНИТЕ ВО СТАВКИТЕ СО
ДОПОЛНИТЕЛНИТЕ ПРЕСМЕТКИ И ИМПЛИКАЦИИТЕ ЗА БУЏЕТИТЕ**

Назив	Проценка (£'000)		Буџет (£'000)	
	Тековни средства	Капитал	Тековни средства	Капитал
ПРОМЕНИ ВО СТАВКИТЕ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА DEL				
<i>Договорно зголемување на буџетот:</i>				
<ul style="list-style-type: none"> Зголемување на грантот за Greater London Authority за покривање на обврските од Транспорт за Лондон – TfL за позајмиците во врска со Метронет (near cash grant) 	7,080		7,080	
<i>Вкупно договорено зголемување на буџетот</i>	<i>7,080</i>		<i>7,080</i>	
<i>Трансфери од/до други Владини Оддели</i>				
<ul style="list-style-type: none"> Од Канцеларијата на Владата за трошоци за Парламентарни советувања 	313		313	
<ul style="list-style-type: none"> Од комисији и локални влади за трошоци за вработените 	36		36	
<ul style="list-style-type: none"> До Канцеларијата на Владата за менаџирање на Владините безбедносни зони 	-40		-40	
<ul style="list-style-type: none"> До Канцеларијата на Владата за редовни набавки 	-45		-45	
<ul style="list-style-type: none"> До Шкотската Влада за пристап до сите работи во Шкотска 	-769		-769	
<ul style="list-style-type: none"> До Владата на Шкотска за трошоците од индексација за шкотските услуги за железницата 	-5,948		-5,948	
<ul style="list-style-type: none"> До Владата на Шкотска за трошоците од индексација за шкотските услуги за железницата (капитален грант)* 	-9,962			-9,962
<i>Вкупни трансфери до/од други владини сектори</i>	<i>-16,415</i>		<i>-6,453</i>	<i>-9,962</i>
* Забелешка: капиталните грантови се јавуваат како тековни средства во проекциите но се третираат како капитални трансфери во буџетот.				

ДЕТАЛНО ОБЈАСНУВАЊЕ НА ПРОМЕНИТЕ ПО ПРЕСМЕТКОВНИТЕ ЕДИНИЦ

Ставка Н – Tolled River Crossings (+11.600 милиони фунти тековни средства)
Повлечени се од резервите во износ на капиталните трошоци за мостот Numberland покриени од Централната влада, следејќи го намалувањето на каматната стапка наплатена за долгот за мостот.

Ставка L – Агенција за автопати (+10.300 милиони фунти капитални средства)
Повлечени се 10.3 милиони фунти резерва за капиталните планови за Агенцијата за Автопат.

Ставка M - Железница (-6.588 милиони фунти тековни средства; +68.338 милиони фунти капитални грантови)

- 2.559 милиони фунти се зголемија средствата како одраз на проценката за нето бараните субвенции од страна на железничките оперативни претпријатија, финансиран од трансфери од резервите;
- - 3.000 милиони фунти средства се префрлени за други транспортни грантови за финансирање на возни услуги преку Раководителите на одделението превоз на патници, одразувајќи ги барањата за субвенции за 2008-09;
- - 5.948 милиони фунти, средства префрлени до Шкотската Извршна Власт кои го одразуваат влијанието на индексацијата по трансферот на шкотскиот железнички услуги во 2007-08 година;
- 75.000 милиони фунти грантови за финансирање на капитални инвестиции во Лондонското метро, финансирани од идните приходи од продажба на земјиште од страна на Лондонската и Континенталната Железница;
- - 9.962 милиони фунти грант пренесен на Шкотската Извршна Власт кој го одразува влијанието на индексацијата по трансферот на Шкотските железнички услуги во 2007-08; и
- 283.562 милиони фунти приход кој претходно бил класифициран како негативен расход сега повторно е класифициран како приход на Одделот.

Ставка O – Товарен транспорт (+2.000 милиони фунти тековни средства)
Повлекување од резервите за грантови за товарен транспорт.

Ставка Q – Агенција за Одржување на возилата (+5.300 милиони фунти тековни средства)
3.800 милиони фунти тековни средства и 1.500 милиони фунти капитален грант се повлечени од резервите за засилување на работењето на Тешките моторни возила.

Ставка U – Истражувања, статистики, публицитет, консултанти и други услуги за патен и локален транспорт (+2.000 милиони фунти тековни средства)
2.000 милиони фунти тековни средства се повлечени од капиталните резерви за Blue Badge Scheme кои треба да се искористат за да им помогне на локалните власти да

идентификуваат изгубени, украдени и фалсификувани значки, а со тоа да се подобри спроведување на законите и прописите.

Ставка W – Транспортни грантови за GLA- Greater Londno Authority (+7.080 милиони фунти тековни средства)

Трезорот договори враќање на неискористениот дел на Транспорт за Лондон TfL од трошоците за задолжување во однос на Метронет кои не беа избегнати во 2008-09, а се резултат на доцнењето во Метронет поради ставањето во стечајна постапка (види Дел А.Д.)

Ставка AD – Други грантови за GLA (+157.500 милиони фунти тековни средства)

Исплата на Транспорт за Лондон – TfL со цел да го замени задолжувањето што би било преземено од страна на Метронет ако не беше покрената ЈПП стечајна постапка и беше одложено во 2007-08 поради времето потребно Метронет да излезе од стечајната постапка.

Извадоци од Годишниот извештај за 2008-09 на Одделот (Министерството) за транспорт

3.4 Некои среднорочни порамнувања во врска со Метронет се прикажани на табелата

Табела 3а: Финансирање од Лондон 2008-09 до 2017-18 (милиони фунти)

Милиони фунти (готовина)	2008-09	2009-10	2010-11
Идно позајмување за Metronet ²	315	157.5	157.5
Капитален грант за Metronet	116	49	235

Забелешка 2:

Ова ја вклучува понудата од Владата кон трошоците на финансирање на компаниите во периодот на стечајната постапка и потоа. 315 милиони фунти во 2008-09 се однесуваат на фактот дека вкупно 315 милиони фунти беа на располагање за 2007-08 и 2008-09 но ништо од тоа не може да се плаќа во 2007-08 додека Метронет компанијата се уште беше во стечај.

Метронет

3.83 По проблемите во доставата, особено оние поврзани со ескалацијата на трошоците и на Програмата за станиците, Метронет влезе во ЈПП постапка во јули 2007 година

3.84 Транспорт за Лондон (TfL) беше единствениот понудувач да го преземе договорот на Метронет од стечајната постапка, а во мај 2008 година, поголемиот дел од средствата на Метронет беа префрлени надвор од стечајната постапка на две компании на TfL (подружници во целосно сопственост на TfL), од каде што тие продолжија со достава на услуги за лондонското метро во рамките на договорите за ЈПП. Средствата остануваат под контрола на TfL за време на привремен период се до донесување на одлуката за трајно реструктуирање на Метронет (види подолу).

3.85 Владата останува посветена на инвестициите во инфраструктурата на Метротото и Целосниот извешај на трошоците за 2007 (CSR07) покажува дека TfL ќе треба да управува со трошоците на Метронет во периодот на договорот и понатаму. CSR07 предвидува големо и стабилно финансирање за "пост-Метронет" мрежата за наредните 10-години, со што треба TfL да стекне капацитет да управува ефективно со ценовните притисоци. Вкупното износ за TfL за овој период, вклучувајќи ги и задолжувањата, изнесуваат околу 39 милијарди фунти.

3.86 Заедничка експертска комисија е формирана со претставници од Одделот, TfL, Лондонското метро и Трезорот, за да дадат препораки на Државниот секретар и Градоначалникот на Лондон за трајно решавање на договорот за ЈПП на Метронет. Клучна обврска за Одделот, според препораките од страна на NAO (National Audit Office) од извештајот за јуни 2009 за неуспехот на Метронет, е да се осигура соодветно осигурување за даночните обврзници дека трошоците се економични и ефикасни и даваат вредност за парите.

Извадок на NAO (National Audit Office): Одделеот (Министерството) за Транспорт – Пропаѓањето на Метронет

Датум на издавање: 05 јуни 2009

Во јули 2007 година, Метронет, компанија формирана со цел да ја модернизира инфраструктурата на Лондонското метро, отиде во стечај, кога повеќе не можеше да ги подмирува навремено своите обврски. Неуспехот резултираше со тоа што Лондонското метро мораше да го откупи 95 отсто од неподмирениот долг на Метронет од кредиторите од приватниот сектор во февруари 2008 година, наместо да го исплаќа овој долг за време од 30 годишниот договор. Одделот за транспорт (DfT) обезбеди грант од 1.7 милијарди фунти за Лондонското метро, за да му помогне да го направи истото.

Метронет беше одговорен за две-третини од модернизацијата на мрежата на метротото според договорот за ЈПП. Другиот дел од договорот за јавно-приватните партнерства му беше доделена на компанијата Tube Lines.

Трошоците за работата од договорот со Метронет се очекуваа да бидат најмалку 6.9 милијарди фунти за периодот од првите 7 ½ години или според цени од 2002 година (8.7 милијарди фунти во готовина). Поради тоа што состојбата на некои делови од Лондонското метро беше непозната, Метронет би можел да биде исплатен дополнително за непредвидена дополнителна работа доколку е тоа е потребно. Арбитерот за ЈПП имаше улога да одлучува, во случај кога е побарано, за колкав дел јавниот сектор треба да биде одговорен за дополнителни трошоци за работи кои би биле направени економично и ефикасно.

Одделот за транспорт, Трезорот и Лондонскиот регионалниот транспорт (што го поседуваше Лондонското метро до јули 2003 година, кога е префрлено на Транспорт за Лондон (TfL)) се одговорни за стратегијата и креирањето на договорите за ЈПП. Лондонското метро преговараше и успеа да договори, DfT да ја задржи клучната улога по склучувањето на договорот за ЈПП и обезбеди годишен грант од околу 1 милијарда фунти за модернизација.

Во мај 2008, по десет месеци во стечај, средствата и обврските на Метронет биле префрлени во две нови подружници во целосна сопственост на TfL. DfT и TfL на ова гледаат како привремено решение и формирана е Заедничка експертска комисија за да изготви препораки за подолг рок.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 5 (И ПОНАТАМУ ВО НАСТАВНА ЕДИНИЦА 7)

ЈАДРАНКА БОШКОСКА, ДЗР

Вежба 1

Преглед на потрошено гориво по Подрачни единици на XXXXXX

Подрачни единици	Вкупно потрошено гориво	Потрошено гориво во декември
Битола	24	10
Скопје	67	19
Крива Паланка	27	7
Неготино	79	17
Прилеп	18	13
Ресен	9	4
Струга	10	4
Струмица	78	23
Пробиштип	12	6
Штип	56	6
Тетово	43	11
Велес	17	8
Радовиш	18	13
Гостивар	22	16
Кавадарци	15	12
Македонски брод	26	9

Валандово	8	6
Гевгелија	10	8
Кичево	17	9
Кочани	12	6
Кратово	15	8
Куманово	35	12
Крушево	9	6
Охрид	18	13
Демир Хисар	19	13
Берово	15	
Делчево	9	4
Виница	3	1
Дирекција	367	
Дебар	1	
ВКУПНО	1059	274 потрошено во декември
Дирекција на XXXXX	367	642
Нафта за греење	50	43% во месец декември
По Подрачни единици	642	

Насоки кои треба да помогнат во дефинирањето на состојбата:

- Со вкупно потрошеното гориво, на ниво на институција, врз основа на налозите за користење на патничко возило се поминати 4.500 км.
- Налозите за користење на патничко возило ги потпишувале корисниците на возилото.
- Контролата на налозите ја правеле исто така корисниците на возилото.
- Директорот во декември донел Одлука за надоместување на трошоците, по поминат километар.

Задача:

Од погоре наведениот пример, дали ревизорот има доволно докази за формирање на наод/мислење во ревизорскиот извештај и доколку има докази, како би го формулирале наодот?

1. Започнете со утврдување на состојбата
2. Дали има отстапување од законските прописи
3. Која е причината
4. Каков е ефектот

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 6

РАБОТЕН ПРИМЕР ЗА ВРЕДНОСТ ЗА ПАРИ

МАРЈАН НИКОЛОВ, ЦЕА

Вовед

Владата се одлучила за проект на јавно приватно партнерство преку моделот на Реконструкција Сопственост Оперирање и Трансфер-PCOT за период од 20 години. Со PCOT и инволвирањето на приватниот партнер преку мотивацијата за профит се очекува зголемување на ефективноста од проектот како и поголема свесност за пазарот. Секако дека, имајќи ги во предвид сите ризици, приватниот партнер ќе направи се за да го заштити својот капитал и да го употреби ефективно со соодветен принос. Иако трошокот за генерирање на капитал од страна на приватниот партнер е повисок спореден со генерирање на капитал од страна на владата сепак, дури и при такви околности се очекува поголема ефикасност од страна на приватниот партнер.

За да може да се оцени таа очекувана предност од страна на приватниот партнер треба објективно да се спореди со ситуацијата доколку тие средства се управувани од страна на владата и на тој начин да се види дали има соодветна вредност-за-пари – ВЗП. Во таа оценка помага компараторот за јавен сектор-КЈС кој врши оценка на трошоците (за капитал, оперирање и одржување и режија) прилагодени за соодветни ризици доколку средствата се управувани од владата.

КЈС треба:

- Да е прикажан како Нето сегашна вредност-НСВ на трошоци согласно усвоената дисконтна стапка,
- Треба да се базира на слични проекти, доколку е тоа можно,
- Неутрален во смисла на финансиска предност поради сопственост на средството од страна на било кој партнер,
- Колку што е можно пореално да се оценат вредноста на материјалите и ризиците.

Оценка на вредност за пари – ВЗП

Пресметка на основен КЈС

Основен КЈС е оценетата предмет пресметка во вкупна вредност од 405000 евра.

1. Неутралност. Овде ќе мора да прилагодиме за вредноста на данокот на добивка на кој е обврзан приватниот партнер,
2. Трансферирани ризици кон приватниот партнер (пониска комерцијална побарувачка),
3. Задржани ризици од страна на општината како приватен партнер (пониска побарувачка за јавни дејности)

Пресметка на прилагоден за ризик КЈС

Се земаат сите ризици во предвид кои ги управува јавниот партнер како што е опишано погоре во студијата.

Пресметка на вредност за пари – ВЗП. (види ексел документот)

		Вредност
А	Основен КЈС	321.668
Б	КЈС прилагоден за ризици	699.970
В	Очекувани исплати кон приватниот партнер	382.085
Г	Вредност за пари = Б - В	317.885

Од табелата се гледа дека вкупните кумулативни дисконтирани трошоци и прилагодени за ризик се поголеми од вкупните кумулативни дисконтирани исплати за одржување и извршување на јавна дејност што јавниот партнер треба да ги исплати кон приватниот партнер.

Од тука излегува дека ЈПП преку моделот РСОТ дава добра вредност за парите.

Задача:

Вие се наоѓате во улога на службеник на кого му е доставен материјал од Владата за проект кој треба да се спроведе преку ЈПП. Вие ќе треба да направете неколку основни симулации кои ги бараат пратениците за да може да се оцени исплатливоста на ЈПП проектот преку оценка на Вредноста за пари пред се.

За таа цел, пресметајте дали има вредност за пари доколку:

1. Се зголеми каматната стапка за кредитот на 12%,
 2. Ризиците се намалат од -50000 евра на нула евра,
 3. Колку треба да изнесува каматната стапка за кредитот за да вредноста за пари е еднаква на нула,
 4. Колку треба да изнесуваат ризиците годишно за да вредноста за пари е еднаква на нула.
1. Дајте коментари за вашите резултати,
 2. Дајте коментар за резултатот на ЕИСП и ЕНСВ од зголемувањето на каматната стапка од екселот на 12% (ЕИСП и ЕНСВ во работниот лист на ексел документот: DCF-RISK),
 3. Дајте коментар за резултатот на ЕИСП и ЕНСВ од намалување на вредноста на ризиците на нула евра (ЕИСП и ЕНСВ во работниот лист на ексел документот: DCF-RISK).

Име и презиме: _____

Резултатите прикажете ги во следниве табели и коментирајте:

1. а) Зголемување на каматна стапка на 12%

Пресметка на вредност за пари – ВЗП. (види го ексел документот)

		Вредност
А	Основен КЈС	
Б	КЈС прилагоден за ризици	
В	Очекувани исплати кон приватниот партнер	
Г	Вредност за пари = Б – В	

Ваш коментар:

1. б) Пополнете ја табелата и дајте коментар за резултатот на ЕИСП и ЕНСВ од зголемувањето на каматната стапка од екселот на 12% (ЕИСП и ЕНСВ во работниот лист: DCF-RISK)

	9,4% каматна стапка	12% каматна стапка
ЕНСВ	-11.256	
ЕИСП	-9,00	

Ваш коментар:

2. Ризиците се намалат од -50000 евра на 0 евра

Пресметка на вредност за пари – ВЗП. (види го ексел документот)

		Вредност
А	Основен КЈС	
Б	КЈС прилагоден за ризици	
В	Очекувани исплати кон приватниот партнер	
Г	Вредност за пари = Б – В	

Ваш коментар:

1. б) Пополнете ја табелата и дајте коментар за резултатот на ЕИСП и ЕНСВ од намалување на ризиците (ЕИСП и ЕНСВ во работниот лист: DCF-RISK)

	-50000 евра ризици	0 евра ризици
ЕНСВ	-11.256	
ЕИСП	-9,00	

Ваш коментар:

3. Колку треба да изнесува каматната стапка за кредитот за да вредноста за пари е еднаква на нула

Каматна стапка = _____ %.

Пресметка на вредност за пари – ВЗП. (види го ексел документот)

		Вредност
А	Основен КЈС	
Б	КЈС прилагоден за ризици	
В	Очекувани исплати кон приватниот партнер	
Г	Вредност за пари = Б - В	0

Ваш коментар:

4. Колку треба да изнесуваат ризиците годишно за да вредноста за пари е еднаква на нула

Ризици = _____ евра.

Пресметка на вредност за пари – ВЗП. (види го ексел документот)

		Вредност
А	Основен КЈС	
Б	КЈС прилагоден за ризици	
В	Очекувани исплати кон приватниот партнер	
Г	Вредност за пари = Б - В	0

Ваш коментар:

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 7

ANDREW DENNEY, ДЗР на ОК

Практична вежба – Пишана расправа

Вашата улога:

Вие работите во Собранието како поддршка на Комитетот за транспорт. Вашата работа е да ги обезбедите членовите на Комитетот со забелешки за расправа и прашања кои што ќе се користат за надзор врз успешноста на работењето на Министерството (Одделот) за транспорт.

Моментално сте пред крајот на фискалната година и Министерството за транспорт ги има поднесено Пролетните промени на буџетот до Собранието, каде што бара одредени амандмани да бидат вметнати во буџетот на министерството:

Датум	2008-09 Активности	
Ноември	Министерството поднесува предлог буџет до Собранието	
Декември	Собранието го одобрува предлог буџетот	
Јануари		
Февруари		
Март		
Април	Започнува фискалната година Министерството за финансии поднесува целосен буџет до Собранието	
Мај		
Јуни		
Јули	Собранието го одобрува целосниот буџет Објавени се годишните сметки за 2007-08	
Август		
Септември		
Октомври		
Ноември	Зимските промени на буџетот се поднесени до Собранието	
Декември	Собранието ги одобрува Зимските промени на буџетот	
Јануари		
Февруари	Пролетните промени на буџетот се поднесени до Собранието	Вежба; Наставна единица 7
Март	Собранието ги одобрува пролетните промени Крај на фискалната година	
Април		
Мај		

Јуни		
Јули	Објавени се годишните сметки за 2008-09	

Комитетот за транспорт сака да изврши надзор врз документот и да постави прашања на Министерот пред Собранието да ги одобри промените во буџетот на министерството.

Вашата задача:

Комитетот за транспорт побара од вас да ги оцените Пролетните промени во буџетот со цел да утврдите дали има некој големи промени или работи за кои што е потребно да се постават одредени прашања. Претседателот на комитетот бара од вас листа од 5 најзначајни работи од документот, и прашања што треба да бидат поставени на Министерот за транспорт за секоја од петте работи. (за пишување користете го назначеното поле).

Листа од главните работи во Пролетните промени на буџетот што се бараат	
Случај/област	
Прашања за Министерот за транспорт	
Случај/област	
Прашања за Министерот за транспорт	
Случај/област	
Прашања за Министерот за транспорт	

Случај/област

Прашања за Министерот за транспорт

Случај/област

Прашања за Министерот за транспорт

Department for
Transport

Промовирање на транспорт што функционира за сите

**ИЗВАДОК: ПРОЛЕТНИ
ДОПОЛНИТЕЛНИ
ПРЕСМЕТКИ
2008-09**

МЕМОРАНДУМ ЗА ПРОЦЕНКА

Вовед

Одделот за транспорт во Пролетната Дополнителни Проценка за 2008-09 ги бара потребните ресурси за поддршка на функциите на Одделот за транспорт и нејзините агенции, како и за поддршка на изградбата на инфраструктурата и објекти поврзани со Олимписките игри во 2012 година. Ова претставува продолжување на функциите од Главната Проценка.

Целта на овој Меморандум е да ги обезбеди парламентарните комисии со објаснување за тоа како средствата што се бараат во Пролетната Дополнителна Проценка ќе бидат наменети за остварување на целите на Одделот за транспорт.

Вкупните промени во оваа Дополнителна Проценка се однесуваат на зголемување на расходите за 8.244.816.000 фунти и намалување на капиталните инвестиции за 152.875.000 фунти, кои главно се однесуваат на:

Расходи:

- Зголемување поврзани со имплементацијата на стандарди за финансиско известување од 8.014.377.000 фунти (Линии M, AF и AG);
- Флексибилни повлекувања за последна година од 11.200.000 фунти (линија T);
- Трансфер на 150.875.000 фунти од капиталот во капитални грантови (линија M);
- Нето трансфер за провизии (надвор од Проценката) од 131.581.000 фунти (за линиите F, J, L, M, T and Y), вклучувајќи и нето-трансфер од резервите во износ од 127.282.000 фунти (линии J, и M T).

Капитал:

- Трансфер од 150.875.000 фунти од Капитал во капитални грантови (линии L и R).

ЗБИР НА КОНТРОЛИРАНИТЕ СУМИ ЗА ГЛАВНАТА ПОТРОШУВАЧКА СОДРЖАНА ВО ПРОЦЕНКИТЕ

Одобрени одредби

Дополнителната Проценка предвидува зголемување од 54,19% од одобрените средства:

- Зголемување на Нето Бараните Средства (НБС) од **8,244,816,000** фунти

Податоци од буџетот

Главните буџетски промени во износите според контролата во Одделот:

Покачување на ограничувањето на средствата за трошоци на Одделот

+473,863,000 фунти

Покачувањето е финансирано од:

- Флексибилните повлекувања кон крајот на година (Take-up of End Year Flexibility) од 11,200,000 фунти за да ги покријат административните притисоци;
- Договорено зголемување од 462,718,000 фунти од Трезорот за имплементација на Стандарди за финансиско известување (СФИ); делумно покриени со
- Нето трансфер од 55,000 фунти до Одделот за иновации, универзитети и вештини

Без промени во ограничувањето за капитални трошоци на Одделот

0 фунти

Иако нема промена во севкупното ограничување за капитални трошоци на Одделот, вкупно 227.060.000 фунти се пренесен од резервите, инкорпорирајќи ги:

- Нето повлекувања за завршна година од 232,160,000 фунти од резервите (составено од 258,060,000 фунти капитален грант за Железничката мрежа, делумно покриен од трансферот на 25,900,000 фунти во резерви, непотрошени средства за Олимпијадата кои ќе се искористат во наредните години); делумно покриени од
- Трансфер од 5,100,000 фунти за заедничките услуги на Проектот за трансформација од неискористените средства на другите шеми.

Промени надвор од ограничувањата за потрошувачка на Одделот

+7,551,659,000 фунти

Порастот од 7,551,659 фунти се однесува на имплементацијата на систем за Стандарди за финансиското известување во однос на Лондонската и Континенталната железница (5,220,000,000 фунти), и Железничката мрежа (2,327,659,000 фунти).

Други значајни промени

Буџетските ставки (надвор од Проценката) се зголемуваат за 360.641.000 фунти за тековни средства, а се намалуваат за 227.060.000 фунти за капитални расходи.

Зголемувањето на трошоците за тековни средства во голема мера се одраз на трансферот од 369.383.000 фунти од буџетот на Железница на Лондонската и Континенталната железница (252,000,000 фунти); за покривање на трошоците од Агенцијата за лиценцирање на возила и возачи (12.455.000 фунти); и во резерви потребни за во случај на доцнење на програмите за 2009-10.

Намалувањето на капиталот во голема мера е резултат на трансферот од нераспределените средства од одделенијата во капитални грантови за Железничката мрежа (258.060.000 фунти). Ова делумно се компензира со трансфер од 25.900.000 фунти во резервите за Олимпијадата и 5.100.000 фунти од заедничките служби за Проектот за трансформација.

ДЕТАЛНИ ОБЈАСНУВАЊА ЗА ПРОМЕНИТЕ ВО СТАВКИТЕ СО ДОПОЛНИТЕЛНИТЕ ПРЕСМЕТКИ И ИМПЛИКАЦИИТЕ ЗА БУЏЕТИТЕ

Назив	Проценка (£'000)		Ограничен Буџет на Одделот (£'000)	
	Тековни средства	Капитални средства	Тековни средства	Капитални средства
ПРОМЕНИ ВО СТАВКИТЕ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА DEL				
<i>Флексибилни Повлекувања на крајот од годината</i> <i>Take-up of End Year Flexibility</i>				
• Централна Администрација	11,200		11,200	
Вкупно Флексибилни повлекувања на крајот од годината	11,200		11,200	
<i>Договорено зголемување на буџетот:</i>				
• Имплементација на стандарди за финансиско известување	467,218		467,218	
Вкупно договорено зголемување на буџетот	467,218		467,218	
<i>Трансфери за другите владини оддели</i>				
• Долг за иновации, универзитети и обуки за Владата (готовина)	-55		-55	
Вкупните трансфери до/од владините оддели	-55		-55	

ДЕТАЛНО ОБЈАСНУВАЊЕ НА ПРОМЕНИТЕ ПО ПРЕСМЕТКОВНИ ЕДИНИЦИ

Ставка F – Почисти горива и возила (-10.000 милиони фунти)

5.955 милиони фунти префрлени до Заедничките служби на Проектот за трансформација и 4.045 милиони фунти за Агенцијата за лиценцирање на возачи и возила за покривање на недостатокот на приходи.

Ставка G – Грант за операторот на автобуски услуги (+3.446 милиони фунти тековни средства)

2.946 милиони фунти префрлени од Грантови за области за делумно покривање на притисокот од порастот на царинските давачки за горивото и 0.500 милиони фунти од други транспортни грантови трансформирани во Грантови за гориво за автобуси.

Ставка I – Пристапност и еднаквост (+2.400 милиони фунти тековни средства)

0.400 милиони фунти префрлени од Централната администрација за Комисијата за советување на лица со пречки во транспортот и 2.000 милиони фунти капитални грантови префрлени од Истражувања за Blue Badge scheme.

Ставка J – Поддршка на изградбата на објекти и инфраструктура поврзано со Олимписките игри (-25.900 милиони фунти капитални грантови)

25.900 милиони фунти се префрлени во резерви на барање од Трезорот со цел буџетот да се усогласи со предвиденото трошење.

Ставка L – Агенција за автопати (+6.369 милиони фунти тековни средства; -128.836 милиони фунти капитални средства)

- 128.836 милиони фунти намалување во капиталните исплати составени од 8.836 милиони фунти префрлени во Локални Грантови и 120.000 милиони фунти префрлени на Железницата (Дел M).
- 6.5 милиони фунти пораст на капиталните расходи целосно компензирани со зголемување на приходот од продажба на средства.

Ставка M - Железница (+215.202 милиони фунти тековни средства)

- 258.060 милиони фунти капитален грант повлечен од резервите.
- 164.886 милиони фунти пораст за покривање на ревидираното сметководство на програмата за осигурување на долгови на Железничката мрежа.
- Дополнителни 142.039 милиони фунти се префрлени во капитални грантови од капитални трошоци, во Грантови за Мрежата вклучувајќи ги и 120.000 милиони фунти од Агенцијата за автопати (Дел L)
- 252.000 милиони фунти префрлени во резерви (надвор од Пресметката) за Лондонската и Континенталната железница да го покријат недостигот во приходите.
- 104.928 милиони фунти префрлени да го покријат недостатокот за 2009-10.

Ставка O – Грантови за товарен транспорт (-2.500 милиони фунти капитален грант)
2.500 милиони фунти префрлени на железницата (Ставка M).

Ставка R – Агенција за возачки стандарди (-£6.200m)

6.200 милиони фунти префрлени на Железницата (Ставка M) за Мрежни Грантови.

Ставка Г – Централна администрација (+14.250 милиони фунти тековни средства)

- Флексибилни повлекувања за крајна година од 11.200 милиони фунти за плаќање на административни трошоци
- 5.955 милиони фунти префрлени за заедничките услуги на Проектот за трансформација
- Прераспределба на Административниот буџет во износ од 3.800 милиони фунти од обезбедувања во готовина за покривања на административни потреби.
- 0.050 милиони фунти префрлени од резервите за административни потреби.

Ставка V – Локални грантови (+9.970 милиони фунти тековни и капитални средства)

- 9.368 милиони фунти тековни средства и 8.836 милиони фунти капитални трошоци префрлени од Агенцијата за автопати.
- 2.946 милиони фунти готовински средства префрлени во Грантот за автобускиот оператор да го покрие притисокот од порастот на царината на горивото (Ставка G)
- 4.000 милиони фунти капитален грант префрлен од Железницата (Ставка M) во Грант за Мрежата.

Ставка W – GLA транспортен грант (+27.000 милиони фунти тековни средства)

27.000 милиони фунти префрлени од Железницата (Ставка M) исплатена за зголемена поддршка на GLA.

Ставка Y – Други транспортни грантови (капитал) (-41.809 милиони фунти тековни средства – капитални грантови)

- 40.100 милиони фунти префрлени на Железницата

Ставка AA – Железница и други трошоци (+200.000 милиони фунти тековни средства)

Пораст од 200.000 милиони фунти за плаќања во пензискиот фонд на Британската железница

Ставка AF – Финансиски инструменти (+7,551.659 милиони фунти тековни средства)

Нов дел, надвор од Буџетот е создаден за вкупно 7,551.659 милиони фунти како одговор на промените во финансиските извештаи на Лондонската и Континенталната железница и Железничката мрежа.

Ставка – Лондонска и Континентална железница(+300.000 милиони фунти тековни средства)

Нов дел, надвор од Буџетот е создаден од 300.000 милиони фунти, како резултат на промените во финансиското известување.

9 Март 2009 : Estimates Day Debate

Оддел (Министерство) за транспорт Железница

Направени предлози и предложени прашања,

За годината што завршува со 31 март 2009 за трошоците направени од страна на Одделот за превоз -

(1) дополнителни ресурси, не повеќе од 8.244.816.000 фунти, да бидат одобрени за употреба како што е утврдено во НС 221, и

(2) да бидат поставени ограничување во согласност со утврдените правила за помош. - (Г-дин Иан Остин.)

Г-ѓа Луиза Елман (Лабуристичка партија): ... Во денешната дебата, сакам да се концентрирам на голем број клучни финансиски прашања кои ги ставаат под прашалник главните делови на железничкиот систем, и нивното денешно функционирање, како и нагласување на конкретни прашања во врска со оценките пред нас. Комисијата во својот извештај предупреди дека "Ако економската криза земе поголем замав, бројот на патници најверојатно нема да расте со брзина како и проектираната. Ова би можело да ја доведе во опасност сегашната тешко стекната финансиска стабилност".

Најновите информации достапни во Архивата на Парламентот се причина за загриженост. Тие покажуваат мало намалување на бројот на патници во третиот квартал од 2008-09 во споредба со третиот квартал од 2007-08. Првите два квартали од таа година покажаа мали зголемувања во споредба со споредливите периоди од претходната година. Ако тој тренд продолжи, а постои намалување на бројот на железнички патници или на бројот на предвидените железнички патници, тоа ќе има големи последици за франшиза системот за железничките услуги и финансиите на железницата.

Јавното финансирање за периодот 2009-2014 предвидува 34 проценти зголемување на приходите од патници. Намалувањето на бројот на реалните или планираните патници од предвидениот број во периодот кога биле објавени тендерите за компании и франшизите биле потпишани би можеле да ја загорзат одржливоста на железничкиот систем и услуги, и претставува сериозен финансиски предизвик за одделението за транспорт. Не е јасно дали во оценките се предвидени или планирани влијанијата од овие предизвици со ваков размер. Во овие околности оперативните компании на железницата би можеле да бараат преговори за условите во франшизата и договорите. Тие би можеле да побараат премии или пак зголемување на субвенциите. Тие би можеле да се обидат да ги намалат услугите или пак да ги напуштат нивните договорените франшизи. Веќе се зголемува загриженоста за сите претходни можности, и работните места во железничката индустрија веќе се загорзени.

Цените на билетите во железницата се уште еден важен проблем, и во конкретниот извештај на комисијата се споменува ова прашање. Всушност, Комисијата ја повика Владата да ја разгледа својата одлука за драстичната промена на финансиската рамнотежа помеѓу даночните обврзници и патниците. Во 2006-07, Владината поддршка за железницата изнесуваше 6.3 милијарди фунти, додека 5 милијарди фунти доаѓаа од патниците. Според плановите на Владата, во 2013-14, овие бројки драстично ќе се променат. Проекцијата на Владата е дека нивната поддршка ќе

изнесува 3 милијарди фунти, додека проектираната поддршка од патниците ќе достигне драматичен пораст од 9 милијарди фунти.

....

Г-ѓа Еллман: Би сакала да потенцирам една специфична работа во однос на оценките презентирани пред нас оваа вечер. Писмото придружено со проценките укажува дека најголемиот дел од дополнителната група грантови 404 милиони фунти од 447 милиони фунти е грант од Одделот за превоз до Железничката мрежа за финансирање на капитални инвестиции. Во него се објаснува дека зголемениот придонес од Одделението за транспорт ќе биде заменето со намалениот придонес од оперативните компании на железницата, кои ќе плаќаат пониски цени за користење на пругата, и дека нето-ефект врз оперативните компании на железницата ќе биде еднаков на нула, но не е јасно од проценките како тоа ќе се постигне. Никаде не е споменато во проценките намалувањето на финансирањето за оперативните компании на железницата.

...

Стивен Хаммонд (Вимблдон) (Конзервативец): Проценките во материјалите наведуваат дека 7.5 милијарди фунти од вкупниот 23.5 милијарди фунти се однесуваат на финансиски инструменти. Дали тоа креира огромен ризик? Јас разбираам дека овие проценки ги вклучуваат гаранциите од Владата за Лондонската и Континенталната железница, долгот на Железничката мрежа и на Фондот за Воздушен сообраќај. Да му се овозможи на Парламентот да се проценат ризиците, дали може Министерот да потврди кога биле издадени гаранциите, за колку време тие ќе се продолжат, и каква анализа на ризикот е направена, и дали ќе ги стави во Архива анализите што биле направени од страна на Одделението пред правењето на проценката за ризикот?

Заклучок од дебатата – Клучни дискутирани поенти:

- Електрификација на железницата;
- Високо-брзински железнички врски;
- Пренатрупаност во возовите и потребата за нови вагони;
- Обезбедување на нови вагони за превоз и план за нивно производството;
- Проблеми кои произлегуваат како резултат на тоа што различни компании се одговорни за пругите, станиците и возовите.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 9

Практична вежба – Клучни индикатори за успешност

Вашата улога:

Вие работите во Собранието како поддршка на Комитетот за транспорт. Вашата работа е да ги обезбедите членовите на комитетот со забелешки за дискусија и прашања кои што ќе се користат во расправата за надзорот на успешноста во работењето на Министерството (Одделот) за транспорт.

Се наоѓате на крајот од фискалната година и Министерството за транспорт ги има објавено своите годишни сметки:

Дата	2008-09 Активности	
Ноември	Министерството поднесува предлог буџет до Собранието	
Декември	Собранието го одобрува предлог буџетот	
Јануари		
Февруари		
Март		
Април	Започнува фискалната година Министерството за финансии поднесува целосен буџет до Собранието	
Мај		
Јуни		
Јули	Собранието го одобрува целосниот буџет Објавени се годишните сметки за 2007-08	
Август		
Септември		
Октомври		
Ноември	Зимските промени на буџетот се поднесени до Собранието	
Декември	Собранието ги одобрува Зимските промени на буџетот	

Јануари		
Февруари	Пролетните промени на буџетот се поднесени до Собранието	
Март	Собранието ги одобрува пролетните промени Крај на фискалната година	
Април		
Мај		
Јуни		
Јули	Објавени се годишните смети за 2008-09	Вежба; Наставна единица 9

Годишните сметки содржат информации за трошењата и успешноста во реализацијата на целите. Комитетот за транспорт ги користи годишните сметки за поставување на прашања на Министерот за транспорт и исто така да ја држи Владата одговорна и отчетна за своите постапки.

Вашата улога:

Претседателот на комитетот ги бара вашите гледања и ставови во однос на тоа дали целите што се поставени од Министерството за транспорт се добри или со слаб квалитет и зошто. Разгледајте ги целите на страна XX и направете ја вашата проценка за Претседателот на комитетот. (за пишување користете го назначеното поле).

СЦМ (стратешка цела на министерството) 1: Да се обезбеди доверлива и ефикасна транспортна мрежа

Број на индикаторот	Добра или Слаба?	Причина
1		
2		

3		
4		
5		

СЦМ 5: Да се подобри квалитетот на живот на корисниците и не-корисниците на транспортот

Број на индикаторот	Добра или Слаба?	Причина
1		
2		
3		

--	--	--

Претседателот на комитетот исто така сака да знае дали има некои поважни финансиски работи во годишните сметки за кои што треба да постават одредени прашања. Тој бара од вас да направите листа од трите најважни работи и да составите прашања за истите:

Листа од главните работи во Пролетните промени на буџетот што се бараат
--

Област/случај

Прашање до Министерот за транспорт

Област/случај

Прашање до Министерот за транспорт

Област/случај

Прашање до Министерот за транспорт

Department for
Transport

Промовирање на транспорт што функционира за сите

**EXTRACT: ANNUAL
REPORT
2008-09**

Вовед

Улогата на Одделот за транспорт се рефлектира преку петте јасни цели, кои ги формираат Стратешките Определби на Одделот (СОО):

- СОО 1: Да ја поддржиме националната конкурентност и економскиот раст, преку обезбедување на сигурни и ефикасни транспортни мрежи;
- СОО 2: Да се намали емисиите на јаглерод диоксид и други гасови од транспортот, со посакуван резултат за справување со климатските промени;
- СОО 3: Да се придонесе за зголемена сигурност, безбедност и здравје и подолг животен век преку намалување на ризикот од смрт, повреда или болест што произлегуваат од транспорт и преку промоција на режими за патување кои се корисни за здравјето на луѓето;
- СОО 4: Промоција на можности за поголема еднаквост на сите граѓани, со посакуван резултат за обезбедување на поправедно општество; и
- СОО 5: Да се подобри квалитетот на животот на корисниците на превоз и оние кои не го користат превозот, како и да се промовира здрава природна средина.

Главни настани во 2008-09:

Во текот на 2008 и во соодветните месеци од 2009 Одделот:

- Најави 6 милијарди фунти за инвестиции за проширување на автопатиштата (јули 2008)
- Најави понатамошни 700 милиони фунти инвестиции во транспортни инфраструктурни проекти како дел од Владиниот пакет фискални стимулации (ноември 2008)
- Го надгледуваше завршувањето на железничката мрежа за надградбата на Главната линија на Западниот брег вредна 9 милијарди фунти (декември 2008), но проблемите на веродостојност продолжуваат и во 2009
- Создаде нова компанија за да ги разгледа можностите за нов брз железнички сервис од Лондон до Шкотска, со нова линија со голема брзина од Лондон до Западен Мидландс (јануари 2009)
- Го најави потенцијалниот понудувач за Интер Сити Експрес програмата, која треба да ги обезбеди следната генерација на возови со голема брзина (февруари 2009)

2008-09 Годишни сметки

Расходи 2008-09

		Планирано			Реализирано			2008-09 £000	2007-08 £000
	Забелешки	Бруто Расходи	Тековни приходи	Вкупно Нето	Бруто Расходи	Тековни приходи	Вкупно Нето	Вкупна нето потрошувачка во однос на процентите заштеди / (остаток)	Outturn Вкупно Нето
Побарувачка за средства	2	24,412,964	(954,375)	23,458,589	20,805,862	(923,795)	19,882,067	3,576,522	16,115,337

Вкупно средства	3	24,412,964	(954,375)	23,458,589	20,805,862	(923,795)	19,882,067	3,576,522	16,115,337
Други приходи	7			(31,157)			(31,157)	–	(70,191)

Извештај за тековните трошоци

				2008-09 £000			2007-08 £000		
Суштинско одделение				Консолидирано со Агенции			Суштинско одделение (останато)	Консолидирано (останато)	
	Број	Трошоци за вработени	Други трошоци	Приход	Трошоци за вработени	Други трошоци	Приход	Вкупно	Вкупно
Административни трошоци									
Трошоци за вработените	9	94,989			161,912			90,106	163,001
Други административни трошоци	10		99,286			144,053		103,582	146,464
Оперативен приход	12			(5,442)			(29,106)	(3,998)	(25,956)
Програмски трошоци									
Трошоци за вработените	9	25,562			140,444			25,233	127,123
Програмски трошоци	11		9,796,681			15,216,167		10,654,380	16,040,126
Приход	12			(758,487)			(874,170)	(395,662)	(489,271)
ЕУ Приход	12			(25,799)			(27,959)	–	(1,830)
ЕУ Приход (од агенции)	12			–			–	(14,075)	(14,075)
Нераспределена дивиденда	12			(26,433)			(26,433)	(5,273)	(5,273)
Побарувања од камати	12			(22,667)			(37,265)	(36,173)	(43,698)
Вкупно		120,551	9,895,967	(838,828)	302,356	15,360,220	(994,933)	10,418,120	15,896,611
Нето оперативни трошоци	3, 13			9,177,690			14,667,643	10,418,120	15,896,611

Биланс на состојба

			2008-09 £000	2007-08 £000	
	број	Главно одделение	Консолидирано со Агенции	Главно одделение (конечно)	Консолидирано (конечно)
Фиксни средства:					
Материјални средства	14	2,080,195	90,477,368	2,062,265	86,607,404
Нематеријални средства	15	21,781	27,676	23,476	30,179
Инвестиции	16	647,682	647,682	624,901	624,901
		2,749,658	91,152,726	2,710,642	87,262,484
Отпишани долгови постари од една година	18	2,980,844	3,245,915	2,930,580	3,154,481
Тековни средства:					
Хартии од вредност	17	37,223	68,103	–	24,029
Долгови	18	62,797	195,034	88,493	205,363
Готовина во каса и на жиро-сметка	19	163,892	219,254	155,702	101,932
		263,912	482,391	244,195	331,324
Краткорочни обврски до една година	20	(793,847)	(1,458,867)	(833,217)	(1,328,542)
Нето тековни обврски		(529,935)	(976,476)	(589,022)	(997,218)
Вкупно средства минус тековните обврски		5,200,567	93,422,165	5,052,200	89,419,747
Финансиски обврски	16	(8,333,613)	(8,333,613)	(8,281,538)	(8,281,538)
Долгорочни обврски над една година	20	(2,002,938)	(3,304,274)	(1,944,551)	(3,263,552)
Провизии за обврски и трошоци	21	(428,103)	(1,068,879)	(520,857)	(1,208,179)
Обврски за пензии	39	(1,299,743)	(1,299,743)	(251,139)	(251,139)
Вкупно		(6,863,830)	79,415,656	(5,945,885)	76,415,339
Акции на даночните обврзници					
Јавен фонд	22	(6,864,196)	32,008,906	(5,969,985)	32,730,972
Ревалоризациони резерви	23	366	47,406,750	24,100	43,684,367
Вкупно		(6,863,830)	79,415,656	(5,945,885)	76,415,339

Објаснување за сметките

1. Трошоци за вработените

				2008-09	2007-08
	Вкупно	Постојано вработени	Министри	Специјални консултанти	Вкупно
	£000	£000	£000	£000	£000
Плати	234,421	234,127	184	110	224,457
Социјални давачки	19,631	19,602	16	13	19,703
Други пензиски трошоци	45,348	45,316	–	32	46,591
	299,400	299,045	200	155	290,751
Агенциски и надворешни вработени	17,842	17,842			14,121
Внатрешни преместувања	1,329	1,329			131
	318,571	318,216	200	155	305,003
Помалку: капитализиран износ	(16,214)	(16,214)			(14,879)
Вкупно нето трошоци	302,357	302,002	200	155	290,124
Од кои:					
Суштинско одделение	120,551	120,196	200	155	115,339

Просечниот број на вработени изнесува 7,186 (од кои 1,930 вработени во суштинските одделенија). Во 2007-08 бројот изнесуваше 7,493 (од кои 2,325 вработени во суштинското одделение).

Платите на менаџментот вклучуваат:

Официјални лица	2008-09 £000	2007-08 (останато) £000
Роберт Деверу – Постојан секретар (од 31 мај 2007)	160 – 165	165 – 170
Мајк Мишел – Генерален директор (забелешка 1) (од 3 мај 2005)	230 – 235	220 – 225
Забелешка 1: Платата на Мајк Мишел вклучува договорени бенефити, кои претходни беа класифицирани како бенефити во натура.		

2. Програмски трошоци

Програмските трошоци вклучуваат:

		2008-09		2007-08
	Главно одделение £000	Консолидирано £000	Главно одделение (конечно) £000	Консолидирано (конечно) £000
Грант за Метронет до TfL	–	–	1,700,000	1,700,000
Филијали	477,893	477,893	467,377	467,377
Поддршка за патничките железнички услуги	330,672	330,672	935,061	935,061
Капитално одржување на патната мрежа	–	498,237	–	488,572
Комуникациона и информациона технологија	9,622	43,336	8,873	16,146
Консултантски и професионални услуги	64,522	67,026	84,913	87,362
Патувања и храна	2,409	7,172	1,448	5,830
Амортизација на фиксните средства	23,476	34,957	–	1,122
Обезбедени провизии за една година	13,244	19,211	(20,912)	105,173

3. Провизии и обврски

	31 март 2009	31 март 2008
	£m	£m
31.2 Железничката врска тунел на каналот - гаранција издадени за плаќања за користење на пругата. Веројатноста за активирање ќе зависи од готовинскиот прилив на операторот за тој период.	1,527	630

Прилог А: Успешност наспроти Клучни индикатори за успешност:

DSO⁴ 1- Да се обезбедат сигурни и ефикасни транспортни мрежи

Индикатор	Напредок
1: До 31 март 2011 да се минимизира порастот на времето за патување во 10-те најголеми урбани средини во утринските гужви, опфаќајќи просечен пораст од 3.6 % за личното време за патување по километар	<u>Подобрување.</u> Просечното време за патување на едно лице во 2007-08, беше 8 секунди по километар (3,1 %), побрзо во споредба со базичното време.
2: До 31 март 2011 да се намали 1.7 милиони часовното доцнење на возилата со нови интервенции на стратешката патна мрежа.	<u>Подобрување.</u> Обезбедување на заштеда од над 0.6 милиони часови доцнење во целата мрежа. Проектираната цел од 1.7 милиони е во процес на реализација.
3: До 2013-14 да се зголеми капацитетот на железницата за сместување на очекуваниот пораст од 14,5% изминати километри од патниците на железницата во споредба од 2008 09.	<u>Сеуште на одредено.</u> Компаниите што оперираат со возовите имаат порачано 543 нови железнички возила.
4: До 31 март 2011 да се одржи 95% од потрошувачката во категории што имаат висока Вредност за парите.	<u>Сеуште не одредено.</u> Во 2008-09, 99 % од одобрените трошења беа во категориите со висока Вредност за парите.
5: До март 2014 да се постигне 92,6% сигурност на железничката пруга, измерено од страна на Јавното Мерење за Успешност.	<u>Подобрување.</u> Железнички сигурност, мерена од страна на Јавното Мерење за Успешност ја оствари целта од 90,6% за март 2009 година.

DSO 5 – Да се подобри квалитетот на живот на корисниците и не-корисниците на транспортот

Индикатор	Напредок
1: Да ги постигнете критичните фази за релевантната транспортна инфраструктура за Олимписките игри во 2012 год. при тоа да се осигура дека реализацијата ќе биде во рамките на одобрените буџети.	<u>Сеуште не одредено.</u> Одделот за транспорт ја надгледува реализацијата на портфолиото од проекти и активности, преку својот Одбор за Олимписката програма. Сите обврски на Одделот за транспорт за инфраструктурите проекти во моментот се навремено испорачани.
2: Да биде отворена Стратфор Меѓународната сервисна станица за Високи брзини во согласност со договорените рокови.	<u>Нема подобрување.</u> Тековни индикации се дека Стратфорд Меѓународната станица за домашни услуги за Големи брзини ќе биде отворена од декември 2009 година. Критичните ставка за отворањето на станицата е обезбедување на привремена автобуска служба помеѓу меѓународната и регионалните станици, кое пак е во исчекување на завршувањето на станицата Docklands Light Railway.
3: Да се осигура дека железничката индустрија изработува Акциони планови за бучава, во согласност со Директивата на животната средина на бучава (ДЖБ), и се придружува до договорените планови.	<u>Сеуште на одредено.</u> Првиот круг за мапирање на бучавата е завршен. Одделот за транспорт работи со железничката индустрија за да се воспостави акционен план, кој ќе објаснува како железничката бучава ќе биде менаџирана.

⁴ DSO – Departmental Strategic Objectives се Стратешки цели на министерствата.

ЦВЕТА РИСТОВСКА, ДЗР

Практичен пример број 1 (метода на дискусија):

Стратегија на Државен завод за ревизија 2008-2012,
3 Стратешка цел: Вршење високо квалитетни ревизии,
Непосредна цел: Воведување/Развивање/извршување нови видови ревизии –
Ревизии на јавните приходи, Хоризонтални ревизии, Паралелни ревизии, ИТ
ревизии

Акциски план на почеток на 2008 година

Р. бр	Активност	Задолжен	Рок	Резултат	Индикатор	Мерливост
1	Воведување нови видови ревизија	- Помошници во Сектори за ревизија	Крај на 2009 година	Нови видови ревизии (5) вклучени во Годишната програма 2010 година	- Нови видови ревизии планирани во Годишната програма 2010 година	Процент на учество во вкупниот број на ревизии
2	Обуки од областа на новите ревизии	-Помошник во сектор за развој - Помошници во сектори за ревизија	Крај на 2009 година	- План за обуки за развој на способностите на ревизорите за вршење нови видови ревизии - Извештај за(3) реализирани обуки	-Обуки се реализирани согласно планот	Процент на реализирани обуки во однос на планирани
3	Прифаќање предлози/ иницијативи за изведување паралелни / заеднички ревизии со други ВРИ	-Помошник во сектор за развој - Помошници во сектори за ревизија	Согласно предложените рокови	-Предлог за изведување паралелна/ заедничка ревизија - Извештај од спроведена ревизија	Реализацијата е согласно планот	??????????

Резултати од работењето на крај на 2010 година:

1. Број на нови ИТ ревизии – 3
2. Број на реализирани обуки – 3

3. Предложена, незапочната реализација на ревизија со друга ВРИ

Прашања за дискусија:

Дали Индикаторите се правилно дефинирани?

Дали зададените индикатори се мерливи?

Дали зададените индикатори ќе ни дадат одговор за нивото на ефективност на работењето?

Дали ги постигнавме нашите цели и задачи?

Дали ја реализираме нашата стратегија?

Практичен пример број 2:

Државна комисија за спречување на корупција

- **Инпут индикатори** - Буџет од 342.756 илјади денари и 14 вработени
- **аутпут индикатори** – Број на добиени одговори за имплементација на активностите на Комисијата планирани 171, реализирани 136 (79,5%)
- **индикатори на ефикасност** - 1.208 денари по вработен
- **индикатори на успешност/резултат** – ??????????????????

ПРАШАЊА:

Дали податоците/индикаторите за износот на вкупниот Буџет на комисијата, бројот на вработени и просечниот буџет по вработен ни се доволни податоци за да констатираме дека Државна комисија за спречување на корупција работела успешно во текот на годината?

Прашања за дискусија:

Кои се приоритетни цели на Државна комисија?

Кои активности се предвидени за спроведување на целите?

Кои лица се задолжени?

Какви и колкави резултати (одговори) се очекуваат на крајот на годината/периодот?

Кои се утврдените индикатори а успешност/резултат?

ЦВЕТА РИСТОВСКА, ДЗР

Практична вежба број 1 :

БИЛАНС НА СОСТОЈБА НА ДЕН 31.ДЕКЕМВРИ

Опис на позицијата	2,007	во денари	
		2,006	Промена
Актива			
Тековни средства			
Парични средства	12,500	1,500	11,000
Побарувања од купувачи	110,000	120,000	-10,000
Побарувања од вработените	3,500	0	3,500
Активни временски разграничувања	450,000	250,000	200,000
Залихи	80,000	70,000	10,000
Вкупно тековни средства	656,000	441,500	214,500
Постојани средства			
Нематеријални средства	0	0	
Материјални средства	3,500,000	3,000,000	500,000
Вкупно постојани средства	3,500,000	3,000,000	500,000
Вкупна актива	4,156,000	3,441,500	714,500
Пасива			
Тековни обврски			
Краткорочни обврски спрема добавувачи	150,000	0	150,000
Краткорочни обврски за плати и други обврски спрема вработените	300,000	250,000	50,000
Пасивни временски разграничувања	126,000	121,500	4,500
Вкупно тековни обврски	576,000	371,500	204,500
Извори на средства			
Извори на капитални средства	3,580,000	3,070,000	510,000
Вкупно извори на деловни средства	3,580,000	3,070,000	510,000
Вкупна пасива	4,156,000	3,441,500	714,500

БИЛАНС НА ПРИХОДИ И РАСХОДИ ЗА 2007 година

Опис на позицијата	Буџет 2007	Реализирано 2007	во денари	
			Реализиран о 2006	Промена
Приходи				
Неданочни приходи	1,500,000	1,000,000	800,000	200,000
Трансфери и донации	7,550,000	8,817,000	8,005,000	812,000
Вкупно приходи	9,050,000	9,817,000	8,805,000	1,012,000
Расходи				
Тековни расходи				
Плати, наемнини и надоместоци	3,600,000	3,567,000	2,905,000	662,000
Стоки и услуги	4,500,000	4,700,000	5,100,000	-400,000
Каматни плаќања	0	50,000	0	50,000
Субвенции и трансфери	350,000	0	0	0
Вкупно тековни расходи	8,450,000	8,317,000	8,005,000	312,000
Капитални расходи				
Капитални расходи	600,000	510,000	0	510,000
Вкупно капитални расходи	600,000	510,000	0	510,000
Вкупно расходи	9,050,000	8,827,000	8,005,000	822,000

Практична вежба број 1 :

Билансот на состојба и билансот на приходи и расходи на Министерството XXXXXXXX го прикажуваат работењето на сметката - приходи остварени од органи во 2007 година.

На 31.12.2007 година состојбата е следната:

1. **Паричните средства** имаат салдо во износ од 12,500 денари и истите потекнуваат од благајна на субјектот.

Прашање?

- Дали субјектот превземал соодветни мерки за поврат на средствата во Буџет на РМ и дали истото е потребно?

Одговор:

2. **Побарувањата** од други државни органи за издаден простор под закуп изнесуваат 110.000,00 денари.

Прашања?

- Дали субјектот има законско право за наплата на овие побарувања на својата сметка?

Одговор:

3. **Материјалните средства** во текот на 2007 година бележат раст од 500.000 денари.

Прашања?

- Дали се соодветно евидентирани на сметките за извори на капитални средства?
- Дали се обезбедени средства со Буџетот за 2007 година?
- Дали средствата се реализирани во текот на 2007 година и прикажани како капитални расходи?

Одговор:

4. **Краткорочни обврски кон добавувачи** изнесуваат 150.000,00 денари.

Прашања?

- Дали е утврдена старосна структура на обврските, односно од кога потекнуваат истите? (Претпоставете дека обврската потекнува од 2004 година. За неизвршената обврска, ќе следи наплата на камати, со што расходите на субјектот ќе растат).
- дали достасаните а неизмирени обврски, над 30/60 дена се пријавени во Министерството за финансии?

Одговор:

Доколку сте во улога на **раководно лице на субјектот**, каде ги воочувате слабости во работењето и какви мерки ќе преземете.

Опишете:

Ревизорскиот извештај на Државниот завод за ревизија со утврдените неправилности и препораките за надминување на неправилностите е испратен до **Собранието на Република Македонија**? Што треба да превземе Собранието?

Опишете:

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 11

ЈУЛИЈАНА СТЕФАНОВИЌ, ДЗР

Практична вежба за пишување резиме

1. Прочитајте го Конечниот извештај на Овластениот државен ревизор за Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството- Битола кој следи.
2. Размислете и доловете ја централната порака/проблем во Конечниот извештај.
3. Изберете ги наодите кои се релевантни на овој проблем.
4. Обидете се текстот на релевантните наоди да ги преформулирате точно и кратко.
5. Размислете дали некои наоди можат да се комбинираат.
6. Обидете се да конструирате добра почетна реченица од перспектива на субјектот.
7. Презентирајте го ризикот од перспектива на субјектот.
8. Напишете го резимето во просторот определен после извештајот.
9. Прочитајте го повторно и направете ги клучните проверки.

**РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
ДРЖАВЕН ЗАВОД ЗА РЕВИЗИЈА**

Бр. _____

Скопје, _____ *2007 година*

**АГЕНЦИЈА ЗА ПОТТИКНУВАЊЕ НА РАЗВОЈОТ НА ЗЕМЈОДЕЛСТВОТО
- БИТОЛА**

КОНЕЧЕН ИЗВЕШТАЈ НА ОБЛАСТЕНИОТ ДРЖАВЕН РЕВИЗОР

1. Предмет на овој Конечен извештај е извршената ревизија на финансиските извештаи на Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството од Битола - Сметка за средства од Буџетот на РМ, за 2006 година, (во понатамошниот текст: Агенција) кои се прикажани на страните 7 до 9.
2. Ревизијата на финансиските извештаи од точка 1 на овој Извештај е извршена согласно член 2 став 1 и 2 од Законот за државна ревизија и Годишната програма за работа на Државниот завод за ревизија согласно член 9 од Законот за државна ревизија.
3. Не е вршена ревизија, ниту сме издале било каков извештај за финансиските извештаи на Агенцијата - Сметка за средства од Буџетот на РМ, за годините кои и претходат на годината која е предмет на оваа ревизија.
4. Финансиските извештаи од точка 1 на овој Конечен извештај, претставуваат одговорност на раководството на субјектот од точка 1 на овој извештај, застапувано од:
 - Стефче Стефановски, директор од 14. 11.2002 година до 29.08.2006 година
 - Благој Ѓорѓиевски, директор од 05.09. 2006 година
5. Одговорност на ревизорите е да го издадат овој Конечен извештај, прикажан на страните 1 до 6, и да дадат мислење за финансиските извештаи од точка 1, засновано на извршената ревизија.

6. Ревизијата од точка 1 на овој Извештај е планирана и извршена во периодот од 02.07.2007 до 28.07.2007 година, од страна на тим на Државниот завод за ревизија во состав:
 - Танка Блажевска, Помошник главен државен ревизор;
 - Јадранка Бошкоска, Самостоен ревизор,
 - Елена Грнарова, Ревизор и
 - Милан Ракиќ, Ревизор
7. Цел на ревизијата на финансиските извештаи од точка 1 на овој извештај е да овозможи ревизорот да изрази мислење:
 - дали финансиските извештаи вистинито и објективно ја искажуваат финансиската положба и резултатот на финансиските активности во согласност со применетата законска регулатива и
 - дали е остварено законско и наменско користење на средствата кои претставуваат државни расходи.
8. Финансиските извештаи кои се предмет на овој извештај се засновани на годишната сметка составена според важечките прописи во Република Македонија со извршени рекласификации поради добивање на појасна слика.
9. Ревизијата е извршена во согласност со Стандардите за Државна Ревизија на Меѓународната организација на Врховните Ревизорски Институции (ИНТОСАИ) кои се пропишани за примена во Република Македонија при вршењето на државната ревизија. Овие стандарди бараат ревизијата да се планира и подготви, со цел да се добие разумно уверување дека финансиските извештаи се ослободени од значајни погрешни прикажувања. Ревизијата вклучува испитувања на докази, проценување на користените сметководствени принципи, како и на важните проценки направени од страна на раководството на субјектот од точка 1 на овој извештај, давање општа оценка за презентацијата на финансиските извештаи и давање оценка за конкретни финансиски трансакции. Веруваме дека извршената ревизија ни обезбедува разумна основа за изнесеното мислење.
10. На ден 30.09.2007 година и на 05.10.2007 година примени се забелешки под архивски број 1104-516/4 на Претходниот извештај на овластениот државен ревизор. Истите се разгледани и одбиени, поради не доставени нови материјални докази и аргументи кои ќе влијаат на мислењето на ревизорот. Забелешките на образложението кон финансиските извештаи, се прифатени и корегирани.
11. Со ревизија на финансиските извештаи за 2006 година дадени како составен дел на овој Конечен извештај, ревизијата го утврди следното:

11.1. Слабости во функционирањето на системот на интерни контроли

Во оваа точка од Извештајот ревизијата ги презентира клучните наоди, ризици и контролни аспекти кои се резултат на испитување на ефикасноста на системот на интерните контроли. Резултатите се добиени преку разговори со

раководни лица и вработени во Агенцијата и со увид во основните документи на Агенцијата.

11.1.1. Годишната програма на Агенцијата не базира на оперативни планови подготвени од работните единици преку кои треба да се иницираат активностите во тековната за наредната година, а врз основа на претходни истражувања за потребите и следење на степенот на извршување на активностите.

11.1.2. Не се дефинирани индикатори за проценка на квалитетот и квантитетот на реализираните активностите што претставуваат советодавни услуги ниту постои систем за контрола на теренските активности од одговорните лица во Агенцијата, што може да има за ефект нереално прикажување на активностите и неквалитетно пружени услуги кои негативно би се одразиле на развојот на земјоделското производство.

11.1.3. Не постои методологија за градење на типизирани и препознатливи совети, соодветни на потребите на одделните подрачја на територијата на РМ, со можност за нивно вреднување преку проценка на успешноста во нивната имплементација, што доколку се примени може да биде извор на самофинансирање со што би се намалиле буџетските средства, како што е предвидено и со Статутот на Агенцијата.

11.1.4. Ревизијата констатира дека не постои координација во воспоставениот функционален систем на различни нивоа во хиерархијата, што укажува на неизграден систем на контрола во работењето на Агенцијата. Слабостите во системот на интерните контроли овозможуваат самостојност во планирањето, извршувањето на работните активности и располагањето со средства од страна на советниците во 30 Работни единици низ Републиката, кои се во состав на Агенцијата. За потрошените средства, Работните единици доставуваат документација која не дава доволно уверување за точноста, вистинитоста и реалноста на активностите, поради необезбедена контрола од страна на независно лице, согласно законските прописи. Во прилог на оваа констатација е и фактот дека 50% од средствата за гориво се реализирани во месец декември, по донесената Одлука на одговорното лице за покривање на трошоците по поминат километар, што во услови на невоставен систем на интерни контроли може да има за ефект неточност на податоците и ненаменски потрошени средства.

11.1.5. Не е воведена внатрешна ревизија, која според Законот е независна, објективна активност, со цел да му помогне на раководството во подобрување на успешноста во процесите на управување со ризикот од злоупотреби и грешки и обезбедување правилна примена на важечките законски прописи.

Препораки и мерки:

1. Одговорното лице во Агенцијата да превземе мерки за воспоставување на систем на интерни контроли со цел да се намалат ризиците од можни нерегуларности во работењето на сите нивоа во функционалната поставеност (Работни единици, Регионални центри и Дирекцијата на Агенцијата), со оглед на улогата што треба да ја има Агенцијата во развојот на земјоделството.

11.2. Неправилна примена на акти

- 11.2.1. Составот на Управниот одбор, не ги исполнува условите предвидени со Законот и Статутот на Агенцијата во поглед на професијата и работното место на членовите. Со Одлука на директорот утврдени се надоместоци за одделни членови на Управниот одбор, а се однесуваат за потрошено гориво и расходи за мобилен телефон, кои не се предвидени со законските прописи кои се однесуваат на буџетските корисници.
- 11.2.2. Во текот на 2006 година во Агенцијата биле ангажирани 17 лица со договори за дело за обавување на тековни активности, од кои осум лица биле ангажирани на места кои не се соодветни на нивната стручна подготовка, што е спротивно на законските прописи. За оваа намена во 2006 година незаконски се исплатени 1.713 илјади денари.

Препораки и мерки:

1. Одговорното лице, покривањето на надоместоците на членовите на Управниот одбор да го врши во согласност со законските прописи.
2. Одговорното лице во Агенцијата да ја оцени потребата од нови вработувања согласно актот за систематизација и реалната потреба од стручен кадар во Агенцијата.

11.3. Неправилности во искажувањето на позициите во Билансот на состојбата

- 11.3.1. Агенцијата согласно Законот за основање Агенција за поттикнување на развојот на земјоделството ги превзела сите објекти што биле во сопственост на тогашните Центри за унапредување на индивидуалното земјоделство, но при нивното евидентирање во сметководствената евиденција се утврдени следните неправилности:
 - За дел од објектите обезбедени се решенија и уверенија за изградба на времени објекти на име на Центрите, а за дел на објектите наследени од Работните единици низ Републиката, првземена е само сметководствената вредност без документација – имотни листи како доказ за сопственост на истите, што е спротивно на Законот за користење и располагање со стварите во државна сопственост и има за ефект необезбеден доказ за

навремено, точно и целосно прикажување на имотот на објектите во Билансот на состојба на ден 31.12.2006 година.

- Агенцијата со поседовен лист се јавува као сопственик на земјиште (дворови, ниви, овошни градини и слично), кое не е заведено во сметководствената евиденција поради неутврдена вредност на истото, што има за ефект потценување на вредноста на материјалните добра во Билансот на состојба.

Препораки и мерки

1. Агенцијата да поднесе барање за внесување на недвижностите со кои располага во евиденцијата на Државниот завод за геодетски работи, а недвижностите за кои има поседовен лист да ги евидентира во сметководствената евиденција.

11.4. Ненаменско и незаконско користење на средствата

- 11.4.1. Агенцијата набавила опрема во вкупен износ од 548 илјади денари, без претходно обезбедени средства со буџетот/финансискиот план на Агенцијата и без добиена согласност за пренамена од Министерството за финансии, спротивно на Законот за буџетите. Небуџетираните расходи имаат за ефект ненаменски потрошени средства од другите ставки на Агенцијата.
- 11.4.2. Агенцијата располага со орочени средства во деловни банка, надвор од трезорскиот систем во кој се водат сметките на буџетските корисници, во износ од 1.436 илјади денари, спротивно на Законот за буџетите. Наведените средства во сметководствената евиденција на Агенцијата не се евидентирани на соодветна сметка – парични средства, туку на сметката нематеријални средства, што има за ефект нерално и необјективно прикажување на билансните позиции во Билансот на состојба.

Препораки и мерки:

1. Одговорното лице на Агенцијата да превземе соодветни мерки за примена на Законот за буџети во однос на наменското и законското користење на средствата согласно одобриениот буџет на субјектот.
2. Одговорното лице да превземе соодветни мерки за затварање на сметките во деловните банки и отварање на посебна сметка во Трезорот при Министерството за финансии.

11.5. Слабости во финансиското раководење и известување

- 11.5.1. Во 1999 година врз основа на меморандум на разбирање помеѓу Министерството за земјоделство шумарство и водостопанство и Владата на Кралството Холандија донирана е опрема во износ од околу 8.000 илјади денари (270 илјади холандски гулдени), со цел да помогне во

развојот на млекарскиот сектор во Р.Македонија за што е формирана независна и непрофитна Фондацијата – лабораторија “Млекоконтрол Пелагонија”– Битола, која се јавува како корисник на опремата. Во текот на 2000 година Агенцијата за поттикнување и развој на земјоделството потпишала Договор со Фондацијата врз основа на кој префрлила средства во вкупен износ од 294 илјади денари на име основачки влог, заедно со АД Млекара - Битола, која учествувала со денарска противвредност од 10.000 ДЕМ. Ревизијата утврди дека префрлените буџетски средства не се заведени како основачки влог во Фондацијата, нити во годините што следат се до 2007 година, што може да има за ефект ненаменски потрошени средства за нерегистриран влог на државата во непрофитната организација, загрозување на сопственичкиот статус на Фондацијата со што се доведува во прашање и нејзината независност во развојот на трговските односи помеѓу преработувачите и понудувачите на млеко заради подобрување на квалитетот на млекото.

Препораки и мерки:

1. Агенцијата да го информира Министерството за земјоделство шумарство и водостопанство за состојбата во врска со оснивачкиот влог на државата и донираната опрема во Фондацијата и заедно да превземат соодветни мерки докрај да се реализира основната идеја на проектот за постоење на непрофитна и независна организација за развој на млекарскиот сектор во Р. Македонија.
12. Според наше мислење, освен за изнесеното во точките 11.1.4. и 11.4.2. финансиските извештаи ја прикажуваат вистинито и објективно финансиската состојба на на Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството од Битола - средства од Буџетот на РМ, на ден 31 Декември 2006 година и резултатот од финансиските активности за годината која завршува со тој датум, во согласност со важечката законска регулатива.
13. Според наше мислење, освен за изнесеното во точката 11.2. и 11.4. кај Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството од Битола - средства од Буџетот на РМ, остварено е законско и наменско користење на средствата во финансиските трансакции кои претставуваат државни расходи за 2006 година.
14. Ревизијата има обврска да обелодени дека вработено лице во Агенција по судски пат побарало надомест на штета за користење на сопствено возило за службени цели, во висина на средствата потрошени за поправка на возилото. Судот донел одлука во корист на тужителот и присилно од сметката на Агенцијата се наплатени трошоците за поправка на сопственото возило. Врз основа на извршениот увид во документацијата со која располага Агенцијата, а поврзана со тужбеното барање на тужителот, ревизијата констатира дека во документацијата со која располага Агенцијата има Записник од Управата за јавни приходи според кој не е утврден должничко доверителен однос помеѓу Авто-центар ком доел од Штип и Агенцијата и изјави на вработени во Авто-центар ком доел од Штип, со кои се укажува на извршена злоупотреба на финансиска документација на тужителот, која била основ за наплата на средствата од Агенцијата.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 13

ANDREW DENNEY, ДЗР на ОК

Извештај на НАО: Приватизацијата на QinetiQ

Кратка содржина

1. Овој извештај врши оценка дали приватизацијата на бизнисот за одбранбени технологии QinetiQ претставува добра зделка за даночните обврзници. Приватизацијата беше спроведена во две фази:
 - 37,5 проценти од бизнисот беше продаден од страна на Министерството за одбрана на приватната компанија Carlyle Group (вклучувајќи ги и 3,7 проценти од менаџментот и вработените), после извршеното наддавање во февруари 2003 година.
 - После натамошниот развој на бизнисот се направи целосен трансфер преку берза во февруари 2006 година, при што беа генерирани приходи од 576 милиони фунти.
2. Откако Carlyle Group беа назначени како префериран понудувач, тие издејствуваа преку преговори намалување на вредноста на бизнисот за 55 милиони фунти. Како што е пракса за приватни компании, Carlyle Group искористи стимулационен пакет за да ги усогласат интересите на менаџментот со нивните интереси. Министерството за одбрана смета дека нивните интереси во однос на управувањето со стимулациите со цел да се зголеми вредноста на бизнисот се во согласност со оние на Carlyle Group, поради тоа не се обидуваа да влијаат врз структурата планот за стимулации.
3. Вредноста на капиталот на QinetiQ порасна на 1.3 милијарди фунти помеѓу 2003 година кога беше извршена продажбата и 2006 година кога започна тргувањето на берзата. За ова силно влијание имаа подобрените бизнис резултати на QinetiQ како резултат на доброто управување. Вредноста на акциите од 10-те највисоки менаџери изнесуваше 107 милиони фунти во периодот на слободно тргување на берзата, од почетната инвестиција од 537.250 фунти во 2003 година.
4. Министерството за одбрана смета дека управувањето со пакетот за стимулации ја постигна планираната цел, максимизирање на вредноста. Иако НАО смета дека ограничувањето на приходите за менаџментот може да има влијание врз намалувањето на атрактивноста на таквите зделки за потенцијалните инвеститори, сметаме дека во овој случај е надминат неопходниот приход на менаџментот во форма на стимулација за да биде обезбеден овој раст на вредноста на бизнисот.

НАСТАВНА ЕДИНИЦА 17

МАРЈАН НИКОЛОВ, ЦЕА

КРАТОК ИЗВЕШТАЈ⁵

Учесници: Тодор Милчески, Марјан Николов, Александар Стојков, Катерина Шулева и Филип Блажевски.

Извршна резиме

Ова е резиме на резултатите од прогнозираните импликации од пакетот иницијативи од страна на Владата на Република Македонија. Ние го користевме Моделот за Финансиско програмирање за да ги утврдиме резултатите во конзистентна макроекономска рамка опфаќајќи ги Владиниот сектор, надворешниот сектор, монетарниот блок и пазарот на трудот.

Прелиминарните резултати укажуваат на тоа дека пакетот може драматично да ги подобри перформансите на македонската економија. Прелиминарните резултати ќе се остварат само ако иницијативите се спроведуваат во пакет и се постигне синергија.

Резултатите се презентирани подолу во овој документ.

Симулација на политиките преку Моделот.

Групата идентификува 8 мерки, подготвени од Владата и ги инкорпорира во Владианата програма.

Тестираниот пакет на иницијативи		
1	Данок на доход	Рамен данок 12% во 2007, 10% во 2008
2	Данок на добивка	Намалување од 12% во 2007 на 10% во 2008
3	ДДВ	Намалување на приходот од ДДВ за 10% во 2008
4	Трошоци на Владата (образование и обука)	Пораст на продуктивноста за 1% годишно
5	Јавни инвестиции	Постепено зголемување да стигнат до 5% од БДП во 2010 година

⁵ Овој пример е превземен од обуката за ЦЕА во Холандија за користење на економски квантитативни модели за економска анализа.

6	Монетарна стабилност	Намалување на каматните стапки за 0,5 процентни поени во текот на 2008 и 2009 година
7	Промоција на потрошувачка на домашни производи	Намалување на увозот од 1% годишно, поради замена увозните производи со домашни
Втора фаза од предвидувањето		
8	Промоција на извозот	Зголемување од 3% на годишно ниво
9	Пораст на СДИ	Постепено зголемување за околу 15-20% годишно до 2010
10	Пораст на приватните инвестиции	Постепено зголемување 7-15% годишно до 2013 година

Главни Цели		
1	Реален пораст на БДП	7%
2	Монетарна стабилност	Минимум 4 месеци покриеноста на увозот со износот на девизните резерви
3	Приватни инвестиции	20% од БДП до 2013
4	Фискален дефицит	Максимум 2% од БДП
5	Фискална стабилност	Задоволителен тренд

Тестирањето беше направено во две фази. Во првата фаза беа опфатени мерките од 1 до 7. Поради тоа што целта од 7% пораст на БДП не беше остварена извршивме анализа за втората фаза на мерки (извоз и промоција на СДИ).

Влијанијата врз макроекономијата на Владината програма 2006-2010

Резултатите од секоја поединечна мерка се однесуваат за економијата под претпоставка дека мерката не била претставена. На крајот синергијата на целиот пакет на иницијативи е тестиран во споредба со сценарио без да има промени во моменталната политика.

1. Данок на доход

Претпоставка:

Единична даночна стапка во 2008 - 10%

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- намалувањето на инфлацијата ја подобрува ценовната конкурентност
- Извозот +0,3%
- БДП +1,3%
- Биланс на буџетот -1% БДП (на крајот од периодот)

2. Данок на добивка

Претпоставка:

Единична даночна стапка од 10%

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2010):

- Зголемена профитабилност
- Инвестици +1,6%
- БДП +0,6%
- Биланс на буџетот -0.5% БДП (на крајот на периодот)

3. ДДВ

Претпоставка:

Приходите од ДДВ се намалени за 10% во 2010

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- Инфлација -1,6%
- Извоз +0,4%
- БДП +1,0%
- Биланс на буџетот -0.8% БДП (на крајот на периодот)

4. Јавни расходи во функција на повисок економски раст (едукација и обука)

Претпоставка:

Промената на јавните расходи резултира во зголемување на продуктивноста од 1% годишно

Резултати - отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- Инфлацијата (-3.6%) ја подобрува ценовната конкурентност

- Извоз +2,0%
- БДП +0,7%
- Биланс на буџетот -0.5% БДП (на крајот на периодот)

5. Јавни инвестиции

Претпоставка:

Постепено зголемување на владините инвестиции до 5% на БДП во 2013 година

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- БДП +3,4%
- Биланс на буџетот БДП -3,1% (на крајот од периодот)
- Зголемување на приватните инвестиции сеуште не е вклучено во оваа фаза (види чекор 8)

6. Одржување на монетарната стабилност

Претпоставка:

Контролиран буџетски дефицит од околу 1,5% од бруто домашниот производ ќе се одржува на среден рок.

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- Каматни стапки -1 %
- Инвестиции +3,8%
- Биланс на буџетот -0.1% БДП (на крајот од периодот)

7. “Купувајте македонски производи”

Претпоставка:

Замена на увозот за 1% годишно.

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- БДП +7.2%
- Вработеност +0.6%
- Биланс на буџетот +1.3% БДП (на крајот од периодот)

8. Извоз и промоција на СДИ

Претпоставка:

Приватни инвестиции постепено се зголемува до 20% од БДП, од кои 50% финансиран од страна на директните странски инвестиции
Извозот се зголемува 3% годишно

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- БДП +10.1%
- Вработеност -3.1% (на крајот од периодот)
- Биланс на буџетот -2.2% БДП (на крајот од периодот)

Комбинирани ефекти од целокупниот Пакет на иницијативи

Претпоставка:

Сите претходни претпоставки собрани заедно

Резултати, отстапувања од основата (кумулативно 2007-2013):

- БДП +24.9%
- Невработеност -6.4% (на крајот од периодот)
- Извоз +15.9%
- Биланс на буџетот -1.9% GDP (на крајот од периодот)

Резултати, отстапувања од основата (просечно 2007-2013):

- БДП +3%
- Невработеност +24% (на крајот од периодот)
- Извоз +4%
- Биланс на буџетот -2.2% GDP (на крајот од периодот)

Резултати, пакет на мерки (просечно 2007-2013):

- БДП +7%
- Невработеност +18% (на крајот од периодот)
- Извоз +6%
- Биланс на буџетот 0% GDP (на крајот од периодот)

СИМУЛАЦИЈА НА МАКРОЕКОНОМСКИТЕ ЕФЕКТИ ОД НАЈАВЕНИТЕ МЕРКИ НА ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА⁶

Центар за економски анализи (ЦЕА)

Анализите се направени со користење на макроекономскиот модел “ЦЕА-Макро”, кој се темели на модерната економска теорија и прагматичниот емпириски пристап. Тој се состои од неколку градбени блокови (монетарен, фискален, реален и екстерен сектор), но не навлегува во секторската структура на создавањето на бруто-домашниот производ, односно во одделни дејности. Преку употреба на годишни податоци, ЦЕА-Макро моделот овозможува проектирање на повеќе макроекономски категории (бруто-домашен производ, вработеност, дефицит на буџетот и тековната сметка од платниот биланс итн.) на среден рок, во конкретниот случај од 2007

⁶ Овој извештај беше доставен и објавен во печатените медиуми.

до 2013 година. Конзистентната макроекономска рамка на моделот обезбедува платформа за симулација на бројни предлози за промена на тековниот курс на макроекономската политика, односно оценка на ефектите од различни мерки врз клучните макроекономски појави. Моделот е изработен во соработка со холандски експерти, кои имаат долг стаж во моделирањето на макроекономските појави во Бирото за централно планирање на Холандија.

Поединци, институции и асоцијации повремено обелоденуваат бројни предлози за промена на тековната макроекономска политика, но за жал, без квантитативна анализа на ефектите од предложените мерки. Мисијата на ЦЕА е токму да го пополни ваквиот вакуум во дискусијата за макроекономските предизвици на македонската економија и да обезбеди платформа за споредба на различните развојни иницијативи.

Како илустрација на потенцијалите на неодамна развиениот макроекономски модел, ЦЕА изврши селекција на девет најавени иницијативи во Програмата на Владата на РМ за 2006-2010 година или на нејзините прес-конференции и ги оцени нивните ефекти врз клучните макроекономски варијабли. Станува збор за следните мерки:

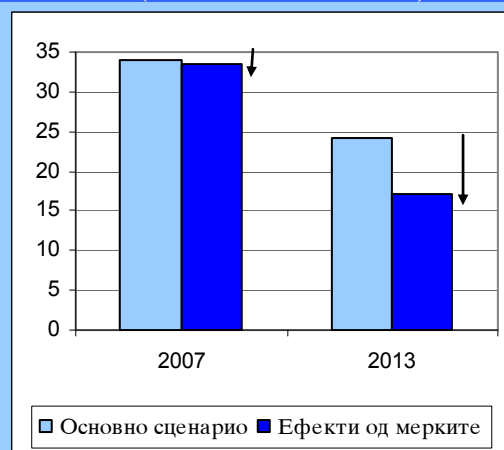
1. Сnižување на стапката на **персоналниот данок на доход** од 12 на 10%, почнувајќи од 2008 година;
2. Сnižување на стапката на **данокот на добивка** од 12 на 10%, почнувајќи од 2008 година;
3. Претпоставено **намалување на приходите од ДДВ** за 10% (преку реструктуирање на производите или услугите или по други основи);
4. **Зголемени буџетски расходи за образование и обуки** (претпоставен раст на продуктивноста од 1% годишно);
5. Постепено **зголемување на владините инвестиции до 5% од БДП** во 2013 година;
6. **Контролиран буџетски дефицит** од најмногу 1,5% од БДП;
7. **Зголемување на домашното производство** и супституција на увозот од 1% годишно со домашни производи (преку кампањите за купување на квалитетни домашни производи, како на пример: “Златно сонценце”, “Црвено сонценце” и сл.);
8. **Промоција на извозот и поголеми приливи на странски директни инвестиции** (пораст на приватните инвестиции до 20% од БДП, повисок реален пораст на извозот за 2,5% годишно, повисоки приливи на капиталната сметка за 15 до 20%).
9. **Пораст на платите на вработените во владиниот сектор за 10% годишно (или 33,1% кумулативно) и на пензиите за 20% кумулативно во следните три години** почнувајќи од октомвриската исплата во 2007 година.

Ако се спроведат сите наведени иницијативи како интегрален пакет на мерки, треба да се очекуваат следниве ефекти врз македонската економија во периодот 2007-2013 година:

**Реален пораст на БДП
(2007 и 2013 година)**

**Намалување на стапката на невработеност - ПЛО дефиниција
(2007 и 2013 година)**

**Реален пораст на извозот на добра и услуги
(2007 и 2013 година)**

**Буџетски дефицит (% од БДП)
(2007 и 2013 година)**

Наместо економски раст од околу 3%, кој би се постигнул без нарушувања на макроекономската и политичката стабилност и без поголеми реформски зафати, по примената на деветте мерки, македонската економија во 2013 година би достигнала стапка **на одржлив раст на БДП од речиси 7% годишно**. Фактот дека дури и волку амбициозната економска програма едвам го извлекува седумпроцентниот раст (на среден рок) од една недоволно конкурентна и непреструктурирана транзициона економија треба да делува отрезнувачки. Проекциите недвосмислено потврдуваат дека забрзувањето на македонската економска “локомотива” во голема мера зависи од користењето на “странски лубрификанти”, односно од привлекувањето на значителни приливи на странски капитал (во случајот, сценариото предвидува за 15 до 20% повисоки приливи на капиталната сметка од платниот биланс). Исто така, симулацијата покажува дека дури и делумниот неуспех во спроведувањето на

клучните точки од економската “преродба”, многу лесно би ја довел владата во негодната позиција да бара објаснувања за неисполнувањето на ветениот економски раст од 6-8% годишно.

Под претпоставка дека владата нема да ги примени деветте мерки, континуираниот раст на БДП, иако со скромни стапки, би ја намалил стапката на невработеност до нивото од 25% (според дефиницијата на Меѓународната организација на трудот, која ја користи и Државниот завод за статистика). Тука е вкalkулирано и постепено намалување на обемот на сивата економија, односно прелевањето на вработените од неформалниот сектор во официјалните статистики. Со доследна примена на деветте најавени мерки, **стапката на невработеност би се преполовила, односно би изнесувала 17,2% во 2013 година.**

Примената на реформското сценарио покажува дека економскиот раст ќе биде предводен од извозот, при што македонската економија би остварувала **одржлив реален пораст на извозот на добра и услуги од околу 6,5% годишно** кон крајот на анализираниот период. Овој раст ги исклучува промените на цените на извозните добра и услуги, кои пак, се детерминирани на светските пазари. Продолжувањето на позитивните трендови на светската цена на неколкуте клучни извозни производи на македонската економија само би значело натамошен импресивен пораст на извозната активност. Конечно, подобрите перформанси на реалниот сектор и засилениот економски раст, според реформското сценарио, ќе предизвикаат значително подобрена наплата на буџетските приходи и **одржување на буџетскиот дефицит на ниво од 0,9% од БДП во 2013 година.**

СИМУЛАЦИЈА НА МАКРОЕКОНОМСКИТЕ ЕФЕКТИ ОД НЕКОИ НАЈАВЕНИ МЕРКИ ОД ПРОГРАМИТЕ НА ВМРО ДПМНЕ И СДСМ⁷

м-р Марјан Николов
Центар за економски анализи (ЦЕА)

Анализите се направени со користење на макроекономскиот модел “ЦЕА-Мацро”, кој се темели на модерната економска теорија и прагматичниот емпириски пристап. Тој се состои од неколку градбени блокови (монетарен, фискален, реален и екстерен сектор), но не навлегува во секторската структура на создавањето на бруто-домашниот производ, односно во одделни дејности. Преку употреба на годишни податоци, ЦЕА-Мацро моделот овозможува проектирање на повеќе макроекономски категории (бруто-домашен производ, вработеност, дефицит на буџетот и тековната сметка од платниот биланс итн.) на среден рок, во конкретниот случај од 2008 до 2011 година. Конзистентната макроекономска рамка на моделот обезбедува платформа за симулација на бројни предлози за промена на тековниот курс на макроекономската политика, односно оценка

⁷ Овој извештај беше објавен во дневниот весник Време пред вонредните парламентарни избори откако партиите ги објавија за јавноста мерките кои би ги превзеле за македонската економија доколку победат на изборите.

на ефектите од различни мерки врз клучните макроекономски појави.

Предвремените избори во Република Македонија донесуваат нов момент во политичкиот живот преку можноста гласачите да ја потврдат или да ја одбијат политиката која се водеше последниве скоро две години.

Гласачите имаат право да ги дознаат намерите/политиките кои би се спровеле од партиите на кои би ги дале своите гласови, како тие политики ќе ја формираат социо-економската околина на државата и кои ќе бидат губитници/корисници од можната редистрибуција. Ваква пракса на соочување на алтернативи досега во Македонија не помина подалеку од партиски митинзи, кои имајќи го во предвид македонскиот начин на спроведување на демократија, не помина подалеку од меѓусебни невкусни навреди и дисквалификации (или оние дуели на лидери од почетокот на 90-тите) кои тешко дека откриваат што конкретно се нуди на политичкиот пазар. За волја на вистината, партијата која формираше влада, сега во оставка, сепак внесе една свежина во смисла дека она што го објавила како програма пред да дојде на власт се обиде и да го спроведе согласно објавената програма. Останува граѓаните на Македонија како гласачи да се надеваат дека со овие предвремени и во иднина и секои наредни избори политичките партии ќе носат програми кои и ќе ги спроведуваат.

ЦЕА ги обезбеди програмите на ВМРО ДПМНЕ и на СДСМ и изврши селекција на најавени иницијативи во нивните програми и ги оцени нивните ефекти врз клучните макроекономски варијабли преку ЦЕА Макро моделот.

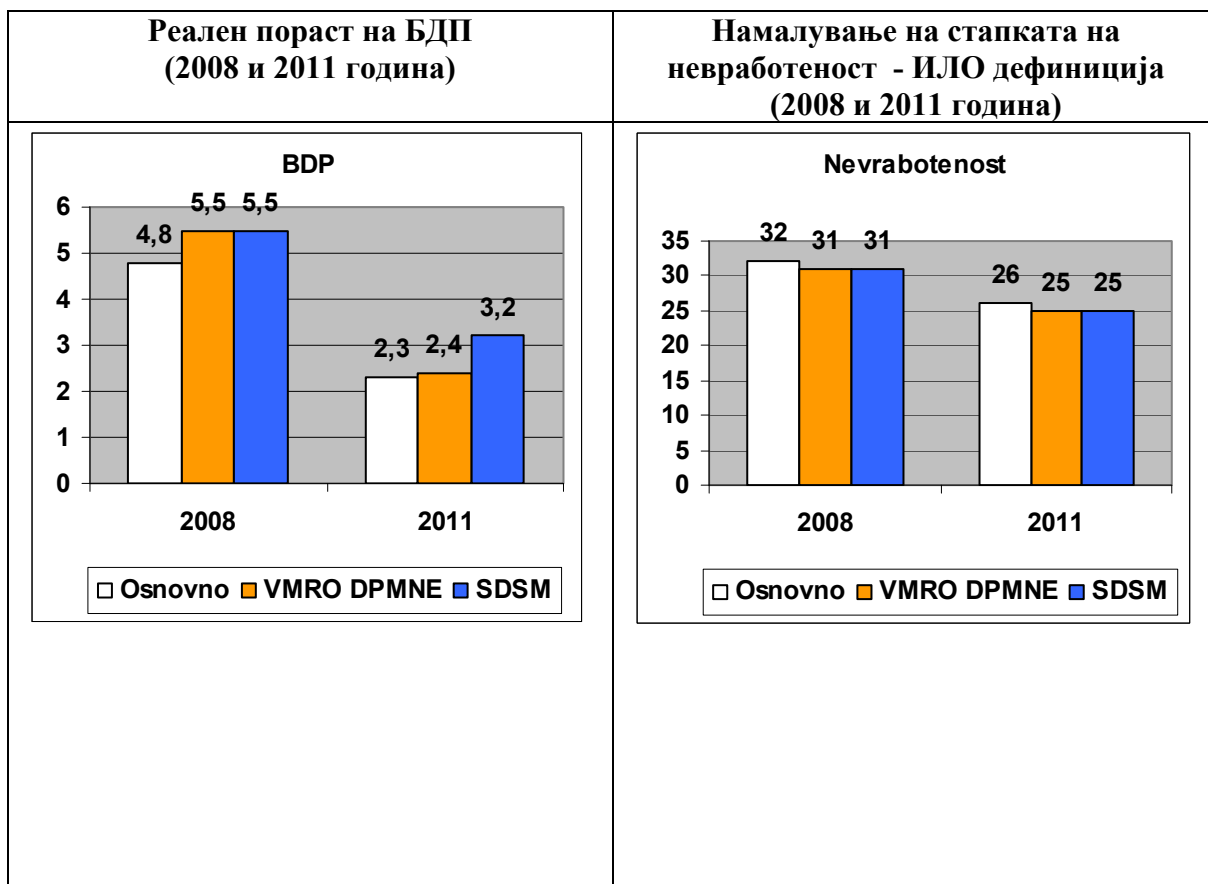
ВМРО-ДПМНЕ

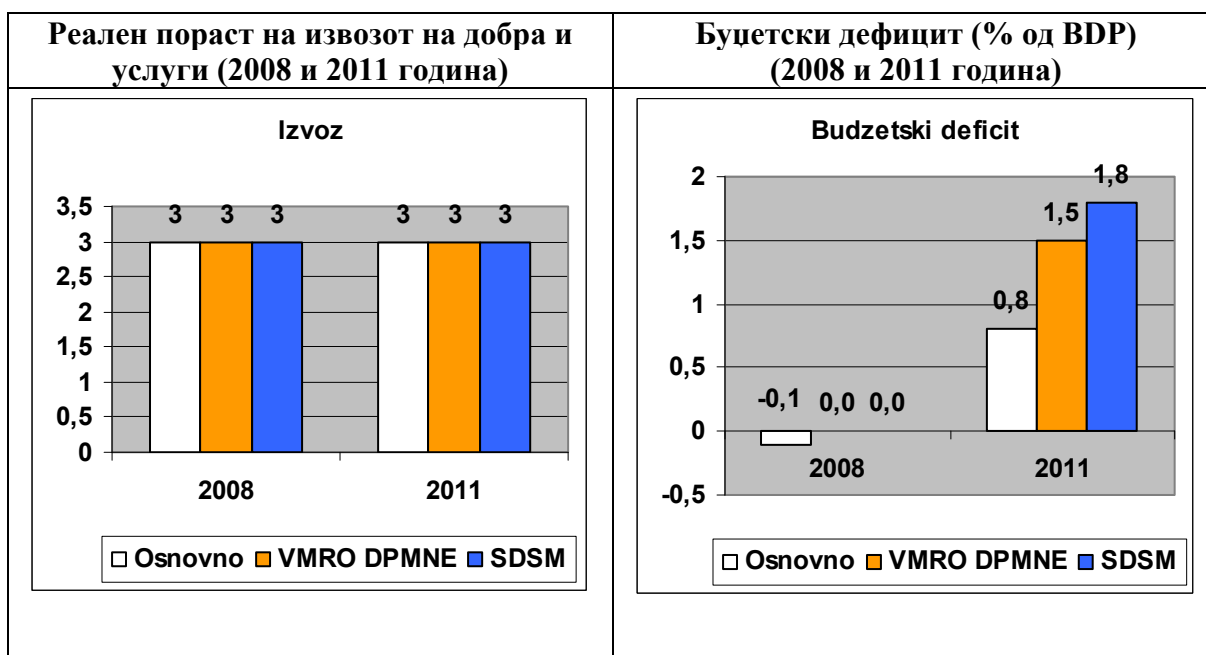
1. Сnižување на стапката на персоналниот данок на доход од 12 на 10%, почнувајќи од 2008 година;
2. Сnižување на стапката на данокот на добивка од 12 на 10%, почнувајќи од 2008 година;
3. Зголемување на јавни инвестиции за 5,9% од БДП во 2008 (меѓу кои патна инфраструктура, водоводи и канализациони системи);
4. Пораст на платите на вработените во владиниот сектор за 10% годишно (или 33,1% кумулативно) и на пензиите за 20% кумулативно во следните три години почнувајќи од октомвриската исплата во 2007 година;
5. Десет процентни поени намалени давачки за пензиско и здравствено осигурување и намалување на давачката за вработување т.е. од 32% на 22%;
6. Субвенции во земјоделие: 45 млн во 2008, 70 млн во 2009, 100 млн во 2010, 115 млн во 2011 и 130 млн во 2012.

СДСМ

1. Враќање во законот за персонален данок на доход на прогресивните даночни стапки (10% и 15%);
2. Граѓаните од секоја фискална сметка ќе повратат 15% од износот на данокот кој го платиле;
3. Намалување на стапката на ДДВ за нафтените деривати и тоа од групата 18% на 5%;
4. Укинување на измените во Законот за данок на добивка кој се однесува на обврската за малите фирми да платат 1,5% данок од вкупниот промет;
5. Намалување на придонесите на платите на вработените од сегашните 70% на максимални 50%;
6. Зголемување на јавни инвестиции за 5,9% од БДП во 2008 (подобра инфраструктура и подобар животен простор).

Ако се спроведат сите наведени иницијативи како интегрален пакет на мерки, треба да се очекуваат следниве ефекти врз македонската економија во периодот 2008-2011 година (илустрација на ефекти од основно сценарио, пакет мерки ВМРО ДПМНЕ и пакет мерки СДСМ):

Овие симулации се извршени согласно најавените мерки претставени погоре и тоа како интегрален пакет. Она што веднаш може да се заклучи е дека ефектот од мерките бргу се исцрпува гледајќи по реалниот БДП раст но сепак има тренд на намалување на невработеноста мерено по стапката на невработеност. Извозот нема да се зголеми како резултат на овие мерки и тој останува да расте со стапка од 3% на годишно ниво. Буџетскиот дефицит е балансиран во 2008 година и се очекува суфицит во 2011.

СООПШТЕНИЕ ЗА ЈАВНОСТА⁸

ШЕНАЈ ХАЦИМУСТАФА, ЦЕА

“Центарот за економска анализа (ЦЕА) е истражувачки центар од економисти кои делат заедничка визија за Република Македонија како нова европска економија во подем интегрирана со регионалните и светските пазари”
Мисијата на ЦЕА е континуирано да го истражува економскиот развој и економската политика во Република Македонија и да нуди препораки, решенија и мерки.

Презентација на ставот на ЦЕА по повод ребалансот на буџетот за 2009 година на одржаната седница на Комисијата

⁸ Ова соопштение за јавност беше издадено од ЦЕА после излагањето на ЦЕА ставовите пред Комисијата за финансирање и буџет.

за финансирање и буџет на Собранието на Република Македонија на ден 11.05.2009

Целта на ова соопштение е на јавноста да и биде достапна дискусијата на претставникот на ЦЕА на седницата на Комисијата за финансирање и буџет при Собранието на Република Македонија.

Во периодот кога го разгледувавме ребалансот на буџетот зедовме последни достапни податоци за нашите пресметки кои се прикажани во прилог 2 каде утврдивме релативно големи разлики во пресметките за БДП. Сепак, следејќи ги најновите податоци за БДП за 2008 година од ДЗС може да се објасни поголем дел од таа релативно голема разлика, но сепак останува разлика од околу 1,5 милијарди денари за кои не можеме да најдеме објаснување⁹. Најновите пресметки се прикажани во прилог 3.

ЦЕА ги поздравува промените во деловникот на Собранието на РМ во поглед на вклучување на надворешна експертиза во процесот на расправа на Комисијата за финансирање и буџет при Собранието на Република Македонија. Исто така ги поздравуваме и овие пионерски чекори на Претседателот на комисијата да вклучи надворешни експерти со што всушност за првпат во поновата историја се прави чекор напред кон она што значи транспарентност и вклученост на цивилниот сектор во работата на Собранието на Република Македонија.

Целта на нашето денешно присуство е презентација на ставот на ЦЕА во поглед на ребалансот на буџетот и антикризните мерки кои се превземаат од страна на владата на РМ.

Поради кусиот рок на известување за нашето денешно присуство и учество на општата дискусија за ребалансот на РМ, ЦЕА ќе се задржи само на неколку точки од ребалансот и на нашиот став во врска со економските импликации на истиот. ЦЕА не ја исклучува можноста за било каква соработка со сите заинтересирани, за дополнителни анализи на одредена економска проблематика.

Врз основа на податоците во поглед на планираните и реализираните приходи и расходи со буџетот за 2009 година, јасна е потребата за подготовка на ребаланс за 2009 година (Види прилог 1).

Ги поздравуваме и третиот пакет на антикризните мерки, иако сметаме дека дополнително ќе треба да се следи економијата во РМ за да се оцени навремено потребата и од донесување на можни други мерки и да се направат дополнителни корекции на приходите и расходите предвидени со ребалансот на буџетот за 2009 година.

⁹ Најверојатното објаснување е во арбитражната оценка на БДП дефлаторот.

Во рамките на ЦЕА веќе постои анализа на предложените антикризни мерки од првиот пакет на Владата кој можете да го најдете на интернет адресата на ЦЕА www.cea.org.mk.

Проекциите кои во последниот месец се појавија од повеќе домашни и меѓународни институции (ЕБРД, ММФ, Европската Комисија, НБРМ) се движат во интервалот од -2% на ММФ до -0,4% на НБРМ. Поради влошените состојби во економијата, немањето на егзактни податоци за длабочината и опфатот на кризата објективно е да се очекува и поголема статистичка грешка во предвидувањата на Министерството за Финансии на РМ (во поглед на процентот на економски раст на БДП во случајов во износ од 1 процентен поен - пп), но и на останатите финансиски институции. Затоа владата треба да биде претпазлива и да има подготвено дополнителни мерки за намалување на расходите, во случај приходите да не се остварат со предвидената динамика во ребалансот на буџетот.

Основни претпоставки на ребалансот

Во ЦЕА направивме пресметки на БДП, на процентот на вкупните приходи и расходи во однос на БДП, како и буџетскиот дефицит (види Прилог 2 како и пресметките во Прилог 3 со најновите податоци за БДП за 2008 година). **Напоменуваме уште еднаш дека пресметките од прилог 2 се ажурирани земајќи ги во предвид најновите податоци за БДП за 2008 година и нашите последни пресметки се дадени во прилог 3 каде утврдивме необјаснета разлика од околу 1,4 милијарди денари.**

Во податоците дадени во буџетот за 2009 година, БДП е планиран со реален раст од 5,5% и инфлација од 3,5% во износ од 413,642,857,143 МКД. Вкупните планирани приходи биле 37% од БДП, вкупните планирани расходи 39,8% од БДП, а планираниот буџетскиот дефицит 2,8% од БДП.

Базирано на предвидениот раст и инфлација за 2009 година (економски раст од 5,5% и инфлација од 3,5%) и проектираниот БДП, го пресметавме номиналниот БДП, за да може да добиеме колкав БДП треба да имаме во 2009 година со раст од 1% и инфлација 1%.

Нашата пресметка искажа дека БДП во 2009 година според ребалансот треба да биде 386,434,121,914 МКД.

Во ребалансот на буџетот не е даден износот на БДП, но затоа ние истиот го пресметавме врз основа на сумата на дефицитот и процентот на дефицитот, според која БДП на кој се темели ребалансот на буџетот за 2009 година е 408,107,142,857 МКД, при што се јавува необјаснета разлика од 21,673,020,943 МКД. Со повисок БДП, процентите на учество на вкупните приходи и расходи во БДП автоматски се пониски, иако дефицитот е ист (2,8%)

Доколку се спореди БДП даден во буџетот за 2009 година (413,642,857,143 МКД) и сумата која ја добивме за БДП со ребалансот на буџетот (408,107,142,857),

намалувањето на БДП растот е само 1,3 пп, а не 4,5 пп кое треба да биде доколку се ревидира растот од 5,5% на 1%.

Според новите пресметки базирани на нашата пресметка на БДП од ребалансот на буџетот, вкупните приходи изнесуваат 37% од БДП, вкупните расходи 40%, а буџетскиот дефицит би изнесувал 3,0%.

Доколку одиме со песимистичкото сценарио на ММФ со -2% раст и 1% инфлација во 2009 година, вкупните приходи би биле 38,2% од БДП, а вкупните расходи 41,2% од БДП и буџетски дефицит 3,0%.

Главни детерминанти на економскиот раст

Економскиот раст според ребалансот на буџетот за 2009 година, ќе се одржува со зголемена финална потрошувачка од 5,3%, базирајќи се на:

- Лична потрошувачка (зголемени плати номинално во последните две години како и очекуваното зголемување како ефект од воведувањето на концептот на бруто плата)
- Јавна потрошувачка (најавени капитални расходи)

Да ја разгледаме личната потрошувачка. Доколку најновите податоци во врска со бројот на регистрирани невработени во првите два месеца од 2009 година покажуваат зголемување на невработените за 7700 лица¹⁰; потоа зголемување на бројот на луѓе кои работат во фирмите кои се под влијание од светската економска криза работејќи со скратено работно време, испраќање на принуден одмор и сл.; намалените месечни надоместоци или пак нивното отсуство, би можеле да очекуваме и намалување на личната потрошувачка. Зголемените каматни стапки дополнително влијаат да се намали личната потрошувачка со што се намалува и економската активност на земјата и тоа би влијаело на намалување на БДП растот.

Истовремено, во насока на пораст на приватната потрошувачка делува податокот дека во првите месеци од 2009 година, како резултат на реформата бруто плата, бројот на вработените кои со задоцнување добиваат плата (или воопшто не примиле плата за претходниот месец) е сведен на само три проценти (во декември 2009 година овој процент изнесуваше 8%). Номинално, тоа значи дека бројот на работници кои не примиле плата за претходниот месец е намален за 20 000. Порастот на платата во 2009 година исто така влијае во насока на порастот на личната потрошувачка. Имено, платите во јавниот сектор во Септември 2008 година беа зголемени за 10%, што и покрај одложувањето на покачувањето на јавната администрација во 2009 година, придонесува за повисоки плати во Република Македонија во 2009 година. Заради воведениот концепт бруто плата, невозможно е да се утврди колкав е точно порастот на платите, но сепак тој изнесува помеѓу 5 и 10%.

Ваквата анализа укажува дека очекуваниот пораст (сепак со намалено темпо) на личната потрошувачка има позитивни но и негативни ризици.

¹⁰ Од најновите податоци од АВРМ може да се види дека трендот на пораст на бројот на невработени е запрен.

Во поглед на јавната потрошувачка треба да се финансираат оние активности кои се продуктивни/приоритетни¹¹. Во контекст на фискален простор продуктивни трошења се оние кои генерираат идни највисоки нето приходи. Концептот на фискален простор (fiscal space), функционира за високо квалитетни инфраструктурни трошења кои се базираат на добро дизајнирани проекти, како и добра регулативна рамка.¹² Според овој концепт, Владата треба да ги зголеми расходите без да се наруши нејзиниот капацитет и способност за сервисирање на својот долг.

Она што би сакале да го посочиме е дека за поголема транспарентност и отчетност во согласност со принципите на добро владеење би било пожелно да сите расходи и приходи во вкупниот буџет да бидат искажани со поголема аналитика, за да би можеле ефектите подобро да се одмерат и да може да се направи кост-бенефит анализа на секоја промена во поглед на јавните расходи на државата, како и оценување на нивната оправданост и импликација.

Во поглед на самите капитални расходи кои се дел од инвестициите во основни средства и се значајни за остварување на позитивен раст на БДП, треба добро да се испланираат и да се реализира нивната динамика, имајќи во предвид дека тие ја сочинуваат развојната компонента на буџетот и се очекува да компензираат за очекуваното намалување на приватните инвестиции.

Акцентот на динамиката и реализацијата го ставаме базирајќи се на последното искуство на капиталните расходи во 2008 година, чија реализација до ноември месец беше 48% од вториот ребаланс, а во декември беше 92% од вториот ребаланс, 87% од првиот ребаланс и 128% од иницијално планираниот буџет. Ваквата реализација укажува на недоволно развиен капацитет на јавната администрација за планирање и реализација на капиталните проекти, на што Владата треба да посвети особено внимание. Базирано на досегашното искуство треба да се отстранат сите пречки кои го отежнуваат реализирањето на капиталните проекти.

За финансирањето

За буџетскиот дефицит теоријата вели дека, во услови на рецесија и намалена стопанска активност владите би требало да размислуваат за експанзивна фискална политика. При тоа буџетскиот дефицит мора да се покрие, било од домашни или од надворешни извори.

¹¹ Фразата “непродуктивни трошења” подолго време се употребува во јавноста во контекст на јавните финансии, а притоа на несоодветно место и на несоодветен начин. Од она што ЦЕА го следи во јавноста, најчесто оваа фраза политички се злоупотребува и најчесто се користи не толку во контекст на продуктивност колку во контекст на приоритет.

¹² На пример: http://www-wds.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64193027&piPK=64187937&theSitePK=523679&menuPK=64187510&searchMenuPK=64187283&theSitePK=523679&entityID=000112742_20061211165336&searchMenuPK=64187283&theSitePK=523679.

Во случајот на Република Македонија внатрешното задолжување предизвикува притисок врз личната потрошувачка и истиснување на инвестициите поради зголемени каматни стапки.

Од друга страна имаме дефицит на тековната сметка, кој поради намалениот прилив на финансиската сметка (СДИ, портфолио инвестиции и кредити), доведува до топење на девизните резерви и можност за нарушување на екстерната стабилност со негативни реперкусии врз стабилноста на домашната валута.

САД, Германија и другите развиени земји во услови на оваа светска економска рецесија можат да си дозволат водење на експанзивна фискална политика бидејќи имаат флукуирачки курс и поради лесниот пристап до пазар на капитал.

Втората опција на финансирање е надворешното задолжување преку издавање на евро обврзници, приватни кредитори и меѓународни финансиски институции. Во 2005 година РМ издаде евро обврзница со каматна стапка од 4,675 %. минатиот месец цената на нашата обврзница се движеше од 10-10,5%, а сега истата е околу 9%.

Странските приватни кредитори креираат каматни стапки за своите кредити со мали отстапки нагоре или надолу во однос на цената на евро обврзниците.

Склучувањето аранжман со ММФ би значел платно билансна поддршка со каматна стапка од околу 3% и полесен пристап до други фондови од останатите финансиски институции (Светската банка, Европската комисија и други) за директна буџетска поддршка. Тоа што тие го наметнуваат е секако условирањата кои ги имаат за одредени индикатори-расходни категории. Иако девизните резерви имаат номинален пад сепак, покриеноста на планираниот увоз со девизни резерви е над 3.5 што всушност и релативно комфортно ниво. Сепак, растечкиот трговски дефицит и се уште растечката лична потрошувачка бараат да се размислува за финансирање од странство. Во такви услови склучување на аранжман со ММФ е една поволна опција.

Позитивно во услови на надворешно позајмување со било кој од наведените извори е што би се исфинансирал дефицитот на билансот на плаќање без да се врши притисок врз девизните резерви на земјата, односно би се одржила стабилноста на домашната валута.

Негативните импликации од буџетскиот дефицит е зголемувањето на јавниот долг, како и зголемување на товарот на буџетите од наредните години во поглед на расходи за отплата на главнина и камата по основ на задолжување. Големината на овој товар ќе зависи од висината на буџетскиот дефицит, како и изворот на финансирање на истиот.

Во услови на поврамнотежен буџет, дефицитот во платниот биланс би бил значително понизок, а со тоа и потребата за надворешно задолжување помала.

Од аспект на макроекономската стабилност, добро е што тежиштето во финансирањето на дефицитот се поместува од домашно задолжување на странско задолжување. Ако претходно соодносот беше 60%:40% во корист на домашното

задолжување, сега тој однос е 70%:30% во корист на странското задолжување. Ова ќе овозможи да се намали притисокот на девизниот пазар и да запре истиснувањето на приватниот сектор од пристапот до банкарски кредити (ќе се спречи ефектот на crowding out), што секако ќе има поволен одраз и врз економскиот раст.

Планираниот дефицит со ребалансот на буџетот за 2009 година ќе значи ново задолжување во странство за околу 220 милиони евра, при отплата на 35 милиони, нето зголемувањето на јавниот долг кон странство ќе изнесува 185 милиони евра или за 18%. Олеснителна околност е што јавниот долг кон странство на крајот на 2008 година изнесуваше 17% од БДП, што е ниско ниво во меѓународни рамки. По предвиденото задолжување во 2009 година, тој ќе изнесува околу 20% од БДП.

Препораки

Кои се наши препораки за крај:

- Поголемата фискална транспарентност и презентирање на информациите на јасен и транспарентен начин,
- Фискална политика која води кон макроекономска стабилност и остварување на повисоки стапки на раст,
- Буџетскиот процес мора да е добро интегриран со управувачкиот и планирачкиот процес на секоја влада, вклучувајќи ги притоа сите засегнати страни, а тоа се: парламентот, владата, граѓаните, бизнисите и цивилниот сектор,
- Макроекономската политика треба да почива на конзистентен сет од претпоставки кои се непристрасни и составени од повеќе сценарија,
- Проценките за приходите да бидат реални и да почиваат на тековни трендови,
- Потребно е да се разработат повеќе сценарија при составување на буџетот,
- Фискалната стратегија да премине кон среднорочна фискална рамка со воведување индикатори за мерење на перформанси и истата да биде поврзана со останатите стратешки документи на владата,
- Прикажување на фискалните ефекти од сите даночни ослободувања, мерење на фискалните ризици, квазифискални активности и расходи,
- Подготовка на долгорочна стратегија која треба да ги даде основните постулати за други државни стратегии (на пример, при носење на стратегија за развој на енергетиката битно е да се знае дали ќе има базна побарувачка или побарувачка во пик што пак бара инпут за тоа во која насока ќе се развива економијата, демографски долгорочни студии и слично),
- Презентирање на информациите на јасен и транспарентен начин,
- Поврзување на стратешкото планирање со буџетското планирање,
- Изготвување на пообемна анализа на заинтересираните страни во буџетскиот процес која ќе ги идентификува сите страни, ќе ги анализира нивните потреби, цели, ќе го анализира начинот на нивната вклученост во буџетскиот процес и со тоа ќе се обезбеди поголема комуникација, консензус и поддршка на буџетскиот процес и на самиот буџет.

Прилог 1.

Планирани и реализирани приходи со буџетот за 2009 година – во денари

Буџет 2009 година / Приходи	План	Реализација	Разлика Реализација- план	% на реализација
К1 2009 (прв квартал)				
Даночни приходи	18,931,000,000	17,167,122,236	-1,763,877,764	90.68%
Неданочни приходи	2,075,000,000	1,833,452,456	-241,547,544	88.36%
Капитални приходи	405,000,000	413,644,481	8,644,481	102.13%
Приходи од отплата на заеми	50,000,000	54,182,854	4,182,854	108.37%
Вкупни приходи	21,461,000,000	19,468,402,027	-1,992,597,973	90.72%
Април 2009				
Даночни приходи	7,727,000,000	5,923,302,814	-1,803,697,186	76.66%
Неданочни приходи	265,000,000	204,852,594	-60,147,406	77.30%
Капитални приходи	135,000,000	82,591,018	-52,408,982	61.18%
Приходи од отплата на заеми	12,500,000	7,009,286	-5,490,714	56.07%
Вкупни приходи	8,139,500,000	6,217,755,712	-1,921,744,288	76.39%

Прилог 2.

Пресметка на БДП, релативни буџетски приходи, релативни буџетски расходи и буџетски дефицит

Проектиран Буџет за 2009	Номинален БДП 2008 (ЦЕА пресметка)	378,819,843,068.76				
Реален раст	5.5					
Инфлација	3.5				Како процент од БДП	
	БДП 2009 (буџет)	413,642,857,143	Приходи	153,215,000,000	37.0	
	БДП 2009 (буџет)	413,642,857,143	Расходи	164,797,000,000	39.8	
	БДП 2009 (буџет)	413,642,857,143	Дефицит	(11,582,000,000)	-2.8	
Ребаланс за 2009 година						
Реален раст	1					
Инфлација	1					

	БДП за 2009 според пресметки на ЦЕА (база номинален БДП 2008)	386,434,121,914			Како процент од БДП според ребаланс за 2009	според пресметки на ЦЕА
	БДП 2009 (ребаланс)	408,107,142,857	Приходи	143,080,000,000	35.1	37.0
	БДП 2009 (ребаланс)	408,107,142,857	Расходи	154,507,000,000	37.9	40.0
	БДП 2009 (ребаланс)	408,107,142,857	Дефицит	(11,427,000,000)	-2.8	-3.0
	БДП за 2009 според пресметки на ЦЕА	386,434,121,914				
	БДП 2009 (ребаланс)	408,107,142,857				
	Разлика	(21,673,020,943)				
Номинален БДП (ревидиран надолу од иницијалната проекција)						
	-1.3					
ММФ	ММФ	ММФ		ММФ	ММФ	
	Номинален БДП 2008	378,819,843,068.76	Приходи	143,080,000,000	38.2	
	-2		Расходи	154,507,000,000	41.2	
	1		Дефицит	(11,427,000,000)	-3.0	
	БДП 2009 (буџет) според проекции на ММФ	374,955,880,669				

% на Дефицит = (Буџетски Приходи-Буџетски Расходи)/Бруто Домашен Производ

Прилог 3.

Проектиран Буџет за 2009	Номинален БДП 2008 (ЦЕА пресметка)	398.640.000.000,00				
Реален раст	5,5					
Инфлација	3,5				Како процент од БДП	
	БДП 2009 (буџет)	413,642,857,143	Приходи	153,215,000,000	37.0	
	БДП 2009 (буџет)	413,642,857,143	Расходи	164,797,000,000	39.8	
	БДП 2009 (буџет)	413,642,857,143	Дефицит	(11,582,000,000)	-2.8	
Ребаланс за 2009 година						

Реален раст	1					
Инфлација	1					
	БДП за 2009 според пресметки на ЦЕА (база номинален БДП 2008)	406.652.664.000			Како процент од БДП според ребаланс за 2009	според пресметки на ЦЕА
	БДП 2009 (ребаланс)	408,107,142,857	Приходи	143,080,000,000	35.1	35,2
	БДП 2009 (ребаланс)	408,107,142,857	Расходи	154,507,000,000	37.9	38,0
	БДП 2009 (ребаланс)	408,107,142,857	Дефицит	(11,427,000,000)	-2.8	-2,8
	БДП за 2009 според пресметки на ЦЕА	398.640.000.000				
	БДП 2009 (ребаланс)	406.652.664.000				
	Разлика	(1.454.478.857)				

ЗА ОБУЧУВАЧИТЕ

ЕНДРУ ДЕНИ е квалификуван сметководител со десетгодишно работно искуство во правење извештаи за успешноста на Владата во ДЗР на Обединетото Кралство. Во неговото досегашно работење има објавено извештаи за реализацијата на главните проекти во одбраната и градежништвото, и исто така работи на влијаење на однесувањето на владините оддели и агенции што работат со граѓанскиот сектор. Во 2007 беше назначен за член во Парламентарниот специјален комитет за јавна администрација, за да го поддржи надзорот на владините политики за граѓанското општество. Во 2008 беше назначен да раководи со главната програма за градење на капацитети на граѓанското општество. Претходно има работено на проект за меѓународна техничка соработка во Латвија.

МАРЈАН НИКОЛОВ, има магистрирано на Универзитетот на Исланд на одделот Меѓународна економија и финансии и работи како предавач на Факултетот за Бизнис Економија во Скопје. Марјан Николов има над 10 години истражувачко искуство во областа на макроекономијата и фискалната децентрализација, јавните финансии и за креирање на политики. До сега има работено на голем број на проекти поддржани од донатори и Владата на Република Македонија. Исто така има презентирани неколку трудови на домашни и странски меѓународни конференции и работилници. Преку неговата работа во јавните финансии и фискалната децентрализација се има стекнато со одлично познавање на владиниот финансиски систем, регулативи и процедури. Има познавање и искуство за меѓувладините односи помеѓу централните и локалните власти за преговарање во областа на јавните финансии и децентрализираните надлежности.

ШЕНАЈ ХАЦИМУСТАФА, магистрира во областа на Економскиот развој и меѓународните финансии на универзитетот Св. Кирил и Методиј и работи како предавач на Универзитетот на Југо-Источна Европа. Таа има седум годишно искуство во областа на макроекономијата, со акцент на улогата на институциите и јавните финансии (предмети што ги предава на универзитетот). До сега има работено на голем број проекти финансирани од различни донатори и Владата на Република Македонија. Има објавено голем број на трудови од областа на макроекономијата и микроэкономијата. Искуството од работењето како предавач и анализирањето на тековната ситуација во македонската економија и овозможуваат одлични услови да ја апсолвира теоријата и праксата во областа на јавните финансии и фискалната политика. Таа, исто така, беше рецензент на преводот на книгата “Јавни финансии” од Харви Росен, што е дел од проектот на Владата на Република Македонија за превод на 500 најпознати наслови.

ТРАЈКО СПАСОВСКИ, дипломира економски науки на Универзитетот Свети Кирил и Методиј и повеќе од 10 години има искуство во јавните финансии како вработен во Министерството за финансии на работните места раководител на Централната внатрешна ревизија, Секторот за буџет и фондови и Секторот за јавна внатрешна финансиска контрола. Има одлични познавања за системот на внатрешни контроли во владиниот финансиски систем, а свој значаен допринос има во

фискалната децентрализација. Лидер е на повеќе проекти во Министерството за финансии кои се однесуваат на буџетирањето, зајакнувањето на финансиското управување и контрола и внатрешната ревизија во јавниот сектор. Автор е на повеќе статии и обуки од оваа област како и презентации на повеќе меѓународни конференции.

ЦВЕТА РИСТОВСКА, дипломиран економист на Универзитет Св.Кирил и Методиј, Економски факултет во Скопје. Магистрант на Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“ – Скопје, Департамент-Менаџмент на Институтот за социолошки, политичко-правни науки. Има 15 години работно искуство во областа на финансиите и 7 години работно искуство како државен ревизор. Член на Меѓународната асоцијација на овластени истрашители на измами. Завршила обука за овластен сметководител и ревизор, финансиска ревизија, меѓународни сметководствени стандарди, ревизија на успешност и ревизија на внатрешни контроли и други обуки од областа на финансиите.

ЈАДРАНКА БОШКОСКА, професионалната кариера ја надградува во Министерството за култура каде во периодот 1990 до 1999 година ја врши функцијата Помошник на министерот за финансиски работи. Во наредните две години работи како советник на министерот за финансиски работи во Министерството за економија. Од 2001 година е вработена во Државниот завод за ревизија на работно место ревизор, напредувајќи во професионалната кариера до Самостоен ревизор и Раководител на ревизорски тим. На 15.01.2008 година е назначена за Советник на Главниот државен ревизор за ревизија. Јадранка Бошкоска е носител на лиценца „Овластен државен ревизор“. Има сертификат - Раководител за донесување одлуки и инвестирање во проекти.

ТАЊА ТАНЕВСКА, на 24 декември 2007 година, со Одлука на Собранието на Република Македонија беше избрана за Главен државен ревизор и од тој период раководи со Државниот завод за ревизија. Професионалната кариера ја започна во 1993 година во Министерството за култура како Советник во кабинетот на министерот. Од декември 1998 година, работи во Министерството за трговија вршејќи ја функцијата Советник во кабинетот на министерот. Од 2000-та година работи во Министерството за финансии на повеќе раководни места, во Кабинетот, Секторот за јавна внатрешна финансиска контрола и во Секторот за централно финансирање и склучување договори. Низ својата професионална кариера се надградувала на бројни обуки и семинари од областа на внатрешна ревизија и контрола во јавниот сектор и меѓународните стандарди за внатрешна ревизија.

МЕТОДИЈА СТ. ТОШЕВСКИ, е поранешен главен државен ревизор, поседува сертификат на овластен државен ревизор (ОВР), магистер по кредитно-монетарни прашања. Во својата работна биографија има запишано дека професионално работел во државната управа по прашањата на животниот стандард, развојот и буџетското финансирање – 18 години, во стопанството во областа на финансирањето, развојот и инвестициите - 5 години, во банкарството 9 години, и во државната ревизија 6 години. Во две влади на Република Македонија извршувал задачи на министер за финансии. Во текот на својата професионална активност се бавел и со научно – публицистичка дејност, а соработувал со Економскиот институт во Скопје и со

Економските факултети во Скопје и Прилеп. Учествовал со стручни прилози на повеќе домашни и меѓународни стручни собири. Од областите со кои професионално се бавел, објавил околу 70 научни и стручни библиографски единици. Има објавено и седум книги поезија. Како пензионер работи на економско - социјалната студија Ограбена и поделена Македонија и на Монографијата за Ранци.

ЈУЛИЈАНА СТЕФАНОВИЌ, дипломиран економист, професионалната кариера ја започна во 1993 година во приватниот сектор, во сферата на финансиите и надворешната трговија. Во периодот 2003 -2008 година професионалната кариера ја надгради во Службата за општи и заеднички работи на Владата на Република Македонија како раководител на единицата за внатрешна ревизија. Во ДЗР е од 05.05.2008 година во Секторот за развој, стратешко планирање и меѓународна соработка. Едуцирана е на бројни обуки и семинари од областа на внатрешна ревизија и контрола во јавниот сектор и меѓународните стандарди за внатрешна ревизија.